पुरुषार्थसिद्ध्युपाय

श्रीजिनयनमः चंडप्रतेजिनंवाणी नत्वागुरुपदांबुजं पुमर्थसिद्ध्युपायस्य कु
र्वेटीकांमनोहरां १ अथश्रीमन्तिगैंथावार्यवर्यःश्रीमदमृतचंद्रनहारकःकलि
कालगणाधरदेवः नव्यपंडरीकेन्यःपुरुषार्थसिद्ध्युपायंप्रकाश्यन् इष्टदेवा
ताविशेषेआद्यीवादात्मकमंगलंकथयन्नमस्करोति अथमूलसूत्रं तज्ञा
यतिपरंज्योतिः समंसमस्तैरनंतपर्यायैः दर्पणतलइवसकलतिफलतियदार्थ्य
मालिकायत्र १ व्याख्या तत्परंज्योतिः जयति तत्सिद्धंपरंज्योतिः परंना
त्कृष्टंज्योतिः लोकलोचनत्वादतीवनिर्मलतरत्वात् ज्ञानैकमूर्त्तित्वात् १
ष्टकर्ममलरहितत्वात् सम्यक्त्वाद्यष्टगुणाधारत्वात्परंज्योतिः जयति सर्वो
त्कर्षेणावर्त्तते यत्रात्मज्योतिषिसमस्तैःज्ञानदर्शनसुखवीर्यसिद्ध

= अनंतसिद्धगुटिकासिद्ध पाडुकादिसिद्धत्वविलक्षणत्वसाक्षोपलब्धिर्यसिद्धत्वं=

त्वनीरोगत्वक्षयत्वाव्याबाधत्वःसाद्यनंतत्वानाद्यनंतपर्यायैः समंयदार्थ्यमालिका
नवयोदार्थ्यनोपरंयरासमंयुगपत्सकलाःसमन्तात्प्रतिफलंति प्रतिबिंबितानवंति क
स्मिन्नेकस्मिंव यथादर्पणतलेआदर्शसर्वरूपिद्रव्यंपरिस्फुरंति तथाष्टकर्ममलरहि
तेअचिंत्यसामर्थ्येपरंज्योतिषिपरब्रह्मणिसर्वोत्कृष्टेनाखिलोकवर्तीवस्तुसमूहंस्त
तलरिखाइवयपरिस्फुरतीतिनावार्थः १ अथा ---- अष्टादशदोषरहितमनंत
गुणात्मकस्वरूपंसर्वोत्कृष्टदेवंपरंज्योतिःनमस्कृत्येदानींश्रीअनेकांतंश्रीनंदभगवद्व
दनविनिर्गतंनमस्कुर्वन्नाह अथमूलसूत्रं परमागमस्यबीजं निषिद्धजात्यंधसिंध
रविधानं सकलनयविलसितानांविरोधमथनंनमाम्यनेकांतं २ व्याख्यानं० अहंग
थकर्त्ताश्रीअमृतचंद्राचार्यः अनेकांतस्याद्वादंजिनवरः द्वादशांगरूपंजगत्स्ववानमामि

ed with financial assistance fr
Government of Maharashtra

नमस्करोमि कथंभूतंअनेकांतपरमागमस्यबीजं परमागमस्यजीवोंजीवादिनवपदार्थान्
कर्णात्मनत्वस्यबीजंकारणात्वं मूलभूतंइत्यर्थः पुनःकीदृशंमनेकांतं निषिद्धजात्यं
धसिंधुरविधानं निषिद्धंनिरस्कृतं जात्याजन्मनाअंधःनयंसिंधुरविधानंहस्तिस्वरू
पज्ञानंयेननत्वंनिषिद्धजात्यंधसिंधुरविधानं अंधगजोदृष्टः यथापुरुषश्रेष्ठिनःपंचापिपुत्रा
जात्य[illegible]धास्तेगजंदृष्ट्वागजंकेकगजांगंपुच्छदंतपदकर्णशुंडादिसृष्ट्वातदाकांधरा = जन्मांधा ५
वदस्तीतिएकांतमात्रेणविकल्पितंआग्रहगृहितास्वकीयंस्वकीयंवाक्यंस्थापयंति ते। 2
जात्यंधःसम्यग्दृष्टारःतथैवेयंवदंत्रिनःएकांतविपरीतंमंन्यंयंअज्ञानवनथिकाःकंद. = सजन ६
ग्रहग्रस्ताःवस्तुंनपितांजनःसमंजंतुमवांगदज्ञावंस्तुंति नावाणंयं यथाजन्मांधंयथाव
हस्तीस्वरूपंनजानातितथाजिनवचनवदुतिादिजीवावस्तुयाथात्म्यंनजानाति तथाचो

कुत्सितग[illegible]

संख्यातिगाअनंतानांसंख्याहितानां=

तव्यः अनेकांतेगवंनिषिद्धजात्यंधसिंधुरविधानत्वं पुनःकीदृशंमनेकांतं सकल
नयविलसितानांविरोधमथनं सकलाःसमस्ताःपरतीर्थिकाःमिथ्यादृष्टयस्तेषांनया
नांग्रहवादानांसंख्यासंख्यातिगाअनंतानांसंख्यारहिता[illegible]तिगानांविलसितानांविस्तारः
तेषांपरमतानांमध्येविरोधनिश्चात्मप्रतिकूलानिवाक्यानितेषांमथनेसमर्थं
इदृशंअनेकांतंजैनवचःनामीतिसंबंधः २ वाणीनमस्कृत्यगुरुंथमहिमाकथयत्या
चार्यः मूलसूत्रं लोकत्रयैकनेत्रंनिरूप्यपरमागमंप्रयत्नेन अस्माभिरुपा
ध्यायैर्विदुषां पुरुषार्थसिद्ध्युपायायं ३ व्या० अयंपुण्यश्लोकःविदुषांज्ञानवा
नांपुंसांपुरुषार्थसिद्ध्युपायःपुरुषार्थाःधर्मार्थकाममोक्षास्तेषांसिद्धिः तस्याः उपायः
अस्माभिः गुरुकारुणिःउपाध्यायैरुद्धारःक्रियते किंकृत्व प्रयत्नेनपरमागमंतंनगवद्

PAGE(S) MISSING
NOT AVAILABLE

FOLIO NO. 3 MISSING

चनेनिरूप्यदृष्ट्वा कथंचृतंपरमागमं लोकत्रयकृतेत्रं लोकानांत्रयंलोकत्रयंलो
कत्रयोपकृतेत्रं परमागमेनकृत्वात्रिलोकाश्चरूपंज्ञायते अतोवाकृतेत्रं नावार्थो
यं गुंथकारिणिः अत्यज्ञात्रेत्यः नमस्कारःक्रियतेननुआप्तमुद्धाक्रियते नमवद्भव
नमस्यारहंतविवरणंक्रियतेऽत्यर्थः ३ मुनयःधर्मतीर्थंप्रवर्त्तयंतिऽनिदर्शयंति
मूलमंत्रं मुख्योपचारविवरणानिरस्तडुस्तरविनेयदुर्बोधाः व्यवहारनिश्चयज्ञाःप्र
वर्त्तयंतेजगतितीर्थं ४ व्याख्या० व्यवहारंनिश्चयंचव्यवहारनिश्चयौनाजानंति
तेव्यवहारनिश्चयज्ञाः व्यवहारनिश्चयज्ञातारोविद्वांसोमुनयश्चजगतिलोकेतीर्थं
ज्ञात्रंप्रवर्त्तयंतेविस्तारंनीयंते तीर्थग्रहेनज्ञात्रंमुच्यते तथाचोक्तंकोषे तीर्थंप्रव
चनेयात्रे लक्षोपायेविदांवरे पुण्यारण्येऽजलोत्तारे महारौप्यमहामुता १ इतिवच ४

नात कथंचृताःव्यवहारनिश्चयज्ञाः मुख्योपचारविवरणानिरस्तडुस्तरविनेयदुर्बोधाः
मुख्यौंपचारयोःनिश्चयव्यवहारयोःविवरणंप्रकटीकरणंतेननिरस्तोदूरीकृतोडुस्त
रोज्ञानिनांदुर्बोधोत्यल्पबुद्धियुक्तज्ञिष्याश्चज्ञानंयस्तिमुख्यो० नावार्थंयं निश्चयव्यवहा
रयोःस्वरूपंकात्रेअल्पमेधसांज्ञिष्याणांमोदपटलंचाज्ञानमभूदंनिराकृत्यांकांत
वादरश्मिनेत्याह्लादलक्षणंनगवद्वाक्यंश्रद्धानंनुत्पादयंतीत्यर्थः ४ निश्चयव्यवहार
स्वरूपंदर्शयित्वाद मूलसूत्रं निश्चयमिंकृतार्थं व्यवहारंवर्णायंत्यनृतार्थं नृता
र्थंवाधविमुग्वःप्रायःसर्वोपिसंसारः ५ व्या० इदास्मिनगंथेजिनमतेवानृतार्थंसत्यं
निश्चयंप्रदर्शनेदरश्मिंवर्णयंति अपरंअनृतार्थंअसत्यंव्यवहारंप्रदर्शनेदकत्व
तामश्मिंवर्णयंति निश्चयनयाःद्रव्यस्थिताःव्यवहारनयाःपर्यायस्थिताः द्रव्यस्थि

तत्रमत्यइतिन्यायार्थः प्रायःअतिशयेनसर्वेपिसंसारःसर्वेलोकःमृतार्थवोधविमुखःनिश्चयज्ञानरहितोवर्त्तते यत्रपदेशकल्पनानास्ति सनिश्चयःअपरीयना नामनृतार्थःकथ्यते मोहांधकारकलुषीकृतेस्मिन्संसारेनिश्चयज्ञानरहितोलोकोवर्त्तइत्यन्निपायः ५ गतदेवस्पृश्यति मूलसूत्र० अबुधस्यबोधनार्थं मुनीश्वरादेशयत्यत्रनार्थं व्यवहारमेवकेवलमवलंबतेयस्तस्यदेशनानास्ति इ व्या० मुनीनाईश्वराःगणधरदेवादयः आचार्याःअबुधस्यमूढस्यबोधनार्थंज्ञानार्थंअत्रनार्थेव्यवहारमार्गदेशयंतिनुपदेशयंति अपरंयःकेवलंकंव्यवहारमवलंबतेअवतिजानातितस्यव्यवहारोपदेशनोनास्तिनुपदेशोनास्ति गतदेवस्पृश्यन्नाद इ मूलसूत्र गाणवकरणवमिदायथात्तवत्पनवगीतमिदस्यव्यवहारावलंबितथानिश्चयतो

विडाल ।=

निश्चयनास्ति ४ द्रव्यस्वरूप पक्षात ४ व्यवहारनयेन २ व्यवहारनयापेक्षयव १० निश्चयनयेन ३

यांतरानज्ञेयं पर्यायार्थिकनयेननित्यादव्ययध्रौव्येषुपरस्परमर्थांतरभावः पर्यायार्थिकनयेनवद्रव्येषुनित्यादव्ययध्रौव्यादीनांअर्थांतरभावोदृश्यते द्रव्यार्थिकनयेनतुअन्योन्यमुत्पादादीनांव्यतिरेकोनास्ति कथंद्रव्यमयत्वात् एनयारीत्यालक्ष्यलक्षणयोर्निदानयापेक्षयाज्ञातव्या तथाचोक्तं।गतशिल्पकमृषायां आकारेणोपलक्षिताः अमूर्त्तिनिःविराजंते केवलज्ञानमूर्त्तयः।इतिवचनात्सुद्धनिश्चयनयेनआत्माअरूपीइत्यर्थः १० मूलसू० परिणममाणोनित्यं। ज्ञानविवर्त्तनादिमनंत्या परिणामानांसन्नवतिकर्त्ताचिन्तोक्तंच १० व्या० इइतिनिश्चितं नित्यंपर्यायांतरलक्षमानःपुरुषोयावत्तिष्ठतिकर्मकृतपरिणामानांकर्मवशात्क्रियमाणानांसएवात्माकर्त्तानवतिनत्वन्यद्रात्मासएवात्मासुखानांनो।

परम्पर ५

निश्चयव्यवहार नय पक्षया ४=

PAGE(S) MISSING
NOT AVAILABLE

FOLIO NO : 6 & 7
MISSING.

ज्ञानवति कथंभूतः आत्मा ज्ञानविवर्त्तैः ज्ञानपर्यायैः अनादिसंततयाऽनादिकर्मणांसंततयाश्रेण्याः अनादिपरंपरयापरिणामनात् संयुक्तोमिलितोवा अवसंदेहनात्पद्यते अमूर्त्तोजीवः मूर्त्तेनकर्मणाकथंबध्यते अपरं ज्ञानसमवायात्पूर्वंजीवोज्ञानीकिंचाज्ञानीतिविकल्पद्वयंआस्ते अत्रोच्यते सकषायत्वात्कर्मयोग्यान्पुद्गलानात्मोनीतिअनादिसंबंधः तथाचोक्तं नेमिचंद्रेण पयडीशीलसहावो जीवंगाणंअणाइसंबंधो कणयोवलेमलंवा ताणं छित्तंसयंसिद्धं १ वाक्यं स्वभावोहिस्वभावंतंअपेक्षतेऽतिकयोः स्वभावः जीवकर्मणोः इतरेतराश्रयपरिहारार्थंअनयोः संबंधः अनादिः किंवत् कनकोपलवत् अनयोः जीवकर्मणोः अस्तित्वकथंसिद्धमित्युक्ते आह स्वतःसिद्धमि

यदिजीवः अज्ञानीतत्रापि ४ अवतरतिविकल्पद्वय ४ द्वयोर्विकल्पयोर्मध्ये ३

निकथमितिचेत्अदृष्टप्रत्ययवेद्यत्वेनात्मनः अस्तित्वसिद्धंएकोदरिडिंभः एकः श्रीरामानइतिविचित्रपरिणामनात्कर्मणाः अस्तित्वंसिद्धं इति रागादिपरिणामनंआत्मस्वभावः रागाद्यौदयिकत्वंपुद्गलानांस्वभावः पुनः नवभिः पूर्वोक्तंजीवोज्ञानीवाज्ञानीविकल्पद्वयमिति तत्रयदिज्ञानवान्तदाज्ञानसमूहोव्यथयितोज्ञानवान्पूर्वंनैवास्ति यद्यज्ञानीतर्हिविकल्पद्वयंकिंअज्ञानगुणसमूहात्अज्ञानीवास्वभावेनाज्ञानीनत्रोच्यते यदिअज्ञानगुणासमूहादज्ञानिनोजीवस्यअज्ञानसमूहोहृथा येनाज्ञानं
सम्यग्वर्त्तते ६ कर्तृपूर्वंदिसमस्ति अथवास्वभावनाज्ञानित्वंतथैवज्ञानित्वमपिस्वभावनैवगुणात्वादिति यथात्रमेघसमूहाच्छादितसूर्यप्रथमंवपुकाशावर्त्ततेपश्चात्प्रज्वलधरपटलविघटनानंतरंवपुत्यद्योतवतिसूर्यः तथात्मानिनिश्चयेनकर्माच्छादनरहितमखंडप्रात

नामात्मकंकेवलज्ञानमादावेवतिष्ठति परंतुव्यवहारनयादेहयानादिकर्मसंतत्या
हृन: सन्तड्डायतेयदाकर्मपटलविघटनानंतरमेवपुत्यद्यंनवतिनचात्मनोबहिर्गि
तज्ञानंकिमपिनिष्ठति ज्ञानस्वरूपीएवेत्यर्थः चेतनालक्षणोजीवःऽतिवचनात
चितनातुकुत्रापिनागनाचेतनात्रिविधा ज्ञानचेतना १ कर्मचेतना २ कर्मफल
चेतना ३ ज्ञानचेतनांसिना कर्मचेतनाकर्मफलचेतनासंसारिजीवानात्रतः
चेतनातुसर्वमुद्दिश्यासुत्रात्मनःएवनवति नान्यस्या अतःदेहसहितोजीवःक
र्मनोकर्मरूपंपुकलड्व्यंत्रानिसंतनायःपिंडयतिनजलंमिवमूर्त्तकर्मणरक्ता
नि अतःकर्त्तानोक्तानवतीत्यर्थः अथनययोजनिका शुद्धड्व्यार्थिकनयनाय
आत्माअकर्त्ता १ पर्यायार्थिकनयेनशुद्धाशुद्धपर्यायाणांकर्त्ता २ शुनिश्चयनयेनस्वकी

यस्वरूपस्यनिश्चयनत्रयस्वरूपस्यवकर्त्ता ३ अशुद्धनिश्चयनयेनायंआत्मानोवक
र्माणाःकर्त्ता ४ अनुपचरितासद्भूतव्यवहारनयेनद्रव्यकर्मनोकर्मणांकर्त्ता ५ उप
चरितासद्भूतव्यवहारनयेनघटपटादीनांकर्त्ता ६ अतोविनावरूपमिथ ग
द्वेषकषाययुगपयापरूपः विनावमत्यादिगुणाश्रयत्वात्अनादिपरंपरा
क्रमणावात्मानवतीति नावार्थः ग्रंथविस्तरनद्यान्तेऽवलि गयति १ तद्
ष्टयति मूलसू० सर्वविवर्त्तानीर्णयन्नसंचेतन्यमचेलमे
कत्वः सम्यक्पुरुषार्थसिद्धिमा व्या० समर्व दिः आत्मात्र
चलंचेतन्यमवंकमरहितंमोह ति ह कृतकृत्येनेन
कृतकृत्येनेनमः कृतकृत्यः कृतकृत्यः मोह ति ८ सम

PAGE(S) MISSING
NOT AVAILABLE

FOLIO NO :- 10
MISSING.

ज्ञानस्वरूपःपर्याय ज्ञानार्थपर्याय अर्थादवस्मांतरंलनमानस्यचिद्रूपस्यङ्गा नाव
स्यापिनिजनाव पाऽनिर्मनवतीत्यथः इह मूलस्त्र० अयमेव ज्ञा
वेरसमादितोपियुक्तइव प्रतिनातिनालिज्ञानांपतिनाम सावत वाजं १४
वा० अर्थाव० क्रनेःनावेः नापिज्ञालिज्ञानांयुक्त प्रतिनाति अ
र्थपुत्पद्दीन्नतःचिद्रूपःआत्माद कमनिःक्रतेःनाद र्थिः नरामरादि
रूपैःनिश्चयनयात्रसमादितो नापिवालिज्ञानं दृष्णांपरमार्थस्याङ्गा
न्दृणांयुक्तइवमिलितइवप्रतिन नासतेति तु अनिज्वलितअयःपिंडव १९
त् यथाऽयःपिंडोग्निरमित्ति इत्नमाति त्रप्रतिनासने
तद्वन्नरामरादिपर्यायाःआत्मन नन्तापिमोहांः सांपुरुषाणां

अनिन्नाहङ्गपते खलुसप्रतिनाम नववीजंनवति इइतिनिश्चयेनसपूर्वोक्तः प्रति
नामः जीवकर्मसंवधरूपः नवत चतिनाम ववीजंनवति खलुइतिनिश्चये
नसपूर्वोक्तः प्रतिनामः जीवकर्मम त्रवीजं प्यंमारस्यकारणान्न
ति १५ सत्यमत्र विपरीतानि वस्तानिरस गावव ।यत्रस्मादा
वत्सा ग्युदायोयं १५ वा० अयंसावपुरुषार्थमिच्छुपायःवर्त्तते
अत्पुत्पद्दीन्नतःसावपूर्वोक्तोवपुरुषार्थमिच्छुपायःमोक्षार्थस्योपायोवर्त्तते ना
त्यतस्कः यद्यस्मात्कारणाद्विपरीतानिनिर्वेज्ञाकांक्षानिर्मिथ्याश्रद्धानस्यानिर्वे
ज्ञाप्यनिरस्यकृत्वानिजौत्मातत्वमम्यग्वावस्यसम्यग्ज्ञात्वा यस्मान्नि
जतत्वात्रविचलनंनवतिस्वरूपस्थितिर्नवतिसावपुरुषार्थमिच्छुपायः मतेषु

विपरीतानभिनिवेशित्वंकथमिनिवेत् तथाचोक्तं नावमयदे जहकणायमज्जकोद्दवमद्दरामोहणा
मोहिनमतो णासुणोइकं कज्जमिच्छ(?)नहाजीवो १ संयुक्तमतयारे विपरीयदृष्टयंतविणाय
संयुतं मन्नायअणाणाणंधयंइक्कंनयमारुवा २ अस्यार्थः यथाधत्तूरमनकोद्रवमदिरामोहितोजीवः
कार्यं,कार्यंनजानातितथामिथ्यात्वमोहितोजीवः सम्यक्स्वरूपंनजानाति ततमिथ्यात्वमनविधं
विपरीतानिवे — ,हविपरीतमिथ्यादृष्टि—दृष्टिः तत्कथं अहिंसालक्षणंधर्मस्य
स्थापनात कथंयज्ञोहिंसा. गोवंदनजः नेआद्यादिक — दिव्यवहारेइव
मोक्षस्वरूपदर्शनात १ एकांतमिथ्यादृ जीवादिद्र — ,ज्ञानदंसर्वथाअसदे
र्वथैकमेवसर्वथानेकमेवत्यादिदर्शनात ,यदाचाणा — पनावलंबीज्ञानव्यः २ विनयादेवमोक्ष
,वैनयिकमिथ्यादृष्टिः ज्ञायमः कथरत्नत्रयंविनि. यादपूजादिरूपविनयेनैवमोक्षमे

रनिमुखाः करंविनावारानव्यवहारमिलितावारानंनित्यंसदेवनिरनिरनिमुखाःपराङ्मुखाः
नाचार्योपनिरवद्यमावद्यव्यवहाररहितोकेवलाविरतिरूपाइत्यर्थः पुनः कथंभूताऽलौकिकी
हनिः एकांतविरतिरूपा एकांतेननिश्चयेनसर्वथाहिंसारहितोकथं नथाचोक्तं एकाकीनिस्पृह
शांतो पाणिपात्रोदिगंबरः कदाहं संभविष्यामि कर्मनिर्मूलनेक्षमः १ अतः कारणात्सर्वथाविर
तिःमुनीनामेवननुगृहस्थानामित्यर्थः १६ मूलम्० वहुत्राः समस्तविरतिप्रदर्शिनोयोनजानुगृ
ह्णंति तस्यैकदेशविरतिः कथनीयाभवतीव १७ व्या० यःपुरुषः सर्वज्ञानांसमस्तविरतिदर्शि
नामर्चमावद्यविरमणरूपांचरतिंजानुकदाचित्तनगृह्णातिनग्रहणंकरोति तस्यनव्यस्यानेनवीजे
नसर्वथाविरतिग्रहणमस्त्यतोऽमुनैवकारणेनसदेयकथनेनैकदेशविरतिः श्रावकाचारहनिः
वहवः वारद्वारंकमनीया नावार्थोयं ज्ञेयः सर्वथाविरतिरूपेमुनिधर्मोधर्तुमशक्तस्यश्रा

वकावारएवोपदेशितव्य १७ मूलम्० योयतिधर्ममिकथयत्युपदिशतिगृहस्थधर्ममल्पमतिः न
स्यभगवत्प्रवचनप्रदर्शितनिग्रहस्थाने १८ व्या० यः पुरुषः उपदेशादातागुरुर्यतिधर्मंसर्वसावद्यवि
रतिरूपंमुनिधर्मंञ्चाकथयतव्याख्या नैनैवकुर्योत केवलंगृहस्थधर्मेविघ्नाविरतिरूपंउपदिशा
तिसपुरुषः अल्पमतिः अल्पा तुच्छालोकावाबुद्धिः ज्ञानंयस्यसः अल्पमतिः कथ्यत्यल्पमतिःकथ्य
तेनस्यकेवलंगृहस्थधर्मप्रकाशकस्यगुरोः भगवत्प्रवचनेनभगवच्छास्त्रेनिग्रहस्यदंडस्यस्थानेअधिका
रेकथितंनावार्योयंपूर्वमुनीधर्मप्रकाशयेत्पश्चात्गृहस्थधर्मः कथनीयः १८ मूलम्० अक्रमक
थनेनयतः प्रोत्साहमानोनिदूरमपिशिष्यःअपदेपिगृहस्थधर्मेपिसप्रवृत्तः प्रज्ञाहीनोभवतिजनोमूर्खतिना १९
व्या० यतःयस्मात्कारणात्शिष्यः नयासकः अपदेपिगृहस्थधर्मेपिसप्रवृत्तः लग्नः तेन
मूर्खेनाडुर्बुद्धिनागुरुणाशिष्यः प्रज्ञाहीनोभवति वंचितोमुखितोभवतिकथंभूतः शिष्यः

अतिदूरमपिदूरस्थितमपिमुनिधर्मंनित्याद्कुर्वाणः पूर्वोक्तेविचारेप्रवर्तयन्नपिअक्रमकथं
नेनव्यवहारकथनेनमुनिधर्मस्याकथनेनप्रोत्साहमानः उत्साहंप्राप्तः भावार्थोयं व्यवहारक
थनात्तनिश्चयाकथनात्तनपासकः व्यवहारंएवनिश्चयजानन्नावरतिग्रतः उपदेशदात्रागु
रुणासंसारसागरेधृतः अतः मुनिधर्मंआदौप्रकाशयेत्पश्चात्श्रावकाचारोवाच्यः इत्यर्थः १९ मू
लम्० एवंसम्यग्दर्शनबोधचरित्रत्रयात्मकोनित्यं तस्यापिमोक्षमार्गोभवतिनिषेधेयथाशक्ति
२० व्या० तस्यात्क्रमकथनस्यगुरोः यथाशक्तिशक्तिमनतिक्रम्यइतियथाशक्तिःअक्र
मकथनात्दर्शनज्ञानचारित्रलक्षणोमोक्षमार्गोनिषेधेनचनियतः कारणात्तुश्रात्मात्तु
त्यसदेवसम्यग्दर्शनबोधचरित्रत्रयात्मकः वर्तते अतः र अत्रत्रयरूपंनिश्चयमार्गमव
हारमार्गंकथनीयमित्यर्थः २० दर्शनादीनांलक्षणलक्ष्याणिः सम्यग्दर्शनंति० मूलम्० त

त्रादौसम्यक्तंसमुपाश्रयणीयमखिलयत्नेन तस्मिन्सत्येवयतोनवतिज्ञानंवरित्रंच २१व्या० त त्रधर्म्मस्वरूपकथनेत्रादौप्रथमंत्रखिलयत्नेनसमस्तप्रयत्नेनसम्यक्तंसम्यक्स्वरूपंसमुपाश्रय णीयं सेव्यमित्यर्थः तस्मिन्सम्यक्तेसतिस्वयमेवात्मनेवयतः यस्माद्धेतोः सम्यक्तात्ज्ञानंनव तिज्ञानात्चवरित्रंसर्वसावद्यविरतिरूपंनवति २१ मूलम्० जीवाजीवादीनांनवत्वार्थानांस द्दैवकर्त्तव्यं श्रद्धानंविपरीतानिनिवेशविविक्तमात्मरूपंतत् २२ व्या० जीवाजीवादीनां जीवप्रदृष्टिवादयः त्रजीवाः धर्म्मास्तिकायादयः तेषांजीवादीनांनवत्वार्थानांजीवाजीवा त्रवबंधसंवरनिर्जरामोक्षाणांश्रद्धानरुचिःकर्त्तव्यंकरणीयं तत्सम्यक्तंत्रात्मरूपंत्रात्मस्व रूपवर्तने कथम्तनमात्मरूपं विपरीतानिनिवेशविविक्तं विपरीतानांष्टकानांहिमिथ्या त्वानात्रनिनिवेशःप्रवेशः तेनविविक्तरहितंत्रथमसम्यग्दर्शनस्वरूपमष्टाभिः व्याख्यायते २२

मूलम्० सकलमनेकांतात्मकमिदमुक्तंवस्तुजातमखिलैः किमुसत्यमसत्यंवानजातुसंके तिकर्त्तव्या २३ व्या० तत्रात्मागेषुमध्येनावन्त्रिसंकिंतत्वंनिरूपयतिभवेः जातुइतिसंकानक र्त्तव्यानवयजीवेः इतिश्रमुनाप्रकारेणसंकांमदेहापतिः नकर्त्तव्यानकरणीया इतिइतिकिंश्र खिलंनेइदंवस्तुजातमकलंश्रनेकांतात्मकंनुतकिमुसत्यंवाऽसत्यंश्रखिलममलंजानंतितेश्र खिलज्ञाः तेःश्रखिलज्ञैः केवलज्ञानिभिः इदंवस्तुजातंद्रव्यसमूहंयदार्थसमूहंसकलंसमस्तंश्र नेकात्मकंश्रनेकस्वरूपंसप्तभंगात्मकंनुतः किमुकेनचित्प्रकारेणसत्यंवर्त्ततेनवाश्रसत्यंवर्त्तते इदंसंकानकर्त्तव्या सर्वज्ञैर्नोक्तंयत्तत्सत्यमेवनान्यथावादिनोजिनाइतिवचनात् इदंप्रत्यक्षं नोदृश्यमानवस्तुजातंश्रयोमयदार्थसमूहः नित्यानित्यगौणमुख्यरूपत्वात्श्रनेकांतरूपमुक्तं मस्तितत्वंवर्त्तते तद्यथा मूलागयोरबीजकंदशाखाजलादिषुजीवाः प्रत्येकासाधारणाश्रनं

नकायासंख्यातानणिताः सर्वते सत्यमेवेतिश्रद्दधिविध्यमदहदूरीकरणंव्यवहारेनिश्चयेन
नत्वंनवति निश्चयेनसम्यग्दृष्टिनः मननयरहितत्वेमिथ्यात्वादिसमुद्भवाश्रवरहितत्वे
स्तः सिद्ध अतोनिस्संकित्वंवर्त्तते एवंग्रंथविस्तरमाक्षिप्रतन्यते २३ मूलम्० इहजन्म
निविचिकित्सवादीनमुत्रचक्रित्वकेशवत्यादीन एकांतवाददूषितपरसमयानधिनवाकांक्षे
त् २४ व्या० अथनिकांक्षितत्वंकथ्यते इहजन्मनिविचिकित्सवादीनअमुत्रचक्रित्वकेशवादीनअधि
नआकांक्षेत्न इहास्मिन्जन्मनिविचिकित्सवादीनधनपुत्रप्रमदाप्रभृतिनियदार्थानन्अमुत्रपरत्रवेध
र्मप्रभावात्चक्रित्वकेशवत्वादीनचक्रवर्तिनारायणबलभद्रकामदेवादियदव्यादीनधिना
कांक्षेत्नवाछेत व्यवहारेणनिकांक्षितत्वंनिश्चयेनतुएकांतवाददूषितपरसमयानधि
नआकांक्षेत् एकांतवादेनमिथ्याग्रहेणदूषितापेपरसमयाः परन्नाम्नाणिएकांतवाददूषित

मिथ्याग्रंथान्नयिनाकांक्षेत्नवाछेत् सम्यग्दृष्टिनः जानिलाभादपोऽष्टामद्रनमंनिमदेवंनोवाछं
नवंनि सम्यग्दृष्टिनः ग्रंथाभावः अतोनिकांक्षित्वंद्वितीयमंगंनवति २४ अथतृतीयंनिर्विचिकि
त्साख्यंदर्शयित्वाह मूलम्० क्षुत्तृष्णाशीतोष्णप्रभृतिषुनानाविधेषुनानावेषु दुर्वेषुपुरीषादिषुवि
धिकृत्यानेवकरणीया २५ व्या० नानाविधेषुनानाप्रकारेषुनानावेषुवयदार्थेषुपुनः पुरीषादिषुप्र
यत्नकृतानिविष्टामूत्रादिषुविचिकित्साघृणानकर्त्तव्याइतिव्यवहारेण निश्चयेनतुशरीरादिकं
यविवर्त्तनिनिमिथ्यात्वकल्पद्दरीकरणानिर्विचिकित्सानवंति कथंनानेषुनानावेषु क्षुत्तृष्णा क्षुतत्तृ
ष्णाचनष्णाशीतश्चनष्णशीतप्रभृतिग्रहणमादिर्येषांनानावानांनेषु २५ मूलम्० लोकेशास्त्रानामांस
मयानास्त्यदेवता नामेनित्यमायतनत्वरुचिनाकर्त्तव्यममूढदृष्टित्वं २६ व्या० नत्वरुचितम
त्यक्तवतानाजिननित्यंयमदेवत्वंअमूढदृष्टित्वंयथा वदक्षज्ञानकर्त्तव्यंजिनमतोक्तदेवगुरु

शास्त्रादिषुदार्ढ्यकार्यकृत् लोकेजीवाजीवाद्याश्रवकेलोकेशास्त्रनामं शास्त्रवतश्रानासनेइ
निशास्त्रानामः तस्मिन्शास्त्रानासेमिथ्याशास्त्रमयानासेजिनमतादन्य मतेपरमयेइत्यर्थः
देवतानामेजिनदेवादन्यदेवहरिहरादोइत्यर्थः इत्थंपुनस्वरुचिनाग्रमदत्वंकार्यं व्यवहारेण
निश्चयेनतुमोहाद्यभावेसज्ञायावमोहत्वेचमानावंत्र्यमदृष्टिस्तमयग्दृष्टेः नवत्येव ग्रमार्हत
दृष्टनत्वेपुनर्वेतनावंतनयदार्थेषुमोहरहितत्वंग्रमदृष्टिनाइत्यर्थः २६ ग्रथोपगूहणांगंव
र्णयन्नाह मूलम्० धर्मोनिवर्हनीयः सदात्मनोमार्दवादिभावनया परदोष
निगूहनमधिविधेयमुदंहणागुणार्थं २७ व्या० सम्यक्त्वधारिनिःनव्यजीवैः परदोषानिगूह २७
नेयरेयांत्र्यत्रेयांजगनोदोषाः दूषणानिनेयानिगूहनंत्र्याच्छादनंयरदोषाच्छादन मधिकृत्य
दृहणागुणार्थंनुयगूहनगुणानिमित्तंविधेयंकर्त्तव्यं व्यवहारेण पुनः निश्चयेनसम्यक्त्वधरि

नि:मार्दवादिभावनयामार्दवार्जवादिमय्यात्मभावनसदानिरतरंग्रात्मनः धर्मः जीवस्यस्वभावः
ज्ञानोद्योगादर्शनोद्योगाद्दलदहणाः ग्रजिवद्वर्द्धनीयः सामस्त्येनवर्द्धयितव्यः उत्तमदमादिनिः
ग्रात्मधर्मस्यहिकरणांन्यगूहनमित्यर्थः २७ स्थितीकरणांगसम्यक्त्वांगनिरूपयन्नाह मूलम्० काम
क्रोधमदादिषुचालोद्यमुदितेषुवर्त्मनोन्याय्यात् स्वस्यपरस्यवृत्तेस्थितीकरणमधिकृ
त्य २८ व्या० ग्रात्मनः स्वस्यस्वकृतजिनमतानुवर्तनशास्त्रंवपुनः परस्यस्ववस्यस्वकृतजिनमतानुवर्त
नशास्त्रंशिथल्लमधिकृत्यमिथ्यांतलक्षुत्पास्थितीकरणांकार्यजिनमतेदार्ढ्यंकार्यंकृषुमत्सुका
मक्रोधमदादिषुन्याय्यावर्त्मनः चालयितुमुदितेषुमत्सु कामक्रोधस्मद स्वस्यादिर्ये
षुनेषुस्वस्मिंषुनावेषुन्याय्यान्यायसहितायोग्यवर्त्मनः मार्गात्चालयितुंचंचलीकर्तु
उदितेषुमत्सुउदयंप्राप्तिंतेषुमत्सु नावांछीयं कामक्रोधमानमायालोनाधिवसुधर्मेविघ्न

मकारकेषु हि मानेष्वपि धर्मादिप्रवचनरत्नमाश्रित्य जिनशासनप्रणायनस्थितीकरणाव्यवहारेण
निश्चयेनतु समारोहासीनतयाकामा . पिषुनदिनेषुसत्सुस्वधर्मादिप्रवचनस्थितीक
रणमित्यर्थः २७ अथवात्यल्पकथयन्नाह मूलसू० अनवरतमहिंसायाशिवसुखल
क्ष्मीनिबंधने धर्मसर्वेष्वपिसधर्मसुपरमवत्सल्यमालंब्य २७ व्या० सम्यग्दृष्टिनि:
सर्वेष्वपिसधर्मसु साधर्मिकजीवेषुपरमंतत्कृष्टवात्सल्यप्रीतिभावआलंब्यक
र्तव्य व्यवहारेण निश्चयेनतु चपुन:शिवसुखलक्ष्मीनिबंधनेमोक्षसुखलक्ष्मा:निब
धनेकारणेधर्मेजिनधर्मेवात्सल्यआलंब्यनत्कृष्टस्नेहत्वंआश्रयणीयं पुनरपिअहिंसा २८
यांजीवदयालक्षणायांपरमवात्सल्यकार्यगुणानुरागित्वात्वात्सल्यसम्यग्दृष्टिन:भवत्ये
वसत्तमागे २७ अथप्रभावनांगसम्यक्त्वांगंप्रकाशयति मूलसू० आत्मप्रभावनीयो

रत्नत्रयतेजसासततमेव दानतपोजिनपूजाविद्यातिशयैश्चजिनधर्म: ३० व्या० स
म्यग्नव्यै:दानतपोजिनपूजाविद्यातिशयै:दानानिचतपांसिचजिनपूजाश्चविद्यानांअ
तिशयाश्चतै:कृत्वाजिनधर्म:स्याद्दाकितोधर्म:प्रभावनीय:वर्द्धनीय:अतिशयीक
र्तव्य: व्यवहारेण चपुन:रत्नत्रयतेजसादर्शनज्ञानचारित्रोद्योतनसततमेवनिरत
रमेवआत्मस्वकीयनव्यस्वरूपेआत्मप्रभावनीय:निर्मलीकरणीय: भावार्थोय स
म्यग्दर्शनज्ञानचारित्रतपोभि:जिनशासनोद्योतकरणात्वंआत्मप्रकाशंप्रभावनाइ
त्यर्थ: वीर्यांतरायावरणानांवातसम्यग्दृष्टिन:प्रभावनानभवत्येव ३० मूलसू० कृत्वा
श्रितसम्यक्त्व: सम्यग्ज्ञाननिरूप्यतत्त्वत आम्नायपुक्तियोग: समुपाम्यनित्यमात्महितै:
३१ व्या० सम्यक्त्वव्याख्यायज्ञानस्वरूपंव्याख्यायपुन:आत्महितै:आत्मनोहितकांक्षि

निः नित्यमदेवसम्यग्ज्ञानंसमुपास्यंसेवनीयमित्यर्थः किंकृत्य इत्याश्रितसम्यक्त्वः इ
तिपूर्ववक्तिप्रकारेणाश्रितसम्यक्त्वयस्तेतः सम्यक्त्वधरः पुरुषः प्रयत्नेननिरूप्यमाणत्वरूपइ
त्येत्यर्थः कथम्भूतः आत्महितैः आम्नायपुक्तियोगः आम्नायाःपरंपरागतसिद्धान्ता
तेषायुक्तियोगः अष्टांगलक्षणसहितसम्यक्त्वंसंप्रधार्यज्ञानञ्चसेव्यमित्यर्थः ३१ मू
लसू० पृथगाराधनमिष्टंदर्शनसहनाविनोपिबोधस्य लक्षणान्तेदेनयतोनानात्वमन्न
वत्यनयोः ३२ व्या० दर्शनसहनाविनोपिदर्शनंसम्यक्कृतस्यसहनाविनोपिसहोत्पा
दिनोपिबोधस्यज्ञानस्येष्टंयत्कारणत्वेनआराधनंसेवनइष्टंसमत नावार्थोयंयदेवसम्य १५
क्कृतंदेवसम्यग्ज्ञानंजायतेइत्यर्थः यतः व्यवहारापेक्षयालक्षणान्तेदेनलक्षणस्यतेदंसनलक्ष
णान्तेदेनानयोः दर्शनज्ञानयोः नानात्वंबहुविधिनेदत्वंसनंविद्यते नावार्थोयं सम्यक्त्वज्ञानयोः

लक्षणंभिन्नंचर्तेसम्यक्त्वज्ञानयोः विविधनेदत्वंदृश्यते लक्षणान्तेदानयोर्धर्मअनयोर्भिन्नएः ३२ मू
लसू० सम्यग्ज्ञानकार्यसम्यक्कारणवदंनिजिनाः ज्ञानाराधनमिष्टंसम्यक्तानंतरंतस्मात् ३३ व्या०
जिनाः सर्वज्ञाः इतिवदंतिकथयंतिइतिइतिकिं सम्यक्कारणंसम्यग्ज्ञानकार्यं पूर्वंसविकारणं
यस्माज्ज्ञानविकार्यइतिकथनात् सम्यक्कारणवदंनिसम्यग्ज्ञानकार्यवदंतिनस्मात्सम्यक्तानंतरंज्ञा
नाराधनइष्टंतस्मात्कारणकार्यकथनात्सम्यक्तानंतरंदर्शनानंतरंज्ञानाराधनंज्ञानस्याराधनंसे
वनइष्टंकथितं ३३ मूलसू० कारणाकार्यविधानंसमकालंजायमानयोर्यदि दीपप्रकाशयोरिव
सम्यक्त्वज्ञानयोः सुघटं ३४ हिइतिनिश्चयेनएकस्मिन्कालेजायमानयोः उत्पद्यमानयोः सम्यक्त्वज्ञान
योः कारणाकार्यविधानंसमकालंसुगमयतीति तदेवदृष्टांतेनदृढयतिदीपप्रकाशयोः इवसम्यक्त्व
ज्ञानयोः अपिविधानंसुघटंवर्तते यदेवदीपः तदेवप्रकाशःइतिसहोत्पन्नयोः यथाकारणाकार्ययोः

विधननंथेवसम्यक्ज्ञानयोर्यथेकारणाकार्यविधनमुघटेमुलनइत्यर्थः ३४ मूलम्० कर्त्तव्योध्यव
साय:सदनेकांतात्मकेषुतत्वेषु सशयविपर्ययानध्यवसायविविक्तमात्मरूपंतत् ३५ व्या० सम्य
ग्दृष्टिनि:ये:नत्वेषुजीवादिषुपदार्थेषुअध्यवसाय: परिणाम: कर्त्तव्य: करणीय: तत्प्रसिद्ध
मात्मरूपंआत्मन: स्वभावंवदति कथंभूतेषुतत्वेषु सदनेकांतात्मकेषु विद्यमानेषुअनेकां
तात्मकेषुनित्यानित्यस्वभावेषु स्यादस्तीत्यादिसप्तभंग्यात्मकेषिष्टै: कथंभूतमात्मरूपंस
शयविपर्ययानध्यवसायविविक्तं स्थाणुर्वापुरुषोवाइत्येवरूप: शंसय: यदार्थानांवि
परीतताकरणंविपर्यय: शुक्तिकायांरजतज्ञानंविपर्यय: सम्यगविचाररहितत्वंअनध्य
वसाय: यथापथिगच्छत्तृणस्पर्शादिज्ञानमनध्यवसाय: निर्विकल्परहितं सामान्यंयस
शयविपर्यायादिरहितं आत्मस्वभावंवर्त्तनेपुनस्तत्वमनेकांतात्मकमित्यर्थ: ३५ अथा

शंगसहितंसम्यग्ज्ञानंदर्शयति मूलम्० ग्रंथार्थोभयपूर्णंकालेविनयेनसोपधानंव बहुमाने
नसमन्वितंनिन्हवज्ञानमारा ध्यं ३६ व्या० गलितमिथ्यात्वै: नत्वै: ज्ञातसम्यग्ज्ञानअ
निन्हवंसशयादिरहितंसत्यरूपंतदाराध्यमेव कथंभूतंज्ञानं ग्रंथार्थोभयपूर्णं कालेवि
नयंनचपुन: सोपधानंपुन: बहुमानेसमन्वितंपुक्तं सतेषांग्रंथार्थोभयपूर्णानांलक्षणंध
र्मप्रश्नोत्तरग्रंथेजकनदत्तनाम्ने कोव्यंजनोर्जिताचार: शुद्धंपठनादिकं व्यंजनशुद्धो
चारादि: सव्यंजनोर्जित: १ कीदृशोर्थसमग्रोय: सिद्धान्ताध्ययनादिकं अर्थोद्धारसम
ग्रोद्ध: सोर्थोद्धारसमग्रयुक्त २ ज्ञाद्यर्थोभयपूर्ण: कोगादियत्यग्रंथेअंकं ज्ञाद्यर्थोभय
संयुद्ध सज्ञाद्यर्थोभयादिक: ३ किंकालाध्ययनंकालेपठनंचागमस्यपत् मुक्तकालेत्रि
सध्यादौ स्वकालाध्ययनमहत् ४ ज्ञानंकोविनयाचार: अंकनतत्वादिपूर्वकं पठनंस्तुति

नत्वादिः । उनयाचारउत्तम. ध कीदृशंचोपधमनंयत्न मिक्षांताध्ययनंमतां त्यक्तामद्रमत्वत्वा
दी नुयाधमनंतद्भक्तिं ६ कोजानयन्दवाचारो यहुणादिप्रकाशने गुरुथावकशास्त्रा
त३ दी नासोयन्हवोमहान पु कीदृशंवहुमानोयो जानाभ्यासेन्वहमहन् पूजामनप्रणामा
दिः वहमानंतदुल्लंघा ए दृष्टिः श्रष्टांगंयुक्तंज्ञानमाराध्य त्रह अथसम्यग्ज्ञानंनिरूप्यचारि
त्रनिरूपयति मूलम्० विगलितदर्शनमोहैः समंजसज्ञानविदितत्वार्थैः नित्यमपि त४
निः प्रकंपैः सम्यक्चारित्रमालंब्य इप व्या० निप्रकंपैः नित्यमपिसम्यग्चारित्रंआलंबनि
य३ र्मितः प्रकंपोसमाख्योत्पत्तेनिप्रकंपास्तैः निप्रकंपैः धैर्योपेतैपुरुषैः नित्यमपिसदैवसम्यग्चा २१
रित्रमर्वसावद्यविरतिरूपंआलंब्यआश्रयणीयं कथंभूतैः निः कप्रकंपैः विगलितदर्शनमो
हैः विगलितोनष्टोदर्शनमोहः सम्यक्मोहनीयकर्मयेषांतेतैः अतः चारित्रंयोग्यतोप्राप्तैः ।

पुनःकथंभूतैः निःप्रकंपैः समंजसज्ञानविदितत्वार्थैः योगूज्ञानज्ञानत
त्वार्थैः समंजसंन्यायपायतज्ञानंतेनतेनविदितोज्ञातःतत्वार्थोयैस्तैः ६डसंः
पुरुषसिंहःचारित्रंसेव्यमित्यर्थः इप मूलम्० नहिसम्यग्व्यपदेशाचारित्रमज्ञा
नपूर्वकंलभते ज्ञानानंतरमुक्तंचारित्राराधनंतस्मात इप व्या० अज्ञान
पूर्वकंचारित्रमसम्यग्व्यपदेशंनलभते तस्मात्ज्ञानानंतरंचारित्राराधनमुक्त
मिनिश्चितंअज्ञानपूर्वकंकर्मत्यादिपूर्वकंचारित्रमसम्यग्व्यपदेशंसम्यग्व्यप
देशंनलभतेनआप्नोति अतःतस्मात्कारणात्ज्ञानस्यअनंतरंअनंतरंचरि
त्रंचारित्रस्यआराधनंउक्तंश्रीसर्वज्ञैः इप मूलम्० चारित्रंभवतियत.
सममसावद्ययोगयविरणात सकलकषायविमुक्तविशदमुदासं

नात्मरूपेनत्व ३एव व्या० समस्तसावद्ययोगायविरमणात् चारित्रेनवति नत्व
आत्मरूपेनवति समस्तसावद्ययोगात्यसमस्तयायपोगम्येयविरमणात्मात्मन:
चारित्रमवतित्यु... त्रेआत्मरूपेनवति कथन्नन्चारित्रंकथन्नन्आत्मरूप स
कलकषायाधिमुक्त सकला समस्ता: अनन्तानुबध्यादिद्वादशकषायाणा
वायश्चविज्ञानिकषायाणांतैर्विमुक्तरहितं अत: एवविशदंनिर्मलंपुन: नदामीनरा
गद्वेषरहित भावार्थोयं अन्तरंगबाह्यपरिग्रहैर्नतआत्मरूपेआश्रितानभवति
अतएवआत्मस्वरूपेनवती त्यर्थ: ३एवं मूलसू० हिंसानृतवचनास्तेयादब्र ३२
ह्मतः परिग्रहतः कार्त्स्न्येकदेशविरतः चारित्रंजायतेद्विविधं ४० व्या० कार्त्स्न्ये
कदेशविरत: चारित्रंद्विविधंभवतिकार्त्स्न्यैकदेशविरत: समस्तयापविरमणात

मुनिरूपापा: विरत: पुन:एकदेशविरमणात्श्रावकरूपाया: विरत: द्विविधं
चारित्रंजायतेद्विविधंचारित्रंभवति कुत:विरमणाभवति हिंसात: पुन: अनृतवच
ना पुन: स्तेयात पुन: अ ब्रह्मत: पुन: परिग्रहत: एतेभ्योकार्त्स्न्येनविरति: मुनि
चारित्र ३एकदेशविरति: श्रावकचारित्रमित्यर्थ: ४० मूलसू० निरत: कार्त्स्न्ये
निहतोभवतियति: समयमात्मनाय यात्वं कदेशविरति: निरतस्तस्या: सुयाम
कोभवति ४१ व्या० कार्त्स्न्यैकदेशयो: स्वामित्वंदर्शयति अथयति: समयमात्मा
नत: कार्त्स्न्यैनिहता निरत:भवति अथयति:मुनि:समयमात्मानत: जिनवच
नप्रक्षेनाकार्त्स्न्येनिहता सर्वहिंसादिस्यात्निरत: भवतिलग्न: भवति नुपुनया
एकदेशविरति:तस्यांनयासक: निरत: भवति नुपुनयाएकदेशविरति: नि

रत्नाविरतिरूपावर्त्तेतन्मया कंदग्राविरतानयाग्राकः आवकः निरतानवतिलक्षेण
वतीत्यर्थः ४१ अथहिंसालक्षणमाह मूलम्० आत्मपरिणामहिंसनहेतुत्वात्सर्व
मेवहिंसनत अनृतवचनादिकेवलमुदाहृतंशिष्यबोधाय ४२ वा० इत्यादि सर्व
वाव आत्मपरिणामहिंसनहेतुत्वात्सर्वावहिंसा केवलंअनृतवचनादिहिंस
बोधनायउदाहृतं प्रमादयुक्तःपुमानकषायमयुक्तात्मपरिणामानावहिंसाका
रणंभवति अनृतादिहिंसायाःएवपर्यायाः वर्त्तंतेतथापिशिष्यप्रतिबोधनाय
केवलंअनृतादिहिंसेवदाहृतं आत्मनःपरिणामःनेनहिंसनंतयाहेतुत्वेचद ४२
शप्रमादत्वंतस्माद्भवहिंसानवेतइत्यर्थः ४२ मूलम्० यत्खलुकषा योगा
त्प्राणानांद्रव्यभावरूपाणांव्यरोपणस्यकरणंसुनोश्रूतानवतिसाहिंसा

---

४३ वा० खलुपनूकषाययोगात्द्रव्यभावरूपाणांप्राणानांव्यरोपणस्यसामुनिः
श्चितंहिंसानवति खल्वितिनिश्चयेनयहिंसनंकरणं यतोगात्क्रोधमानादि
वाहास्पर्शियोगात्द्रव्यभावरूपाणांद्रव्यप्राणाः इंद्रियोच्छ्वासादयः भावप्राणाः ज्ञाना
दयः तेषांप्राणानांव्यरोपणस्यविनाशस्यवियोजनस्यवाकरणंविधानंभवतिसाप्र
मत्तयोगात्प्राणव्यरोपणरूपा यस्मान्निश्चितंनिश्चयेनहिंसानवति तथाचोक्तंगोम
टसारे यंवविइंदियाणामणवचकायमनिणबलयाप्पा आणापाणप्पाणा आउ
गयाणमहंतिदहयणा १ इतिगाथाकथितत्रानुक्रमेणयजीवात्द्रव्यप्राणास्त
षांव्यरोपणंवियोगकरणंहिंसानवेत अत्रयत्परिणामप्राधान्यमुक्तं तथाचोक्तं
र्मसंग्रहग्रंथे अप्पपरिणामियंतयाणी निप्पन्नपिनयायमाक यत्परिणामविशे य

ण यथाधीवरकर्मैका २ स्वयमेवात्मनात्मानंहिनस्त्यात्मात्मादनः पूर्वंप्राण्येन
रागादयस्त्वात्मापद्यतेबंधश्च २ सोहिमात्राणिनोऽधर्मकारणंज्ञातव्यमितिमा
वार्थः ४३ मूलम्० अप्राकुर्वन्रागादीनांभवत्यहिंसनिश्चयमेवात्यन्ति
हिंसानिजिनागमस्यसंक्षेपः ४४ आ०खल्वरागादीनांअप्राकुर्वन्नेवःडनिश्चयेनाहिंसाभव
वति खल्वडनिनिश्चयेन रागादीनारागद्वेषादीनांअप्राकुर्वन्नेवः अप्रकटीभावः
डनिकारणात्तेनाहिंसाभवत्यात्मनोगीता तथाऽभवत्यात्मनः हिंसाडनिश्चयेजिनागमा-
स्यसंक्षेपःतेनारागद्वेषादीनांभवत्यात्मनःउत्पादःसाक्षाद्धिंसाभवनिडनिजिनागम २४
स्यसंक्षेपः अहंडनुक्तसिद्धान्तसंक्षेपः भावार्थयेअप्रयत्नवारिणःसंदेवहिंसा
प्रयत्नचारिणःहिंसाभवतीत्यर्थः ४४ मूलम्० युक्ताचरणस्यसतोरागाद्या

वेशमनरेणापि नहिंसाभवतिजातुहिंसाप्राणव्यपरोपणादेव ४५ आ०युक्ताचरणस्य
सतःरागाद्यावेशेअनेरणापिजातुहिंसाभवति युक्ताचरणस्यपुण्याचरणस्य सतः
मुनेरप्रस्तरागाद्यावेशेअनेरणापिरागद्वेषादिभावेशं विनापिजातुकदाचित् प्रा
णव्यपरोपणादेवप्राणातिपातादपिहिंसाभवति नार्थोयं युक्ताचरणमुनेःरागाद्या
वेशंविनापिप्रयत्नचारिणःप्राणातिपातादपिहिंसाभवति ४५ मूलम्० सुप्तानां
मत्तानांरागादीनामवशप्रवृत्तानां म्रियतांजीवोमावाक्षीत्यग्रेऽध्रुवंहिंसा ४६ आ०
रागादीनामवशप्रवृत्तानामुत्तानावस्थायांजीवः म्रियतांवामाम्रियतांहिंसाऽग्रे
ऽध्रुवंक्षणिकंभवति रागादीनारागद्वेषक्रोधादीनामवशप्रवृत्तानांतत्परत्वप्रवृत्तियुक्ता
नांजीवानांसुप्तानावस्थांप्राप्तानांवाभिन्नावस्थायांप्राप्तानांजीवः त्रसस्थावररूपःम्रि

मनोमरनकरोतुवाऽनयद्वानरंमाम्रियतांमरणंमाकुरोतु माऽवधीत्मरणंनिये
क्षार्थवाचकः हिंसाप्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणरूपाअग्रेपुरः क्रुचंनिष्प्रयेन
धावानप्रसरन्नितगतिवा नावाद्यैर्यं रागादीनांप्राकट्यंवानत्रग्रंनोनिष्प्रय
नहिंसाप्रवर्त्तनइत्यर्थः ४६ मूलम्० यस्मात्सकषायः सन्दृत्यात्माप्रथमं
त्मनात्मानंयत्प्राज्जायेतनवाहिंसाप्राण्यंतरंणंतु ४७ व्या० यस्मात्कारणा
त्आत्मासकषायः सन्प्रथमंआत्मनाआत्मानंहंनि यत्पश्चात्प्राण्यंतरंणंहिं
साजायेतनवाअथवानजायेत यस्मात्कारणात्सकषायः सन्कषायसहितो २५
भूत्वाआत्मावहिरात्माआत्मनाक्रोधादिपुरुषात्मनाआत्मानंअंतरात्मानंहनिषू
वंआत्मवधेजातेसतियत्पश्चात्हिंसावधः प्राण्यंतरंणंजीवांतरंणंकरणंहिं

साजायेतनत्यत्रेतवानजायेतनत्यत्रेत पूर्वंआत्मवधोजातएवयत्पश्चाज्जीवांतं
वधोनवतुवामानवतुइतिभावार्थः ४७ मूलम्० हिंसायामविरमणंहिंसायरि
णामनमथिनवतिहिंसानस्मा त्मन्नयोगात्प्राणव्यपरोपणंनित्य ४८ व्या० हिं
सायाअविरमणंहिंसापरिणामनेअपिहिंसानवति हिंसायाजीववधेअविरम
णंप्रवर्त्तनंहिंसानवति हिंसापरिणामनेअपिहिंसानवति हिंसापरिणामंविंसा
यरिणामनमुच्यते हिंसायरिणामनेअपिहिंसायाः परिणामनेमनोमायांरंगाधि
चिंतनंहिंसानवति तस्मात्कारणात्प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणंनित्यवर्त्तते
तस्मात्कारणात्प्रमत्तयोगांनित्यंवर्त्तनेप्रमादंप्रमादेसतिप्राणव्यपरोपणंहिंसानि
त्यमेवप्रवर्त्तनेकेनप्रमादः तथाचोक्तंगोमट्टसारे विकहातहयकसाया

ंद्रियाणि हानहेयप्रणोय खड्गचतुष्कमेतेषां नित्यमाहत्यमारम्भा अतः प्र
माद्यत्स्थाद्यादृष्टविधिप्रवर्त्तनेऽत्यर्थः ४७ मन्त्रम० सूक्ष्मायिनस्खलुहिंसायत
वस्तुनिवेधनात्तावन्निपुणः हिंसायतननिवृत्तिः परिणामविशुद्धयेनदधिका
रो ४९ व्या० परवस्तुनिवेधनासूक्ष्मायिहिंसापुंमःनभवति परवस्तुनिवेधना
परयदार्घकारणासूक्ष्मायिहिंसासूक्ष्मजीववधः पुमःपुरुषस्यखलुनिश्चिते
हिंसानभवति नावाद्यर्थेयआत्मपरिणामन्ननितत्वान्नूआत्मनिष्टादृहिंसाऽ
न्यर्थः अनुकारकान्तपरिणामविशुद्धयेहिंसायतननिवृत्तिरधिकार्यो तत्त २६
स्मात्कारणान्तपरिणामविशुद्धयेहिंसायाःआयतनानिस्थानानिछुरिकादी
निनेयोनिवृत्तिःत्यागः त्यजनावस्थाऽधिकार्योकरणीघा नावार्थेघे छु

त्त रिकादिन्नासूक्ष्मकरणोनआत्मस्वभावमलिनेनभवतिअतः सूक्ष्मनिवेयोत्याज्यःयतनपू
र्वकविवरणानआत्मनः परिणामानिर्मलाःभवतीत्यर्थः ४९ मू० व्या० निश्चयम
नुध्यमानोयोनिश्चयतः समेत्यसम्प्रयते नाशयतिकरणचरणसवहिःकरणा
लसावात्तः ५० व्या० यःनिश्चयंकुचुध्यमानःनिश्चयतः नष्टवंसम्प्रयते सवा
त्तः करणाचरणंनाशयति यः पुमानिश्चयंनिश्चयस्वरूपंबुध्यमानः अ
जानमानःनिश्चयतःनिश्चयानन्दवनिश्चयंष्टवंसम्प्रयतेगृह्णाति सवात्तः
अज्ञानीकरणचरणं करणावरणरूपंछिनेदंसंयमनाशयति खंडयति
अतावकरोतीत्यर्थः सवात्तःअज्ञानीकृत्वाः वहिःकरणात्तमःवहिःक
रणनवचहारेणात्मनःमंदः वहिःकरणात्तसः आलस्यवान् वदुमा

धनेतरः क्रियाकरणेऽनुद्यमवानऽत्यर्थः य० मूलम् अविधयापि हिंसां फलमाजननवत्येकः कृत्वाप्यपरो हिंसां हिंसाफलमाजननम्यात् य० व्या० एकः द्विनिष्पन्नहिंसाम् अविधयऽपि हिंसाफलमाजननवतिष्टकः युमानहि ऽनिनिष्पन्नहिंसाम् अविधयापि जीववधम् अकृत्वापि हिंसाफलमाजननवति हिंसायाफलऽः स्वऽनंगऽष्टवियोगत्वरोगादितस्यमाजननयात्रष्टकः मिथ्यात्व वानृमवतिकिंवत् जालग्रंथकधीवरवत् यथाजालग्रंथकधीवरः अप्रु स यरिणामत्वात्तयायनाकमवति अपरः हिंसाकृत्वापि हिंसाफलमाजननव नवति अपरः ज्ञानवानप्रमादात्कायचायत्नात्हिंसाकृत्वाप्यहिंसाफलमा जननवतिहिंसाफलस्यमाजनेयात्रननवतिकिंवत् कृषीवलवत् यथा

कर्षकः निघ्नन्नपिहिंसाफलमनगनम्यान्नपरिणतेः निर्मलत्वात्अतः यरि णामप्राधान्यत्वेकथितं य० मूलम्० एकस्यात्पाहिंसादद्दातिकालेफल मनल्पंअन्यस्यमहाहिंसास्वल्पफलानवतियच्छ यांके य२ व्या० एकस्या ऽल्पाहिंसाकालेऽनल्पफलंददातिष्टकस्यअनल्पार्थविदस्ययुरुषस्यऽ ल्पाहिंसाअल्पवधरूपाकालेयदियांकेअनल्पंफलंददातिवहफलंददा तिमनसः विकल्पानानीव्रनरत्वात्मिकलीगरत् अन्यस्यमहाहिंसायदि यांकेस्वल्पफलानवतिअन्यस्यतत्वार्थविदस्ययुरुषस्यमहाहिंसायदि यांकेनदयेस्वल्पफलानवतिस्वल्पफलंपस्याः साअल्पफलाअल्पफ लानवति नावार्थोयं फलयांकसमयेमनसः यरिणामानांनिर्मलत्वात्

सर्वत्रयथरिणामानांप्रुनाप्रुनानाकरणान्ऽल्पफलानवतिकिंवत्संग्रामे
स्वामिनक्तपुरुषवत् यद्र मूलम्० एकस्यसचतीव्रहिंसानिफलमेवमंदम
न्यस्यव्रजतिमंदकारणोरथिहिंसावेचित्रमन्नफलकाले यद्र भा० साष्टव
एकस्यनीव्रफलंदिशतिसाष्टवत्रन्यस्यमंदफलंदिशति साष्टवहिसाष्टकस्य
मिथ्यात्वसहितस्यजीवस्यनीव्रदुस्सहदुखादिरूपंफलंदिसनिदर्शनंत्रन्यस्य
सम्यग्दृष्टेःसाष्टवहिसामंदलोकफलंदीसनिदर्शनं अत्रमंदकारणंदर्शयति क
लकालेहिंसांवेचित्र्यंव्रजति अत्रत्रस्मिन्फलकालेफलदाकसमयेसंदका 28
रणंदर्शयतिसंदकारिणिःहिंसायाःसहविधाधिकैःऽपिअज्ञानिज्ञानियुक्तैःऽपि
हिंसाजीवबधःवैचित्र्यंनानाप्रकारत्वंफलव्रजतिप्राप्नोतियथरिणामानांतिव

त्वात् यद्र मूलम्० प्रयोक्तफलंनिहिंसाक्रियमाणाफलंनिकर्तावाप्यन्यार
त्यकर्तुमकृताफलंनिहिंसानुभावेन यथ भा० हिंसांवेचित्र्यंदर्शयति अक्रि
यमाणाहिंसाहिंसानुभावेनप्रागेष्टवफलंनिकर्तावाप्यन्यत्फलंनिकर्तुंत्रा
न्यऽपित्रकृताहिंसाफलंनि अक्रियमाणाहिंसाष्टवनिश्चयेनपूर्वंहिंसाजी
वबधःहिंसानुभावेनफलंयत्कसमयेनावेनमवत्रएवंज्ञानमनःप्रुनाप्रुनरिणा
मविशेषाफलंनि हिंसाकृताप्यन्यत्फलंनिफललक्षणेतुपुनःकर्तुत्रा
न्याकृताहिंसाफलंनि यथ मूलम्० एकःकरोतिहिंसानवंतिफलंना
नुभवंत्यन्यःवस्त्वाविदधतिहिंसाहिंसाफलानुगमवत्यन्यः यथ भा० ए
कःहिंसांकरोतिनवंत्वःफलंनानुभवंति एकःप्रुत्पादयकोनरः वाय

प्रधानकोनरः हिंसां करोति फलनाभिः फलनोत्कारः बहवश्लाघादिदृष्टारः
पुरुषाः भवंति मिथ्यात्वनासंज्ञेत्रयपरिणामानांनिमत्तत्वात्फलनोत्कारोन
राः भवंति बहवोमनुष्याः हिंसाविरुद्धनिष्टकः हिंसाफलनुकनवंति बहवः
मनुष्या. हिंसारौद्रध्याननरूपांविरुद्धनिकरांति यस्तुनाकः सयासकारकोनय
दृष्टहिंसाफलनुकनवंतिहिंसाचित्रंईदृशंवर्तते यथ कस्यापिहिंसंतिहिं
मक-६ साहिंसाफलमेवफलकाले अन्यस्यैवहिंसाहिंसाफलंविपुले यद्
व्या० कस्यापियहिंसाफलकालेहिंसाफलंदृष्टवदिशंति कस्यापिजीवस्यअधि 2१७
कअशुभनरयपरिणामपुक्तस्यसाष्टवहिंसा हिंसाफलकालेयपरियाकममये
हिंसाघः फलनरकादिदुखरूपंफलंबहुतरंदिशंतिकिंवनामुनिसत्तमार्थं

आगमोक्तप्रकार मुनिसत्तमार्तिप्राप्तेनरकादिदुखरूपंदृष्टवफलंजानं अथवेअ
न्यस्यमाणवहिंसाविपुलंअहिंसाफलंदिशंति अन्यस्यअधिकशुभनरयपरिणाम
स्यसाष्टवहिंसाजीववधः जीवस्यसाष्टवहिंसाफलकालेविपुलविनाशंअहिंसा
यांदयायाः फलंस्वर्गादिसुखंदिशंति किंवतमुनिसत्तमार्थंश्रुकरवत् मुनिरत्नांति
प्रायपुक्तत्वात्परिणामानांअवश्यंगहनत्वात्अहिंसाफलंस्वर्गादिफलजानं अन
यपरिणामप्रारब्धत्वकारणं यद मूलस० हिंसाफलमयरस्यनुदत्यहिंसानुय
रिणामे ऽनरस्यपुनहिंसादिशत्यहिंसाफलेनानत यथ व्या० तुपुनः अहिंसा
अयरस्यपरिणामेहिंसाफलंददाति तुपुनः अहिंसाअहिंसनेअयरस्यअन्य
स्यपुरुषस्यमिथ्यात्वनः परिणामेपरियाककालेहिंसाफलंनरकदुखादि

रूपेदद्यात किंवत् तंदुलमत्स्यवत् यथाजीववधादिरहितः तंदुलमत्स्यः अशु
भतरपरिणामयोगग्रहीतहिंसाफलेनरकेष्ववश्यं यांति पुनः ऽनः ऽनंतरंअहिंसा
अहिंसाफलदिग्दर्शनायाह पुनः ऽनंतरंअनंतरंस्यादेवालंयकर्तुः यात्राकार
कस्यपुरुषस्यहिंसानवतिमाहिंसामात्राहिंसायाः दयायाःफलंस्वर्गसुखमानं
ग्यादिकंयदेसंतिदद्यात नअनंतरहिंसाफलंददातीत्यर्थः ४४ मूलम्० ऽतिविविधतरागहनेसुदुस्तरमार्गेमूढदृष्टीनांगुरवोनवंतिशरणंप्रबुद्धनयच
क्रसंचाराः ४८ व्या० मूढदृष्टीनांसुदुस्तरमार्गेशरणंनवंति गुरवः ४०
ज्ञानंतत्वंचनारः हिनोयदेत्राकाश्चमूढदृष्टीनांमिथ्यात्वंवतांनराणांसुदु
स्तरमार्गेतरितुमशक्तेत्रागंधमार्गेजिनमतरूपेशरणंनवंतिकुगतेरुद्धकाः

नवंति कथंतेनसुदुस्तरेमार्गे ऽतिविविधतरागहने विविधानानाविधस्तेनरागा
देस्तेनगहनमकीर्णंयस्तस्मिन्नत्रागमार्गमार्गे कथंतेनाः गुरवः प्रबुद्धन य
चक्रसंचाराः प्रबुद्धाः ज्ञानास्तेनेनयानंगमादयस्तेषांचक्रंसमूहस्तद्दृष्टविमतिरू
पंतत्रसंचारोः विचारोः विद्यतेयेषांते प्रबुद्धास्तेचक्रसंचाराः प्रबुद्धनयार्थज्ञा
नाराः ऽत्यर्थः ४९ मूलम्० अत्यंतनिशितधारकुठारमदंजिनवरस्यनयचक्रमेव
ऽद्यनिधार्यमाणंमूर्ध्नेऽगतिदुर्विदग्धानां ४९ व्या० जिनवरस्यनयचक्रंदु
र्विदग्धानंमूर्ध्नेधार्यमाणंऽगतिंखंडयति जिनवरस्यअष्टादशदोषरहित
स्ययन्मानः मर्वज्ञस्यनयचक्रंनयसमूहदुर्विदग्धानंमूर्खाणांमूर्ध्नेमस्तक
प्रतिधार्यमाणंऽगतिंनीचंखंडयतिनेदयति कीदृशंनयचक्रंअत्यंतनिशि

न ध्रुवं त्रसत्वेनात्र निश्चितं यतस्ते निश्चितानीद्दशाध्यवसायमनन्तरं एवंभूता
मद्यादुः प्राप्य ५६ ॥ ६० अथ बुध्यहिंसाहिंसकहिंसाहिंसाफलानि तत्त्वतो न
त्यभवगदमान ।निजज्ञानान्नजन्यनाहिंसा ६० वा० निगड वगदमाने. निज
वान्नाहिंसात्यजनो ।नत्यमदेवत्र वगदमानेनिजज्ञाक्तिऽनाद्यद्यःऽत्यर्थः
सवस्कुवांगाःपुरुषः निजज्ञानान्नान्यानुमारेणाहिंसात्यजना किंकृत्य नत्वेन
सिंग्यहिंसकहिंसाहिंसाफलानिश्चयेनबुध्य नत्वेननिश्चयेनहिंस्यःप्राणाः हिंसा
कनोहिंसक प्राणान्व्यपरोपणाहिंसा दुर्गोनियुक्तमगाहिंसाफलंगानानिथरनार्थे ३२
न श्रुवबुध्यजान्वा हिंसनापर्यायाः हिंस्यः हिनस्ति हिंसयति चाहिंसकः वध
कनोवधकारयिना हिंसादनने संतोषफलानिनस्वेनगुरोः सम्यकविवर्त्यवा

मंप्रधर्यंयणान्नाकि हिंसात्याज्यनिनावार्यः तथाचोक्तधर्मसंग्रहेहिंसाः प्राणाः ज्ञ
व्यनावाः प्रमत्तोहिंसकोमतः प्राणविच्छेदनेहिंसा तत्फलंपापसंग्रहः १ ६०
अथामूलमत्रे मद्यंमांसंक्षौद्रंपंचोदुंबरफलानियत्नेनहिंसाव्युपरिनिकामैः नि
र्मोक्तव्यानिप्रथमंमेवव ६१ वा० हिंसास्थानानिदर्शयति हिंसाव्युपरतिका
मैः प्रथमेणावमद्यंमांसंक्षौद्रंपंचोदुंबरफलानियत्नेननिर्मोक्तव्यानि हिंसाव्युपर
तेत्यज्जनेकामामनोरथायेषांतैनैःपुरुषैःप्रथमेणावत्रादोणवमद्यंमदिरामांसंजी
वकलेवरंक्षौद्रमक्षुनः पंचउंबरफलानियोपला १ वडपालारगूलरिप्लक्षे
जीरधपीलुपाणि य पंचफलीनिएतत्रसंघातोयत्नेनप्रयत्नेननिर्मोक्तव्यानित्यज्जनि
र्गतेषुमद्यहिंसाजायतेमदकरणेकछमिनिचेतनदेवदर्शयन्नाह ६१ मूल

मू० मद्यमोदयतिमनो मोहितचित्तस्तुविस्मरतिधर्मंविस्मृतधर्मोजीवोहिंसाम्
चिरंकमावरति ६२ व्या० मद्यादीनांपृथक्स्वरूपमाहद्वाभ्यां मद्यंमनः मोद
यति मदजनकिंजन्यकत्वात् मद्यमुच्यतेमद्यपायिनमनमनः इत्यर्थः मोहयतिमु
ह्यति तु पुनः मोहितचित्तस्तुधर्मंविस्मरति पुनः निश्चयेनमोहितचित्तः म
दिराग्रथिलमनोभूत्वाधर्मंभगवद्भाषितंनित्यस्वरूपंवाविस्मरतिस्मरणाभावेन
वति जीवःविस्मृतधर्मोहिंसांत्रविरंकेआवरति जीवःचेतनालक्षणः विस्मृत
धर्मः मनमदिराजनितग्रथिलत्वेनधर्मस्वरूपमजानन्हिंसांजीवघरूपांत्रविरं
कनिरंजाकआवरतिनावार्णोयं मद्यस्वभावाजीवाभावाः त्रसात्रसनामद्वीन्द्रियेत्रस
महिंसात्याज्याइत्यर्थः तथाचोक्तंधर्मसंग्रहे दैदाद्यदिरसमुद्भूतामद्यचिंदुलचेंग ... न.

प्रमदेतिनिदानंपूरयत्यखिलंजगत १ मूर्छोकृतःश्रमस्वेदो वेपथुर्वक्रदर्शिना गा
त्रिणांदयोन्यधिदोषाः स्युःमद्यपानतः २ मज्जानंगजानवधून ज्ञात्वानिवसमारयं
न ऋरुःमनगृहंगंडानिरीक्षेदयत्नमुद्यधिना ३ मृत्वेतिनरकंघोरं मद्यपानेनयापधीः
क्षुद्रः संदशिनियत्र नमुखंजापनेगाना ४ ततोनिर्गत्यनिर्यंतु पीडितेषुक्षुदादिभिः
परस्परविरुद्धेषु महतेवेदनामेमो य एवंमदिरादोषान्नज्ञात्वामदिरात्याज्यैनिना
वार्थः इत मलम० रसजानांचबहूनांजीवानांयोनिरुच्यतेमद्यं मद्यमजनानेयं
हिंसामजायतेनवत्रयं ६३ व्या० नरेवस्पष्टयति वयुनःरसजानांबहूनांजीवानामद्यं
योनिःऽऽकरः वयुनः रसानामधरादेः जायतेनन्यथेतऽनिरसजाःतेषांरसजानां
बहूनांप्रचुराणांजीवानांमद्यंमदिरायोनिः नित्यानप्यानईप्यतेदृश्यते मद्यंमजनांते

कारणात्प्राणविघातात्विनाप्राणानांविनाशाद्देहेमांसमुत्पद्यतेजीवकलेवरस्यैवमांसत्वेनोत्पत्तिर्नान्यथा
दनिष्टेनतद्वपत्ते प्राणानांहननेसतिमांसंजायतेऽत्यर्थः तस्मात्कारणात्मांसंनजग्धेत्तः
अतिवधाद्धिंसाप्रसरति तस्मात्कारणान्मांसंनजग्धेत्तः पुरुषस्यअतिवधाद्धिंसास्वयमेवा
गतादिसाप्रसरतिलभते नथाऽनेकधर्मसंयुक्तं यावाणाज्ञापनेनवे नकाष्ठलोष्टादिनः
पशुघातोऽवश्यंभवि स्तस्मान्मांसंकथमश्नीयात् १ अतोमांसत्याज्यमित्यर्थः ६५ मूलम्० यद्वोयत्किं
लनवनिमांसंचएवंवमृतस्यमहिषहयनादेः तत्रापिनवनिहिंसानदोषोनानोनिमणि
नान ६६ व्या० यद्यपस्मात्कारणात्सवंएवमृतस्यमहिषहयनादेःमांसंकिलनवनिन
त्रापिहिंसानवनि यस्माद्देनोः स्वंएवमद्यनेवमृतस्यमरणप्राप्तस्यमहिषहयनादेःमां
सकिलइतिनिश्चयेननवनिनत्रापिमृतमद्यदिमांसंहिंसानवनिजीवनोहिंसादोषोनच

नि कस्मात्तत्रामत्रमांसेआश्रित्यनिगोदाः अनंतजीवात्मकाः तेषां निर्मूर्त्तनात्विध्वंसनात्मां
साश्रित्यनिगोदजीवानांनाशात् ६६ मूलम्० आमास्वपिपक्वास्वपिविपच्यमानासुमांसपेशी
षुमानंतेनोत्पादमज्ञानिनोनिगोतानां ६७ व्या० तज्ज्ञानीनांनिगोतानामानंत्यनमांसपेशी
षुनित्यादिः माष्ट्व जानियंतेनंतज्ञानयस्तेषांतज्ज्ञानीनांतांमेजातानांनिगोदानांअनेकजीवानां
मानंत्येनानंतरंमांसपेशीषुमांसलतासुनित्यादिः नित्यनिर्वर्तने कर्त्तव्यतासुमांसपेशीपुत्रा
मासुअपिअपरियक्वासुअपिशब्दात्पक्वासुपक्वंगतासुअपिपुनरापचिपच्यमानासुपा
कःक्रियमाणासुनावार्थीयं अग्नियक्वापिमांसपिंडीअनंतजीवरूपाअतोत्याज्या ६७ ३५
मूलम्० आमांवापक्वांवाखादतियः मृत्राणिपिशितंयोमंनिहंतिमननिचिंतयि
डवहुजीवकोडीनां ६८ व्या० यः आमांवापक्वांपिशितंपेशिंखादतिवास्पृशतिम

मवहजीवकोटीनांपिंडंनिहंतियः पुमान्आमांअपरियक्वांवाअथवापक्वांपक्वां प्रा
पितांतांपेशिमांसंयोखादतिस्पृशतिअथवास्पृशतिनिहंस्यादिना सपुमानवह
जीवकोटीनांयहजीवकोटीनांपिंडंसमूहरूपंनिहंतिमारयतिकथंभूतं।पंडमनंत
निचिंतंजीवैर्निरंतरपूर्णं तथाचोक्तंधर्मसंग्रहे यः स्वमांसंस्वपुष्ट्यर्थीपरमांसानि
भक्षयन् जिह्वारसग्रहग्रस्तस्तच्चित्तेणापूर्यतां १ सोधमंनरकंगत्वा मुक्तादुः सह
वेदनांनिर्गतोनरः पापात्कथंमोक्षंलभिष्यतिवार्यतांत्याज्यमित्यर्थः
६८ मूलम्० सक्थमकलमपिप्रायोमोक्षंप्रयुंक्तबुद्धिर्निःमननंवस्तुनिसक्थवनि
हंमानटाप्रथमप्राणानोघातात् ६९ व्या० प्रायः सकलंत्र्यपिसक्थमोक्षं प्राप्तः
बहुलेनसकलंत्र्यपिसक्थअनिष्पेनसमंत्र्यपिसक्थदौडुमोक्षंत्याज्यमुद्दचु

[illegible]

[illegible]

[illegible]

जीवानांद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपंचेन्द्रियाणांयेषांनिःसृत्यस्थानंवर्त्तते तस्मात्तेषामनङ्गक्षणोहिंसा न
स्यात्कारणातनेषांनाशोनभवतिनभक्षणंयेवफलमद्योहिंसाभवति ७१ मूलम्० यानिपुनर्नवैपुः कालो
च्छिन्नत्रसानिशुष्काणि तज्जातस्तान्यपिहिंसाविशिष्टरागादिरूपास्यात् ७२ व्या० यानिऽपिशुष्काणितत
जातविशिष्टरागादिरूपाहिंसास्यात् यानिफलानिशुष्काण्यपिततः पुरुषस्यविशिष्टरागादिरूपंशुष्क
फलमक्षणंनतशुष्कफलमोह्यामिऽत्येवरूपंतस्यासाधनादृष्टीरागरूपाहिंसाभवति पुनः यानि
पुनर्नवैपुः पुनः यानित्रसानिपुनःशुष्कंयेयंचफलंनवैपुः तत्पद्यते कीदृशानिशुष्काणि कालो
च्छिन्नत्रसानिकालेनच्छिन्नाः लुप्ताः त्रसाजीवायेत्यस्मानिष्टनादृश्यानिशुष्काणमित्याज्यानीतस्मा ७६
दार्थः मद्यादीनांत्रनीवारानत्रयियंशनरेणात्याज्यात्याज्या ७२ मूलम्०। अष्टावनिष्टदुस्तरदु
रितायतनान्यमूनिपरिवर्ज्यजिनधर्मदेशनायाः भवंतियात्राणिशुद्धधियः ७३ व्या० अमूनि

अष्टौपरिवर्ज्यशुद्धधियः जिनधर्मदेशनायाः यात्राणिभवंति अमूनिअष्टौमद्यादीनियपरिवर्ज्यवर्जयि
त्वाभक्षणंत्यक्त्वाशुद्धधियः निर्मलबुद्धिपुक्ताः पुरुषाः जिनधर्मदेशनायाः नभवंतिकथंभूतानिअमूनि
प्ररूपणायाः यात्राणिभाजनानिभवंतिकथंभूतानिअमूनि अमूनिअष्टौमद्यानि अनिष्टअनभिलषि
तंदुस्तरंदुरवगाहंपतद्दुरितंपापंनमत्रपतनानिस्थानानिहेतानिअष्टौत्रपिवर्जनीयानीत्यर्थः ७३
मूलम्० धर्मसंग्रहिमाः रूपंसमृण्वंतोपियेयन्नित्यंतुस्थावरहिंसामसहास्त्रसहिंसांनापमुचंतु ७४ व्या०
येत्रहिंसारूपंधर्मंसमृण्वंतोपिस्थावरहिंसांत्यक्तुंत्रसहाः नोपित्रसहिंसांमुंचंतु येपुरुषाः अहिंसारू
पंधर्मंदयारूपंधर्मंसमृण्वंतोपिश्रवणांगीकुर्वंतोपिस्थावरहिंसास्थावरादीनांष्टथिव्यादीनांजीवानांहिं
सांनयन्नित्यंतुंत्रीयंतेत्रसहाः त्रसमर्थाः तेपिमत्पुरुषाः त्रसहिंसांद्वीन्द्रियादित्रधरूपांमुंचंतुत्यजंतु
७४ मूलम्० कृतकारितानुमननैर्वाक्कायमनोभिर्यन्नभवतिकृत्सनाकीनिवृत्तिः विविधरूपायवादिकं

त्वेषा ७५ व्या० कृतकारितानुमननैः वाक्कायमनोनिष्कृतसर्किनिवृत्तिः नवक्षणवर्तिन कृताप्रकारितानु
मननाप्रवृत्तैः कायवाङ्मनोनिः नत्सर्गोत्पादनवत्तत्सर्किमुनीनांपरिग्रहत्यागाज्ञातानुसर्किनिवृत्तिः
सामान्यरूपाहिंसानिवृत्तिः नवक्षणवर्तिनप्रकारासवति तुपुनः गवाश्वादिकीविचित्ररूपानुपुनः एवा
विशेषरूपाहिंसानिवृत्तिः अश्ववादेयरिग्रहजानाश्वादिकीविचित्ररूपावर्तने विविधस्वभावानिवृत्तिः
कथिता ७६ मूलम्० लोके केंद्रियघातान्नहिंसामैथुनयोगविषयाणांबादरस्थावरमारणाविरमणमपि
नवतिकरणीयं ७६ व्या० मैथुनयोगविषयाणांगृहिणांलोके केंद्रियघातान्नैवस्थावरमारणाविरमणा
मधिकरणीयंभवति मैथुनः प्राणोद्योगसमनोयोगादेविषयेयोषानेनयागृहिणांगृहस्थानांलोके केंद्रियघा
नानाकेंद्रियाणांपृथिव्यादीनांबादरलोकाश्रित्याहिंसाभवतिनथापिसूक्ष्मस्थावरमारणाविरमणमपिसूक्ष्मस्था
वराणांपृथिव्यादीनांमारणान्नमाहिंसाणुव्रतिनिवर्त्तनंश्रयिकरणीयंकर्तव्यंभवति नावार्थोयं गृहस्थस्यसू

२१

क्ष्मनिमित्तेनाकेंद्रियवधःस्यात्तथापिसूक्ष्मस्थावरस्याविरतिःकार्याऽत्यर्थं ७८ मूलम्० अमैथुनंबहुतरंपर
मंहिंसारमायांनलभ्यं श्रवलोकवालिशानांश्रममंजनमाकुलेनैनविनयं ७९ व्या० परमंश्रहिंसाव्र
तंलब्धाश्राकुलैः नैनविनयंपरमंश्रहिंसारमायनंसंवीक्ष्यदृष्टमोक्षसुखंलब्ध्वाप्यनिर्मलबुद्धिभिः श्राकुल
नैनविनयाविरुद्धकारिणांश्रन्यापदृष्ट्वाव्ययामतिः नकार्योमत्सुकृर्षः इतिनावार्थः किंकृत्य बालिशानां
श्रममंजमंश्रवलोकवालिशानांश्रज्ञानानांश्रममंजमंश्रर्थांगवावरणांश्रवलोक्यदृष्ट्वा कीदृशंश्रहिंसार
मायनंश्रमृतत्वंहेतुभूतंश्रमृतत्वमोक्षस्यहेतुभूतंकारणमतंश्रमतंदीर्घायुषः कार
णमवनीत्यर्थः ७९ मूलम्० सूक्ष्मोनगव धर्म्माधर्म्मार्थंहिंसनेनदोषोस्तिऽतिधर्म्ममुग्धहृदयैः न
जातुतत्त्वाज्ञानिभिर्गाहितव्याः ७८ व्या० विरुद्धनास्तिकमिथ्यात्वीनांविरुद्धंकिंदर्शयति नगववधर्म्मः
सूक्ष्मःधर्म्मार्थंहिंसनेदोषःनत्रापि केचिदतिवदतिनगवनःपरमेश्वरस्यधर्म्मः सूक्ष्मःजातुश्रज्ञा

कोवर्त्तेतअतःकारणान्नधार्म्मार्थंहिंसनंधर्म्मार्थंवधकृतंसनिर्दोषानस्तिदोषकरयोनसवति इतिधर्ममुग्ध
हृदयैः मूलवागीरिणः जानुनहिंस्याः इतिश्रुत्यनाप्रकारेणधर्ममूढमुग्ध हृदयंयेसंधर्ममुग्धहृदयाः
ते तैरेः मूलवाजानुकवावितरागीरिणः मशीरधारकाः जीवाः नहिंस्याः नहिमन्तव्याः ७४ मूलसू० ध
र्मोहिंदवनाम्यः प्रसवंतिनाम्यः उदंयमिद मर्वं इतिदुर्विवेककलिनोधिषणान्नप्राप्यंदक्षिनोहिंस्याः
७४ व्या० तंदवभ्यष्टयनिनाम्नाः देवताभ्यः इदमर्वंप्रदंयंहिनिश्चितंधर्मः प्रसवंति केचिन्मिथ्यावादि
नः इतिवदंतिनाम्यः देवताभ्यः मनोवांछितपूरकेभ्यइदंश्रुत्यभिप्रायेणलोकेसर्वेछागादिहविरादिवस्तुप्रदंये
दानंहिइतिनिश्चितंछागादिहविरादिवस्तुप्रदानान्नधर्मः पुण्यःप्रसवंतिसंजायंते इति दुर्विवेककलि ३८
नाधिषणान्नप्राप्यंदक्षिनःप्रहिंस्याः इतिश्रुत्यनाप्रकारेणदुष्टविवेकेनकलिनादुर्विवेककलितानादु
र्विवेककलितंकुत्सितविवेकसहितोधिषणाज्ञानमहितोबुद्धिप्राप्यनपलभ्यदक्षिनःछागमहि
षश्रुश्रूप्रभृतयोदेहधारकाः जीवाः नहिंस्यानमारणीयाः नवार्थोय देवताभ्यः इदंममशरीरंसर्वंमांसादिकं

प्रदंयंयेयाष्टवोनिश्चयेवर्त्ततेतेयांत्रज्ञानहतवेतवेतसांमूर्खाणांपापंभवनरकादिदुःखरूपफलंप्रा
प्नोतिपुण्यंकारणंननवति अतोत्रसहिंसामवैधंवत्सज्ञ्या ७४ मूलसू० पूज्यनिमित्तंघातेछागादी
नामकोपिदोषोस्तिइतिसंप्रधार्यैकार्थंनानिश्चयेसत्यसंज्ञापनं ८० व्या० पूज्यनिमित्तंछागादीनांघा
तेकृतेसतिकोपिदोषोनास्तिइतिसंप्रधार्यैकार्थंत्रनिश्चयेसत्यसंज्ञापनेनकार्यंकेश्चित्तिष्याद्दृष्टिभिःइह
भवतेपूज्योत्सवः पूज्याः स्तेषांनिमित्तंपूज्यनिमित्तंनंदर्यंछागादीनांछागमहिषादीनांघातेवधकृते
सतिनागादिदेवतानांकोपिदोषोनास्तिनागादिनापूज्यार्थंछागादिवधकृतंनकोपिदोषइतिकेश्चिदुच्यंते इति
पूर्वोक्तसंप्रधार्यनिश्चयोक्तत्यत्रातिथ्यंयज्ञेछागानायत्रयागानायसर्वेषांजीवादेःसंज्ञापनंमारणानकार्यंनक
र्त्तव्यं ८० मूलसू० वहुमत्स्यघातजनितादुरितान्नरकंमत्स्यघातोहं इत्याकलय्यकार्यंनमहामत्स्यादि
मनजातु ८१ व्या० वहुमत्स्यघातजनितात्पापान्नरकंमत्स्यघातोहं वरइतिश्रुत्याकलय्यमहामत्स्यांद
मनंजातुनकार्यं वहूनांमत्स्यानांजीवानांघातेवधः तस्माद्दुःखोत्पत्तेर्भोजनवरंश्रेष्ठइतिश्रुत्याप्रका

णेणापिआकल्पवविवार्य्येमहासत्त्वसम्पन्नइदंजीवितंममहिषादेः हिंसनंहननेजानुकदाचिदपिनकार्यंअकर्तव्यं ८१ मूलमूः स्थानवतिवहनामेकस्मैवास्यजीवहरणेनइतिमत्वाकर्त्तव्यंतहिंसनंहिंसमत्वानो ८२ व्य। एकस्यएवअस्यजीवहरणेनबनोरक्षानवंति इतिमत्वाहिंसमत्वानाहिंसनंनैकनेयं एकस्मैवास्यदुष्टसत्त्व स्यमर्त्यआप्रमिहमूक राटेजीवणजीवहरणेनजीवनारोनबहूनांजीवानोरक्षानवंति इतिमत्वाऽत्यपिवि वार्यंहिंसाध्वनेमत्वाम्हिंसमत्वानेवाहिंसमत्वानाआप्रमर्ण्यादीनाहंसनंमारणंनकर्त्तव्यंबुद्धिमद्भिः ८३मूल बहुसत्त्वघातिनोमीजीवंतनुपार्जयंतिगुरुपापंइतिअनुकंपाकृत्वानहिंसनीयाः ८३ मूलंएगिणोहिंसा८३अ० अमीबहुसत्त्वघातिनःजीवंतः गुरुपापंनुपार्जयंतिइतिअनुकंपांकृत्वानहिंसनीयाः बहूनमत्वानमूषक दीनहन्तीत्येवंशीलाःसर्पादयःअमीष्टनेप्रचुरजीवघातकाः जीवाः जीवंतः प्राणानदधतः गुरुपाप हिन्त्वपंनुपार्जयंतिनित्यादयंनिअनेकजीवमारणेनइतिअनुकंपांकृत्वाऽत्यपिदयांकृत्वाहिंस ३८५ णरीरिणाः मर्म्मादृषोजीवाःअहिंसनीयाः नमारणीयाः इत्यर्थः ८४ [illegible]

मूलमूः बहुदुःखसंज्ञपिताःपयांनिअचिरेणदुःखविक्लित्तिं इतिवामनाकृपाणीमादायनदुःखिनोपिहंतव्याः ८४ बहुदुःखसंज्ञपिताःअचिरेणदुःखविक्लित्तिंपयांनि इतिवामनाकृपाणीआदायदुःखिनःऽपिनहंतव्यावहुदुःखिनसंज्ञपिताःपीडिताःजीवाःहनाःसंतःअचिरेणशीघ्रमेवदुःखविक्लित्तिंदुःखानावं पयांनिगच्छंति इतिहन्यपिवामनाकृपाणीदुर्वासनाछुरिकांआदायगृहीत्वाकुःखि नःअपिजीवाःनहंतव्याःनमारणीयाः नावाच्यं कैश्चिदेवविवार्यंते बहुदुःख ग्रसिताःजीवाःहन्यंतेनहतेषांत्वरितंदुःखममृदक्षतिः स्यातइत्यादिदुर्वासनाछु रिकांगृहीत्वाबहुदुःखिनोपि जीवानमारणीयाःइत्यर्थः ८५ मूलमत्रः कछु णासुखावाप्तिःनवंतिसुखिनोहनाःसुखिनएव इतितर्कमंइ[illegible]

[illegible]डलाग्रःसुखिनांघातायतादेयः ९६ व्या॰ सुखा
त्मिः कृच्छ्रेणभवतिसुखिनःहनाःसंतः सुखिनः एवभवंतिइतिनर्कमंडलाग्रः सुखिनांघातायनग्रेयः सुखस्यपंचेंद्रियजनितसुखस्यत्रयात्मिः प्राप्तिः कृच्छ्राणाकष्टेनभवंतिग्रनः कारणात्सुखिनः सुखपुक्ताः पुरुषाः हनाःमारिताःसंतः सुखिनः एवभवंतित्यपिनर्कमंडलाग्र नर्कणाविवारएवभंडलाग्रः खड्ग. ऽपिसुखिनांसुखलोकर्न्हणांपुरुषाणांघातायवधायनग्रादेयः नग्राह्यः ९६ मूल सू॰ ग्रयत्नश्चिसुगतिसाधनसमाधिसारस्यन्यूयमेन्यासात् स्वगुरोः शिष्येणाशिरोनकर्तनीयंधर्ममि
त्तिलघना ९७ व्या॰ ग्रयत्नश्चिसुगतिसाधनसमाधिसारस्यन्यूयमःन्यासात् धर्मेग्रत्तिलघना
शिष्येणास्वगुरोः शिरःनकर्तनीयं सानादीनांनुपलश्चिः प्राप्तिःसुगतिर्देवनरादिरूपानयोःसा
धनेकारणात्तिून: पुनःसमाधिः एवसारंयस्यतस्यहनादृग्रस्यस्वगुरोः न्यूयमःप्रचुरस्यग्रत्यं

नस्यवान्यासात्तन्यसनात्तधर्मगुरुनक्तिरूपंन्यत्तिलघनावाछनाशिष्येणनपासकेनस्वगुरोःशिरःम
स्तकनकर्त्तनीयंनविनाग्रपं भावार्थोयं धर्मोपदेशादिक्रियापुक्तस्यायिगुरोःक्रोधादिवशात्तशिष्येण
ग्रज्ञानपाद्धनंनकार्यंन्यविनर्यापिनकार्यमित्यर्थः ९७ मूलसू॰ धनलवपिपासितानांविनेयविघ्वा
सनायदर्शयनाऽटिनिघटचटकमोक्षग्रहेयनैवखारपाटिकानां ९८ व्या॰ खारपाटिकानांघट
चटकमोक्षाऽटिनिनैवग्रहे खारपाटिकानांधूर्त्तानाछगानांघटचटकमोक्षघटान्मृन्मयघटात्
चटकस्यकलविंकस्यकपोतस्यवापन्मोक्षमोक्षनायामयचटकमोक्षनेनैवग्रहेयनग्रछातव्य
नाधायांयेवादागराः तेनिनेघटमध्येमायामयचटकमोक्षनधनार्थंकुर्वंतिधानल्कोन्हलनग्र
छानवमित्यर्थः ग्रयत्नछागान्तृणनादृग्रानांधूर्त्तानाग्रछानमेवनंनकार्यमिनिभावः कथन्तूना
नांखारपाटिकानां धनलवपिपासितानांधनस्यलवकणिकाग्रहणेनपिपासितानेषांधनत्

ज्ञापुक्तानां पुनः कीदृशानां विनेयविश्वासनायदर्शयतो निष्यविश्वासायनेकवागडंबरमायास्व
रूपज्ञानप्रवर्तकं दर्शयन्तो जटिलादिनाववः लोकनुरंजकत्वात्मत्वात् अप्रमाणमेवविश्वास
जन्याः अहिमारूयानेवेति नावार्थोयं अंजनादिभिः मंत्रयंत्रनेत्रैवंकिंयक्षकेशादिभिः केव
नः निष्यादृष्टयः वमत्कारंदर्शयंतिनंधृतोः प्रबुरधनानिलाषिणः एवंकिंविधमत्कारंजनयंतिनेत्याह
मत्कारदृष्टांतेषांमेवाश्रद्धानंतत्कार्येनेनुकेवलंवादीरमानाएवमुग्धानशिष्यानमोहयंतिनरवछटि
कादयः अतोऽतादृशाः कुत्सितवमत्कारदर्शिनः गुरवोयेनसेव्याः इत्यर्थः परमार्थेनयथावादीगर ४१
कल्पिताःकौतुकाः धनार्थंदृष्टवतथातेषांवमत्कारमथिनाद्दशमेवेतिभावः एए मूलस०दृष्टापरपुर
स्तादज्ञानापहामकुक्षिमायांतनिजमांसदानरमसात्तननीयोनचात्मापि एए व्या०निजमांसदा
नरतसात्तआत्मापिनलननीयः निजस्यस्वशरीरस्यमांसदानंतस्यरसमः तत्सारः तस्मात्तनिजमां

सदानादपित्रात्मात्मकीयआत्मानलननीयः नहिंसनीयः किंकृत्वापरंधामकुक्षिंअसनाथआ
यांतदृष्ट्वा परंतत्कृष्टंधामकुक्षिंकृशोदरंअज्ञानाथभोजनाथआयांतंआगतंदृष्ट्वा नावार्थोयं
कश्चिन्मासनदीजीवः अतीवक्षुत्पीडितः समायातः नंक्षुत्पीडितंदृष्ट्वादपाद्देत्वेनमांसदानंनदा
नव्यंस्वकीयमपिमांसंनादेयंमांसदानात्स्वकीयआत्मापिनमारणीयः इतिभावः एए मूलस०
कोनामविज्ञानिमोहंनयनंगविशारदानुणास्युरून् विदितजिनमतरहस्यः अपन्नहिमोवि
शुद्धमतिः एए व्या० विशुद्धमतिःनयनंगविशारदानः गुरून्नुनयास्यनामकः मोहंविज्ञाति विशु
द्धानिर्मलामतिंबुद्धिर्येषांसः विशुद्धमतिः गुरुः नयनंगविशारदान्नयांनेगमादयः तेषांनेगा
श्यनांतेषुविशारदाः नसर्वज्ञागमनयज्ञान्गुरूनहिनोयदेशदाःकृतनुपास्यमेवित्वाधुनः
कःनलनः पुमानमोहअज्ञानंविज्ञानिप्रवेशंति अपिनुनप्रविशंति कथंनूनः विशुद्धमतिः विद

ज्ञानपीठ मूर्तिदेवी जैन ग्रन्थमाला

नजिनमतस्येतस्य: विदित: ज्ञातोजिनमतरहस्योऽर्हन्मतोभिप्रायो अनेकांतात्मकस्वरूपोयेनस:
अत: एवअहिंसादयोऽयंनअभिनेतव्यि नयनंगजार्नृनयुक्तनतुपास्येवअहिंसास्वरूपंप्राप्नोती
तिभाव: ७० म० म० यदिदंप्रमादयोगादसदभिधानंविधीयतेकिमपितदनृतमथिविज्ञेयंनइत्या
संक्षिप्तत्वार: ७१ वा० अथहिंसाविरतिमारभ्यअनृतविरतिदर्शयति यदिदंप्रमादयोगात्किम
पिअसदभिधानंविधीयतेतदनृतंऽपिविज्ञेयं यत्यस्मात्कारणादत्रदंअसत्अविद्यमानंकथनंकि
मर्थिकेविदर्थिविधीयतेनतत्अनृतंविज्ञेयं नज्ञेदा: चत्वार:सन्तिसत्यअनृतस्यनेदा: चतु: प्रकारा:
सन्ति केनेचतु: प्रकारा:तदेवदर्शयति भूतनिन्हवेअनृतोद्भावनेचपदनिधाननदेवानृतंस्यात्तद्भू
तनिन्हवेनास्त्यात्मानास्तिपरलोकइत्यादि अनृतोद्भावनेचस्यामाकंतंदुलमात्रआत्मा अंगुष्ठप
र्वमात्र: सर्वगतोनिष्क्रियइत्यादि यत्तविद्यमानार्थविषयंप्राणिपीडाकारणंतत्सत्यमेप्यसत्यमेव

यद्विपरीतंपक्षेप्राणिपीडाकरंतदनृतं भूतनिन्हवेअपलपनंनिषेधनंइतयोरेवंनानेदेप्यर्थनेदोनास्ति
अनृतोद्भावनमथासद्भावनमेतयोरेक्यंनामनेदेप्यर्थनेदोनास्ति एतेचतुर्नेदा ज्ञातव्या: ४१ मूलम्
० स्वक्षेत्रकालभावै:सदपिहियस्मिन्निषिध्यतेतत्स्वरूपतत्यथासत्यमसत्यमुच्यतेनास्त्यात्मेवादेवदत्तोत्र ४२ वा०
सतअपिस्वरूपस्वक्षेत्रकालभावै: यस्मिन्निषिध्यतेनत्प्रथमंअसत्यंभवतियथात्रदेवदत्तोनास्तिह
तिनिश्चितंसतऽपिवस्तुविद्यमानमपिवस्तुस्वक्षेत्रकालभावै:यस्मिन्वस्तुनिनिषिध्यतेनत्प्रथमंसत्य
मिषेधनामअसत्यंस्यात् यथादृश्यतेअत्रअस्मिन्गृहेदेवदत्तोनास्ति इत्यादिवाक्यंचतुर्भि:विद्यमानो
पिदेवदत्तोनिषिध्यते ४२ मूलम्० असदपिहिवस्तुरूपंपरक्षेत्रकालभावैस्त नज्ञानंतेनहि
तीयंतदनृतमस्मिन्नूयथास्तिघट: ४३ वा० यत्रनेयंरूपंपरक्षेत्रकालभावै: असतअपिवस्तुरूपंनज्ञान
नेनाहितीयंअनृतस्योद्भावनंयथाऽस्मिन्भूघट: अस्ति यत्रनेयंरूपंपरक्षेत्रकालभावै: असदपिअविद्यमान

अपिवक्रस्वरूपेवक्रनः आकारेनञ्भावनेमगटीक्रियतेतद्द्वितीयेअसद्भवनेनामअमत्यन
वतियथानदादरनि अस्मिन्तुस्थानेघटोमिअविद्यमानअपिवक्रतेत्रादिनिर्व्यञ्जने ४२
मू॰ ॥ वक्रमसदपिस्वरूपात्परूपेणानिधीयतेयस्मिन् अनृतमिदवतनीपविजेयोगारिति
पथाश्वः ४५ व्या॰ स्वरूपात्सदपिवक्रूपस्मिन्परूपेणाअभिधीयतेऽदेतनीपेअनृतविजेय
पथाअश्वः गौरिति स्वरूपात्त्वाकारातसदपिवक्रूविद्यमानमपिवक्रूयस्मिनवक्रूनियरू
पेणपस्वरूपेणाअभिधीयतेकथ्यतेतत्तत्रीमेअनृतंनृतनिन्दवेअमत्यस्यात् यथानदादर
नि गौअश्वइवनः अश्वोस्तिस्वरूपेणगोरपियरूपेणअश्वइत्यवनेऽत्यर्थः ४५ मूलम्॰ ४३
गर्हितमवद्यसंयुक्तमप्रैमयिनवलिवचनरूपेतत सामान्येनत्रेधमनमिदमनृततनुतुरीय
तु ४५ इदंअनृतंरूपेयमनं यहऽनृतसामान्येनत्रेधागर्हितअवद्यसंयुनअप्रियंअपिवचन

रूपेणवनि हिइतिनिश्चितेअनृतंअमत्यतुरीयवनूर्धेअनृतंनाञ्भावनेमतेकथिनं ततसामान्येनत्रिधानव
नि यतयस्मात्कारणात्गर्हितंकुत्सितंयुनः अवद्यसंयुतंयायसंयुक्तंअप्रियंऽपिअनिष्टमपिवचनरू
पेणेधानकतहतुर्थमसत्यं यथामर्मेज नेडिमाघनादि ४५ मूलम्॰ यस्मन्यदासगर्नेकर्कशममंजसं
प्रलपितंव अन्यदपियदुत्सन्नेनतत्सर्वगर्हितंगर्हितं ४६ व्या॰ त्रेधस्मकंअमत्यतत्रागर्हितस्वरूपेरूपप
नि तत्सर्वगर्हितंगर्हितं ततसर्ववावंगर्हितंकुत्सितंगर्हितंनाणानं ततसर्वंकियेयन्यदासगर्नेपिमुनस्य
नावःयस्मन्यमालपंतीहासोदासमतेगर्नेमधेयस्यतत युनः कर्कमेकगतरूपं त्यएरंअममंजसंअमत्य
मर्थंअपिमित्यर्थः वयनः प्रलपितवदुनाधित्वंअन्यदपियुतसन्नेनगवहवनवाद्येटनतत्सर्वंकुत्सितंनाणा
नं ४६ मूलम्॰ छेदनंभेदनमारणाकर्षणवाणिज्यंवार्यवनादितत्सावद्यंयस्मात्प्राणिवधाद्याः प्रवर्ते
ने ४७ व्या॰ अवद्यसंयुक्तंयपनि यस्मात्तत्प्राणिवधाद्याः प्रवर्तनेनतत्सावद्यं यस्मात्पर्यंगानप्राणिव

धंत्रादिर्येयांतेप्राणिवधस्याः गयदुवाः प्रवर्त्तनत्रकावंसावद्यंकथितं किंतत्सावद्यं छेदनंछेदनंहिधाक
रणंबंधनंबंदनंविदारणंतमारणंप्राणवियोगश्चकर्षणंहेत्रखननंवणिज्यंक्रयविक्रयादिश्चचौर्य
वचनादियद्धनहरणादिकंएतत्सर्वंसावद्यंपुनः प्राणवधादिकंनवनित्रंनोत्रमत्यंतर्वज्य मित्यर्थ
१७५ म ॰ म॰ अरनिकरंनीनिकरंवदकरंवरंगोककलहकरंयदधरमायनापकरंयरस्यत
त्सर्वमप्रियंविज्ञे यं १७८ व्या॰ तत्सर्वंअप्रियं विज्ञेयंसर्ववाक्यंअप्रियंअनिष्टंज्ञेयं सर्वंकिं अरनि
करंद्वयकारकंनद्यानीनिकरंनपकारकंपुनः खेदकरंपुनः वैरंवंगोकंअकलहंअनानक
रोतिनत्रवाक्यंयतयस्मात्परस्यजीवस्यत्रपरंऽपितापकरंवाक्यंअप्रियंनाएते १७८ ४५
मूलसू॰ सर्वस्मिन्तप्यस्मिन्प्रमत्तयोगेकहेतुकथनंयत् अनृतवचनेपितस्मा
न्नियतंहिंसासमवतरति १७९ व्या॰ सर्वस्मिन्ऽपिऽस्मिन्प्रमत्तयोगेकहेतुक

1

थनंयनृतंतत्त्रमत्यं सर्वस्मिन्तपित्रस्मिन्त्रमत्ययत्प्रमत्तयोगेकहेतुकथनंप्रम
त्तयोगात्प्राणव्यपरोपणरूपंवाक्यंनवतितदेवत्रसत्यमुच्यते तस्मात्कारणात्तत्रन्
तवचनेपित्रमत्यत्नाषणेपिहिंसासमवतरतिहिंसात्रागछति १७९ मूलसूत्र हेता
प्रमत्तयोगेनिर्दिष्टसकलवितथवचनानां हेयानुष्टानादेःअनुवदनंनवतितास
त्य १८० व्या॰ प्रमत्तयोगेसकलवितथवचनानाहेतौनिर्दिष्टेतिहेयानुष्टानादेः
त्रनुवदनंत्रसत्यंनवति प्रमत्तयोगेसत्यपिसकलाश्चतेविवितथवचनात्रमत्यव
चनाश्चनेषांहेतोःकारणेनिर्दिष्टेसति हेयमत्याज्यमत्रनुष्टानंकथनंतदेवत्रादिय
स्तत्सत्रनुवदनंकथनंत्रसत्यंनवति नावार्थाय प्रमत्तयोगेपिसत्यंत्याज्य
वस्तुकथनंत्रसत्यं यथात्रिष्यस्यमागंत्रिष्टस्यत्रूरवचनंनायिष्यिष्यापुदानदीय

तेयदातदामत्यमेवन्नवति असत्यंतन्नवानीत्यर्थः १०० मूलसूत्र नोगोपन्नोगमा
धनमात्रंसावद्यमहामोक्तुं येतेपिन्नोषमनृतंसममन्नमपिनित्यमेवमुंचंतु १०१ व्या
० येन्नोगोपन्नोगसाधनमात्रंसावद्यमोक्तुंअहमातेपिन्नोषममन्नमपिअनृतंनित्यं
एवमुंचंतु येपुरुषाःवस्तुतःएकवारंसेवनंनोगः यथान्नोजनादिनोगउच्यतेवस्तुत
पुनः पुनःसेवनंउपन्नोगः यथास्त्रीवस्त्रादिउपन्नोगःउच्यते नोगोपन्नोगयोःसा
धनमात्रंकारणमात्रंसावद्यवाक्यपापंमोक्तुंत्यक्तुंअहमाः असमर्थाःतेपिपुरुषान्नोषन्नो
गोपन्नोगसाधनमात्रव्यतिरिक्तंसममन्नमपिअनृतंसकलमपिअसत्यंनित्यंएवंसदेवमुंच
तुत्यजंतु १०१ मूलसूत्र अविदीर्णस्यग्रहणंपरिग्रहस्यप्रमत्तयोगाद्यत् तत्प्रत्ययंस्तेयं
सेवचहिंसावधस्यहेतुत्वात २ व्या० द्वितीयासत्यविरतिमाख्यायसंप्रतीयंस्तेयविरति

स्वरूपंव्रतंनिरूपयति यत्प्रमत्तयोगात्अविदीर्णस्यपरिग्रहः स्यग्रहणंतत्स्तेयंउ
च्यंवधस्यहेतुत्वात्सेवहिंसान्नवति यद्यस्मात्कारणात्प्रमत्तयोगात् प्रमादयोगा
त्तत्रअविदीर्णस्यअदत्तस्यपरिग्रहस्यधनधान्यादेःग्रहणंउपादानंतदेवस्तेयंचौर्यंप्र
त्ययनिश्चितव्यंज्ञेयमित्यर्थः वधस्यहेतुत्वात्प्राणव्यपरोपणरूपहिंसाकारणात्वा
तस्माद्वहिंसान्नवतिहिनिश्चितं १०२ मूलसूत्र अर्थानामयंहेतुप्राणाःवहिश्च
राःपुंसा हरतिसनस्यप्राणान्योयस्यजनोहरत्यर्थान् १०३ व्या० यतोनेनअर्था
पुंसां वहिश्चराः यःजनःयस्यअर्थानहरतिसनस्यप्राणान्हरति यद्यस्मात्कारणा
तनामइनिकामलामंत्रणंतेविद्यमानाःअर्थाःसुवर्णरूप्यादयःपुंसांपुरुषाणांव
हिश्चराःप्राणाः।आंतरास्तूच्छ्वासादयःप्राणाःयःजनःमनुष्यःयस्यपुरुषस्यअर्था

नसुवर्णरूप्यादीनानिदव्याणिहरतिचोरयतिसपुमान्तस्यपुरुषस्यप्राणान्आंतरंगा
नऽपिहरति अतोहिंसाएव नस्मात्स्तेयंत्याज्यं ३ मूलसूत्र हिंसायांस्तेयस्यचना
व्याप्तिःसुघटत्वादिसयस्मात गृहणेपुमत्नयोगोऽव्यस्यस्वीकृतस्यान्यैः ४ व्या०
अन्यैःस्वीकृतस्यऽव्यस्यगृहणेपुमत्नयोगःहियस्मातस्सुघटत्व चपुनःहिंसाया
स्तेयस्यअव्याप्तिःनाअन्यैःपुरुषैःस्वीकृतस्यअंगीकृतस्यापिऽव्यस्यगृहणेपुमाद
संबंधोनवति हिनिश्चितयस्मात्कारणात्सपुमत्नयोगःसुघटत्वसुलभत्वात् पु
नःहिंसायांस्तेयस्यचौर्यस्यअव्याप्तिःन लक्ष्यैकदेशेलक्षणस्यावर्त्तनंअव्याप्ति ४७
यथाशृंगवानंधवलपशुगोरिदंगोलक्षणंकृष्णगविअव्यापक नावार्थोयं पुमत्न
योगादेवस्तेयंभवतिऽतोहिंसायांव्यापकताएव ४ मूलसूत्र नातिव्याप्तिश्चतयोः

पुमत्नयोगकारणाविरोधात् अधिकर्मानुगृहणेनीरागाणामविद्यमानत्वात ५
व्या० ननुकर्मनोकर्मगृहणमपिस्तेयंनविद्यतिपररद्रव्यत्वात् अतःप्रोच्यते नीरा
गाणांअविद्यमानत्वात्कर्मानुगृहणेअप्रितयोःअतिव्याप्तिःन नीरागाणांमुनीनांअ
विद्यमानत्वात्पुमत्नाभावात्कर्मानुगृहणेकर्मादानेपितयोःहिंसास्तेययोःअतिव्या
प्तिर्नव्यापकत्वान लक्ष्यमतिक्रम्यलक्षणस्यगमनंअतिव्याप्तिःयथाचतुष्पदेगोरि
दमहिष्यादेरागतं अतोव्याप्त्याभावःकस्मात पुमत्न० पुमत्नयोगेकारणेविरोधस्य
स्मात नावार्थोयं यत्रदानत्वंगृहणात्वंसंजायतेतत्रैवचौर्यव्यवहारोपवर्त्तनेनान्यत्र
कर्मादिगृहणादानाकोपिनवर्त्ततेआत्माधीनत्वंकर्मगृहणेपुमादरहितत्वंमुनीनापुमत्न
कारणाःपरिग्रहादयःतेषांविरोधेअन्नावेकुतःहिंसानृतस्तेयाणांपरिणतिः कारणात्

परिग्रहरूपात्कार्यहिंसास्तेयलक्षणान्नवतिकारणान्नावेकुतः कार्य्यत्वंत्रतोमुनी।
नाकर्मानुग्रहणेअस्तेयमेवेतिनावः ५ मूलसू० असमर्थयिकर्त्तुंनियानतोयादि
दरणाविनिवृत्तिं तैरपिसमस्तमपरंनित्यमदत्तंपरित्याज्यं ६ व्या० येनियानतोया
दिहरणाविनिवृत्तिंकर्त्तुंअसमर्थातैरपिअपरंसमस्तंअदत्तंनित्यंपरित्याज्यं येपुरु
षाःगृहस्थाःनियानतोया० नियानस्यकरूपसमीपंजलस्थानस्यनीयंजलंतदादिहर
णांतस्यविनिवृत्तिनिर्वर्त्तनंकर्त्तुंअसमर्थावर्त्तते तैरपियुरुषैःअपरंसमस्तंअद
त्तंऽव्यादिनित्यंसदेवत्याज्यं नावार्थयं यद्वातैःअंगीकृतसर्वजनपदश्रिगोचरः
यद्धस्तनदत्तंतस्यस्वीकरणंग्रहणमिच्छावान्अंगीकारोपायचिंतनंस्तेयमुच्यतेनस्ते
यंत्याज्यंस्तेयहिंसाएवमायातिहिंसाकारणंस्तेयं ६ मूलसूत्र यद्वेदरागयोगात्मथु

[redacted]नमनिधीयतेनदब्रह्म अवनरतिनत्रहिंसावधस्यसर्वत्रसद्भावात
७ व्या० यद्वेदरागयोगात्मैथुनंत्रनिधीयतेतदब्रह्म यद्यस्मात्कारणात्पुरुषवेदा
दीरागस्ययोगात्मवंधात मैथुनंसंयोगंत्रनिधीयतेतदब्रह्मनुच्यते नत्रहिंसान्त्र
वतरति नत्रअब्रह्मचर्यहिंसाप्राणाविमोचनरूपात्रावतरतिस्रागच्छति कस्मात
वधस्यसर्वत्रसद्भावात सर्वत्रमैथुनेवधस्यहिंसायाःगवविद्यमानत्वंतस्मात्रहिं
सादयोगुणाः दृढिंप्राप्नोतितद्ब्रह्मनुच्यतेनब्रह्मअब्रह्म कुत्सीलनाअब्रह्मइ
त्यर्थः मैथुनेपवर्त्तमानोजीवः हिंसादिकंकरोतिस्थावरजंगमान्जीवान्मा
रयतित्रअनात्रअब्रह्महिंसाकारणं नत्याज्यमित्यर्थः ७ मू०सूत्र हिंस्यतेनिलनात्प्रा
नमायमिविनिद्दितेनिलायद्वत वदवोजीवायोनोहिंस्यतेमथुनेतद्वत ८ व्या० य

ऽतत्तिल्लनाल्यांतस्थायमिविनिहितेनिलादिम्यंतेनऽतमैथुनेयोनावदव: जी
वा:हिम्यते यथातिल्लनाल्यान्नाषायांघाणान्निच्यते तस्यांघाणयानस्थायमिल्लातम।
घ्रांसनसकुञ्जिकायांविनिहितेस्थापितेतिलादिम्यंतेपीड्यते तथामैथुनस्त्री
योनास्त्रीवेदचिन्हवदव: जीवा:असंख्येयाकोटघोजीवा:हिम्यंतेम्रियंते तथा
कदाऽयमनांतरेनास्त्रीवेदचिन्हऽत्यद्यप्रभृत्यस्यांस्त्रीणांजीवानत्यद्यंते
हस्तादव्यापारणाम्रियंतेऽतोऽनृतास्तेयमपिहि विधपरिग्रहमपिन्नवतिऽत्रात्र
वुब्रूत्याज्ञ ऽ मूलमत्र यद्यपिक्रियतेकिंचितमदनोद्रेकादनगरमणादि तत्रा
पिन्नवतिहिंसारागाद्यत्पत्तितत्रत्वात् ॥ व्या० यद्यपिकिंचितमदनोद्रेकात का
मदेवज्वराधिक्यात्तत्रानंगरमणादि हस्तेनपारदमोचनंवामुरवकस्तादोलिंगस्थापनं

अथवामिथुनामथुनकरणाऽत्रांत्रअनंगरमणांक्रियतेनत्रापित्रअनंगरमणेपिहि
सान्नवति रागाद्यत्पत्तितत्रत्वात्रागाद्यत्पादस्वाधीनत्वात् ॥ मूलमत्र ये।
निजकलत्रमात्रंपरिहर्तुंशाकनुवंतिनहिमोहात् नि:शेषशोषयोषिन्निषेवणाते
रपिनकार्य्यं १० येपुरुषा:निजकलत्रमात्रं निजस्त्रीऽपिपरिहर्तुंहरीकर्तुंमोहा
त्तहिनिश्चितंनत्राक्नुवंतिनसमर्थानवंतितेरपिपुरुषो: नि:शेषशोषयोषिन्निषे।
वणंनिजस्त्रीविनासवंसायोषितानांसेवनंनकार्यं १० मूलमत्र० यामूर्छानामयंवि
ज्ञानव्य:परिग्रहान्प्रपः मोहादयादुदीर्णामूर्छातुममत्वपरिणाम: ॥ व्या० अथ
पंचमंव्रतंदर्शयति मूर्छनंमूर्छा इयंयामूर्छादिनिश्चितंनाम:पत्यक्षीकृत: परिग्रह:
नामविज्ञातव्य: परिग्रहानेसापरिग्रह: यामूर्छामपरिग्रह:इत्यर्थ: कथंभूत:परिग्र

दः मोहोदयात्तदीर्णः मोहनीकर्मोदयात्तदयंत्रागतः तुपुनःमूर्छात्तमत्वपरि
णामः वाह्यान्यंतरपरिग्रहरक्षणार्जनाधिककरणव्यापारःमनोनिल्लाभलो
भात्तेनकारणेनममत्वमेवपरिग्रहःपरिग्रहात्तमूर्छा अनयाःपरम्परसं
बंधः ॥ ६ मूर्छानिमित्तकरणात्सुघटाव्याप्तिःपरिग्रहत्वस्य सगंथोमूर्छावान्
विनापिकिंचन्नोषसंगोन्यः १२ व्या० मूर्छायाःलक्षणंपरिग्रहरूपंनमत्वकरणात्तन
वनात्परिग्रहस्यद्विविधलक्षणस्यव्याप्तिः व्यापकनाःसुघटासुलभा यत्रयत्रमू
र्छानित्रनत्रपरिग्रहःइत्येवंरूपाव्याप्तिः अतःकारणात्मूर्छावानममत्वपरि ५७
णाममहितोजीवःकिलइतिनिश्चयेन न्नोषसंगोन्यःविनापिवाह्यपरिग्रहविनापि
सग्रथःपरिग्रहवान्नवति तेनमुख्यनयारागादिमनोनिल्लाभःपरिग्रहः १२ मू

र्छानत्र यद्येवंनवतितदापरिग्रहोनरवलुकोपवहिरंगः नवतिनिनरांयतोमो
क्षत्रमूर्छानिमित्तत्वं १३ व्या० यद्येवंयदिमूर्छारूपंनवतितदाखलुनिश्चयेन।
कोपिपरिग्रहःवहिरंगःवहिःअंगानियस्यवाह्यनिमित्तंपरिग्रहोनन्नवतिवाह्य.
धनादिरूपःपरिग्रहोन यतःयस्मात्कारणात्सोपरिग्रहःमूर्छानिमित्तत्वंममत्वप
रिणामकारणत्वंधत्ते १३ मूलसूत्र एवमतिव्याप्तिःस्यातपरिग्रहस्येतिचेन्नवं
वं यस्मादकषायाणांकर्मग्रहणेनमूर्छास्ति १४ व्या० ह्यदियपरिग्रहस्यमूर्छानिर्म
मत्वेसत्यपिमुनीनांत्रयोदशगुणस्थानवर्तिनांकर्मग्रहणेत्रतिव्याप्तिः व्यापकताभ्यान्न वं नम्याव्या
पकना यस्मात्कारणात्तत्रकषायाणांद्वादशानांत्रयोदशगुणस्थानवर्त्तिनांमुनि[illegible]प्या।
नांकर्मग्रहणेमूर्छाममत्वंनन्नास्तित्रतःपरिग्रहोन नावार्थयं यस्मपुमत्रयागःसप

रिग्रहवान् यस्यप्रमादानावोसोपरिग्रहः सम्यग्दर्शनादिरत्नत्रययुक्तस्यप्रमादरहितः
त्वेतस्यमुनेः मनानिलाषलक्षणामूर्छानास्तियपरिग्रहरहितत्वंगव ज्ञानादयोआत्मभा
नावाः रागादयोअनात्मस्वनावाः आत्मजाज्ञानादयानुपादेयत्वानआपरिग्रहत्वंगत
रागादयोकर्मोपाधिवमाज्ञायतननानाहयाः अनात्मस्वनावत्वात् यस्यजपनमयरिग्र
हः हेयरूपमेवादारादिचतुसंज्ञासहितोपिपरिग्रहवान्नभवते अतोप्रमादानावा
त्मुनीनांकर्मग्रहणेपरिग्रहोनास्ति १४ मूलमत्र अतिमंहेपाद्विविधाः मन्नवेदान्यं
तरश्चवाह्यश्च पथमश्चतुर्दशविधोनवतिद्विविधोद्वितीयम् १५ व्या० सःपरिग्र
हः अतिमंहेपातद्विविधः नवति परिग्रहस्यद्विनेदमाह आन्यांतरः चपुनः बाह्यः
पथमः आन्यंतरः परिग्रहः योवर्त्ततेअंगेवहयमाणश्चतुर्दशनेदोनवति द्वितीयःवा

ह्यपरिग्रहः द्विविधोचेतनाचेतनात्मकोनवति १५ अथचतुर्दशपरिग्रहस्वरूपं
दर्शयन्नाह मूलमत्रः मिथात्ववेदरागास्तथैवहास्यादयश्चषदद्वेषाः चत्वार
श्चकषायाः चतुर्दशान्यंतराः ग्रंथा १६ व्या० गतेचतुर्दशान्यंतराः ग्रंथापरिग्र
हावर्त्तने कतेमिथात्व सम्यक्त्वविपरीतलक्षणंमिथात्वं पुंस्त्रीनपुसकात्मकोवे
दः हषानावोरागः मिथात्ववेदरागाः तथैवहास्यादयः हास्यरतिअरतिशोककुत
सजुगुप्सानलक्षणानिषट्नथारागानावोद्वेषः नथाचत्वारः क्रोधमानमायालोनाम
काः कषायाः गतेचतुर्दशान्यांतराः परिग्रहाः ज्ञातव्याः १६ मूलमत्र० अथ
निश्चिनमश्चित्रावाह्यपरिग्रहमनेदौद्वौ नेषः कदाचित्संगः सर्वोपिनिवर्त्तनद्वि
सां १७ व्या० द्विविधपरिग्रहंकथयतिवाह्यपरिग्रहमद्वानेदावर्त्तनद्वानेदानि।

श्चितश्चित्रो सचेतनाचेतना अथेत्यनंतरंगाः वाह्यात्मकः मगः परिग्रहः कदाचि
द्धिंसाप्रसंगयोगात्प्राणव्यपरोपणा हृयांनअतिवर्त्तननल्लंघयति नावाधेयं चेतन 1
चितनात्मकवाह्यपरिग्रहातअतिवारिनाद्धिंसासमायातीतिसंबंधः १७ मूलसूत्र
नुनयपरिग्रहवर्जनंमाचार्याः सूचयंत्यद्धिसनिद्धि विधपरिग्रहवर्जनंद्धिसतिजिन
प्रवचनज्ञाः १८ व्या० जिनप्रवचनंजानंतितेजिनप्रवचनज्ञाः जिनवचनज्ञाता
रोमुनयः द्धिविधश्चासौपरिग्रहवर्जनंचद्धिविधपरिग्रहवर्जनंद्धिविधपरिग्रहस्यअ
रणाद्धिंसाइतिनामसूचयंतिप्रकाशयंति आचार्याः पंचाचारपरायणाः मुनयः न 42
नयपरिग्रहवर्जनंद्धिविधायपरिग्रहमोचनंअहिंसादयाइतिनामसूचयंतिकथयंति
१८ मूलसू० द्धिंसापर्यायत्वात्सिद्धाहिंसांतरंगसंगेषुवहिरंगेषुतुनियतंप्रयातुमूर्छ

वद्धिंसात्वं १९ व्या० अंतरंगसंगेषुचतुर्दशाभ्यंतरपरिग्रहेषुद्धिंसाप्राणवधरू
पासिद्धाप्रत्यक्षीकृता कस्मात्द्धिंसापर्यायत्वातचतुर्दशामिथ्यात्वादयोपरिग्रहा
द्धिंसायाः पर्यायाः नामानराणिवर्त्तते अतोप्रत्यक्षोगापरिग्रहत्वंपुनः वद्धिरंगेषु
वाह्येषुपरिग्रहेषुमूर्छत्वममत्वपरिणामएवद्धिंसात्वंप्रयातुद्धिंसानावंगछतु
गतश्चत्वस्वरूपंदृष्टांतेनदृढयन्नाह १९ मूलसूत्र एवंनविद्रोषः स्यादुंदररि
पुहरिणशावकादीनां नवंनवतिविद्रोषः तेषांमूर्छाविद्रोषेण २० व्या० एवंव
तवाह्याभ्यंतरपरिग्रहयोः विद्रोषः नेदः नस्यात्तनदानंदररिपवः मार्जारिश्चहरि
णशावकामृगपुत्रानआदिर्य. तेषांविद्रोषः नवनवति परंतेषामार्जारिमृगबाला
दीनामूर्छाविद्रोषामूर्छमिमत्वपरिणामलक्षणतया विद्रोषः तनद्धिंसायाविद्रोषो

नवति गतदेवमपेक्षति २० मूलमत्र हरिनृणांकुरचारिणिमंदामृगशावकन
वतिमूर्छा नंदरनिकरोन्माथिनिमार्जारिसंवर्जायतेतीवा २१ व्या० मृगशावकम
गधुत्रेमूर्छामिमन्वपरिणामरूपामंदामोकानवति मार्जारिविदालेमार्गवमूर्छानि
वाअतिप्रचुरानवति कथन्नूनमृगशावक हरितनृणांकुरचारिणिहरिनाश्च
नतृणानांअंकुरान्व्रतान्चरतीतितस्मिन्हरिणमंदामूर्छानवति कीदृशेमार्जा
रेनंदरनिकरोन्माथिनि नंदरनिकरंमूषकसमूहंनन्मथंतांतिदंतीत्येवंशीलान
स्मिन्मूषकसमूहघातकेमार्जारिमूर्छातीव्रानवति मूर्छायाः विशेषणहिंसाया. ८३
विशेषापिनवतिमार्जारिमूर्छाअनीवदुष्टतरां मृगशावकेमंदतराऽनिनावः २१
मूलमत्र निर्बाधंसिद्धेत्कार्यविशेषादिकारणविशेषात् क्रुधस्यखंडयारिवमा

धकर्यप्रीतिनेदृव २२ व्या० किलऽनिनिश्चितंकारणस्यविशेषस्तस्मात्कारणविशे
षातमूर्छाविशेषातकार्यविशेषोपरिगृह्यलक्षणंनिर्बाधंयेबाधारहितंयथास्यात्त
थासिद्धात् कयोः ऽवदृष्टांतेनदृढयति तंधस्निग्धंक्रुधस्यंक्रुधस्यंवाखंडाच
क्रुधस्यखंडेतयोः यथामाधुर्यंक्रुधस्यखंडयोर्गुडेअथखंडायांप्रीतिर्नेदृवनि
श्चलवर्त्ततेतथवा २२ मूलमत्र माधुर्यप्रीतिः किलक्रुधंमंदवमंदमाधुर्यं से
वोत्कटमाधुर्यखंडव्यपदिश्यतेतीव्रा २३ व्या० किलऽनिनिश्चयेनक्रुधेक्रुध
स्यमाधुर्यस्यमिश्रतायाः प्रीतिः मंदवमंदतरव कीदृशेक्रुधे मंदमाधुर्यं मंद
माधुर्यंमिश्रतायांस्निग्धतातस्मिन् मार्गवमाधुर्यप्रीतिः खंडेऽक्षुविकारतीव्राम्र
धिकाव्यपदिश्यत कथंभूतखंडे उत्कटमाधुर्यउत्कटाअधिकंमाधुर्ययस्मिनत

सम्यक्त्वं च मिथ्यात्वं तत्वार्थश्रद्धानेनियुक्तंप्रथममेवमिथ्यात्वं सम्यग्दर्शनिचा
रः प्रथमकषायाश्चत्वारः २४ व्या० मूलकारणंमिथ्यात्वं अतः तत्वार्थश्र
द्धानेमिथ्यात्वंप्रथमंगावनिर्मूलं मिथ्यात्वोदयात् त्रयमात्मातत्वार्थादिश्रद्धानन
वकरोतिममयविपर्ययाद्वोधवमायमिथ्यात्वजायतमिथ्यात्वादवपारग्रहादिमूलं
व पुनः सम्यग्दर्शनिवारः चत्वारः प्रथमकषायाः अपरंसम्यग्दर्शनम्यतत्वार्थनिरूप
तत्वार्थश्रद्धानरूपम्यचारः तत्करः चत्वारः चतुः प्रमिताः प्रथमकषायाः प्रथमाश्च
तेकषायाश्चअनंतानुवंधिक्रोधमानमायालोभाश्चवर्तंत अनंतानुवंधिकषायचतु
ष्कोदयात्सम्यग्दर्शनंनायातीतिनावार्थः अतोसम्यग्दर्शनार्थंप्रथमंमिथ्यात्वयं
वकंअनंतानुवंधिकषायचतु ष्कंत्याज्यं २४ मूलम्० प्रविहायचद्वितीयानदे

शाचरित्रम्यसम्मुखंयाताः नियन्तेद्विकषायाः देशाचरित्रंनिरुंधंति ७५ व्या० अ
नंतानुवंधीचतुष्कोदयात्चतुर्थगुणस्थानकंनायाति यदाअनंतानुवंधिचतुष्कस्य
मिथ्यात्वत्रयस्यक्षयात्तनुपशमाद्वायोपशमात्सम्यक्त्वंजायते परंतुविरताविरति
रूपेनप्राप्नोतिगुणदेवस्थानात् देशाचरित्रस्यदेशाविरतेः सन्मुखंयाताः सन्मु
खंप्राप्तात् द्वितीयानअप्रत्याख्यानकषायचतुष्कानप्रविहायत्यक्त्वादेशाचरित्रंप्रा
प्नोति द्विनिश्चितंतेकषायाः अप्रत्याख्यानात्मकाः देशाचरितंसंयतासंयतपंचमा
गुणस्थानंनिरुंधंति अतोदेशाचरित्रमित्यर्थंअप्रत्याख्यानचतुष्कंत्याज्यं २५ मूल
० निजशक्त्याज्ञाप्राणांसर्वेषामंतरंगमंगानां कर्त्तव्यः परिहारोमार्दवज्ञाचादि
नावनया २६ व्या० निःशल्योव्रतीइतिवचनात् सर्वेषांव्रतरंगमंगानांचतुर्दश

परिग्रहागांवाह्योपागानुपरितानांश्चित्रांतरंगसंगानांश्चाभ्यंतरपरिग्रहागांपरिहार-
त्यागःनिजशक्त्याशक्त्यनुसारेणाकर्त्तव्यः कथा। मार्दवशौचादिभावनया ज्ञानपू
जाकुलंजातिं बलमृद्धितपोवपुःश्रुताश्रित्यमानित्वं मयमादःगतिस्मया १६नि
॥॥कथितानेगवरादतत्वमात्यागत्वमार्दवमुच्यते तृष्णापरित्यागःशौचम्उ
च्यते मार्दवभावनयापुनःशौचभावनयाभ्यंतरपरिग्रहत्यागोकार्यः २८ मूल
म० बहिरंगादपिसंगाद्यस्मात्पुनर्वत्यसंयमोनुचितः परिवर्जयेदशेषंतमचित्तं
वासचित्तंवा २९ व्या० यस्मात्कारणात्बहिरंगात्वाद्यात्तत्रापिसंगात्परिग्र॥ ५५
दात्तत्रनुचितःअयोगःअसंयमोभवति अतःकारणात्तंत्रशेषंसमस्तंत्रवि
त्तंत्रचेतनंपरिग्रहंवासचित्तंसचेतनंपरिग्रहंपरिवर्जयेत् सचेतनंवाअचेतन

सर्वत्रापिपरिग्रहममत्वंत्रिशुद्धात्याज्यमेवेतिभावार्थः २९ म॥॥० योयिनज्ञात्व
त्यक्तुधनधान्यमनुष्यवास्तुक्षेत्रादि सोपिनतृकरणीयःनिवृत्तिरूपंयतस्तत्वं
२८ व्या० यःयुमानधनंचधान्यंचमनुष्यश्चवास्तुचक्षेत्रंश्चगतेआदिर्यस्यतत
ऽहज्ञायपरिग्रहंत्यक्तुंइच्छतीकर्त्तुंअपिनशक्यःनसमर्थोभवतितस्मिंपिपरिग्रह
तनृकरणीयःअल्पीकरणीयः। यतःयस्मात्कारणात्तनिवृत्तिरूपंतत्वं निवर्त्तन
रूपंविरमणमेवतत्वंवरतस्यत्रास्ति पंचमचुतमाव्रायपुनरपिरात्रिभोजनपरि
त्यागमपिकर्त्तव्यंइतिदर्शयन्नाह २८॥मन्म० रात्रावनुष्ठानानांयस्मादनिवा
रितानवतिहिंसा हिंसाविरतस्तस्मान्मत्यक्त्यव्यारात्रिभुक्तिरपि २७ व्या० हिंसा
यांविरतिर्येषांतहिंसाविरताः नवःरात्रिभुक्तिरपिरात्रौभोजनंअपिरजनीभुक्ति.

नाक्रव्या परिहरणीया नावाद्यर्थं अशनपानखाद्यलेह्यलक्षणा। अशनं तक्रमु
क्तादि पानं पेयामथितादि खाद्यं मोदकादि लेह्यं खण्डादि एतेषां चतुर्णामपि नोजनं
रात्रावनिशं सम्यक्त्वव्रतधारिणः यस्मात्कारणात्तस्माद्रात्रौ नुंजानानां रात्रिभक्त
णापुरुषाणां अनिवारितत्वात्तयमेवरागादिमाजीववधकृत्पानवति ॥७॥ मूलम्॰
रागाद्यदयपरत्वादनिवृत्तिर्नानिवर्त्तनिहिंसा। रात्रिंदिवमाहरतः कथंहिंसानमं
नवति ३० व्या॰ ननिवृत्तिर्यस्यसः अनिवृत्तिः रात्रिनोजनकर्त्तापुमान्हिंसांधरुयां
नत्रतिवर्त्ततिनोल्लंघयते। कस्मात रागाद्यदयपरत्वा रागादीनांनदयोत्कृष्टत्वात ५६
रात्रिंदिवमाहरतः आहारंकुर्वतःपुरुषस्यहिनिश्चितंकथंकेनप्रकारेणहिंसान
मनवति रात्रिंदिवमनोकृष्णाण्वहिंसानवति अमंवरत्वादिति ३० मलम्॰ य

द्यवनाद्दिवाकर्त्तव्यानोजनस्यपरिहारो नाक्रव्यंतुनिशायांनेच्छानित्यत्वान्नवति
हिंसा ३१ व्या॰ यद्यवंरात्रिंदिवमनोजनकरणाहिंसानवतियदुक्तंनवह्निर्म्हि
दिवादिवमपिनाजनस्यपरिहारः नोजनत्यागः कर्त्तव्यः रागादीनांनदयत्वात
तुपुनः निशायांरात्रौनाक्रव्यंनोजनंकार्यं ऽहंदिवानोजनत्यजनेरात्रिनोजन
करणाहिंसानित्यमदवादन्तिशाननवति अतोम्लानिः रात्रिनुक्तिः कार्यागवं
पुनरुक्तरात्रिनुक्तिनिषेधयन्नाह ३१ मूलम्॰ नैववासरनुक्तः नवतिहिरा
गाधिकोरजनिनुक्तोअन्तकवत्तस्यनुक्तोनुक्तोविवसांमकवत्तस्य ३१ व्या॰
वासरनुक्त नव दिननोजनातनवरागाधिक्यतानवति मुक्तःरजनिनुक्त रा
त्रिनोजन अधिकःरागानवति कथं अन्तकवत्तस्यनुक्तोअन्तगामनोजनत्व

ल्परागः अतोवासरचुक्के: स्वल्परागः। मांसकवल्प्यचुक्कोऽवमांसगासनोजनेऽव
बहुतररागः। अतोरात्रिचुक्के: प्रचुररागोभवति गतदवस्पष्टयन्नाह ३२ मूल
अर्कालोकेनविनाचुजान: परिहरत्कथंहिंसा अपिबोधित: प्रदीपोनोच्य
ग्रुपासूक्ष्मजीवाना ३३ व्या० अर्कालोकनेविनासूर्यस्यप्रकाशेविनाचुजान.
नोजनकर्तृयुरुषस्यकथंकेनप्रकारेणहिंसांपरिहरेत दूरीकुर्यात्ति नोज्ययुषो
नोजनमेविनांयुरुषाणांसूक्ष्मजीवानांद्वीन्द्रियादिनिकानांकृतप्रदीपोपिरात्रौनोज
नावसरेप्रदीपकृतेपिसूक्ष्मजीवानांअनिवारितहिंसाभ्यात् नथानोक्तंधर्म
संग्रहेरात्रिनोजनदूषणंअहिंसाव्रतरक्षाय मूलव्रतविशुद्धये चतुर्थेविरतिरा
त्रौ चतुर्थकर्मकामना १ विननालीद्वियादवाक योज्यातन्मनिक: सक: तत्य

रंयोधम: स्मेन सक्कंकिंरात्रिनोजनं २ अतिसूक्ष्मास्त्रसायत्र यतंत्यागत्यनोजने
दीपप्रज्वलनानुक्को नेपिचुक्कानसंतिकिं ३ रात्रिनोजनपापेन दुर्गतियातिजो
नव: रोगा: दरिद्रिणा: क्रूरा: दुष्पतेतेपितनव ४ अतोरात्रिनोजनंत्याज्यमे
व ३३ मूलम० किंबावदुप्रलपितै: इतिमिश्रयामनोववचनकाय:। परिहर
तिरात्रिचुक्किंसततमहिंसांपालयति ३४ व्या० मनोवचनकाय: रात्रिचुक्किरा
त्रिनाजनय: पुमानपरिहरतिमयुमानमननिरंतरंअहिंसांदयांपालयति ऽ
तिअहिंसाव्रतंमिश्रं बहुप्रलपित: बहुवागडबरै: किंनकिमपीत्यर्थ: ३४
इत्यत्रियान्मनिमार्गमोक्षमयेस्वहितकामा: अनुपरतंप्रयतेतेप्रया
तिनमुक्तिमचिरा ३५ व्या० स्वहितकामा: स्वहितवांछका: येपुरुषा: अत्र

मोक्षस्यमार्गश्चनुपरतंनिरंतरंप्रयतंनेयन्नैकरोतितेवपुरुषाःश्चिरणाद्गीघ्रं
मक्लिंकर्मानवलक्षणांप्रयांतिगच्छंति कथंभूतेमोक्षमार्गे त्रितयात्मनिदर्शन
ज्ञानवारित्रलक्षणे ३५ ॥ ॥ परिधयश्चवनगामित्रतानि किलपालनं
नानि व्रतपालनायतस्मात्शीलान्यपिपालनीयानि ३६ व्या० तस्मात्कारणा
त्व्रतपालनायश्चहिंसादिव्रतरक्षणायशीलान्यपिगुणाव्रतनिष्पाव्रतल्क्षणानि
मनपालनीयानि काःऽवपरिधयःऽव:प्राकारवातिकाऽव किलऽतिनिश्चयेनन
गणायथायपरिधयप्राकारःरक्षयंतितथाव्रतानिश्चहिंसादीनिशीलानिगुणाव्रतादी
नियालयंतिरक्षयंतिनिश्चयेन ३६ मूलसू० पूर्विधायसुप्रसिद्धःमर्यादासर्वतो
प्यनिज्ञानः प्राच्यादिदिग्भ्यःकर्त्तव्याविरतिमविचलता ३७ व्या० प्राच्या

दिग्न्याःदिग्न्यःपूर्वादिदिग्न्यःविरतिःकार्या कथंभूताविरतिः श्रविचलताश्र
ङ्गिथलाऽत्यर्थः किंकृत्य सुप्रसिद्धःश्रनिज्ञानेःसर्वतःश्रपिमर्यादांप्रविधाय
सुप्रसिद्धःश्रपिविज्ञानेःवार्द्धिनद्यटवीनूधमर्यादायोजनविज्ञानेसर्वतःद
शदिक्षुश्रपिमर्यादांसीमांश्रविधायकृत्वा नावार्थायांश्रहंमरणांपर्यंतंसीमाव
द्भिर्न्यायान्यामीतिविनिश्चयःदिग्विरतिःकथ्यते ३७ मूलसू० इतिनियमितदि
ग्नागांप्रवर्त्तनेयन्तोवद्भिन्न्याः सकलासंयमविरक्षाऽवत्यहिंसाव्रतंपूर्णं
३८ व्या० इतिश्रमुनाप्रकारेणायः पुमान्नियमितदिग्भागेनियमितः निश्चो
क्तःदिग्नागांसीमादिरूपायेनमतस्मिनप्रवर्त्तननम्याःवहिःपरिःपरिमित
दिशायाःवहिःश्रविरमाव्रतंपूर्णंभवति कस्मात सकलश्चासांश्रसंयमश्चतस्य

विरतः त्याग. तस्मात नावार्थयं सीमावधिः स्थानांत्रसस्थावरदिशांरक्षणंक
र्तव्यमतोऽणुव्रतंअपिसीमावधिः महाव्रतत्वंप्रतिपद्यते ३०। मूल°
त्रापिचयरिमाणंग्रामायणान्नवनयाटकादीनां प्रविधायनियतकालंकरणं।
रणंदेशात ३०। व्या दिग्विरतिस्वरूपमाख्यायदेशावरतिमाह तत्रापाद
ग्विरतिरूपतयरिणामेपरिमाणंयतन्नवतिसादेशविरतिः नुच्यते ग्रामाणान
वनयाटकादीनांनियतकालंपरिमाणंप्रविधायदेशात्विरमणाकरणीयं ग्राम
श्चत्राायणाः नहश्चनवनंगरंचयाटकः आमार्द्धचतुर्थंशोवाातत्रादियेग्रासीमा
नांनियतकालंनिश्चयेनपरिमाणंप्रविधायदेशात्विरमणंकरणीयं नतुमर्क्तः पाए
विरमणं।अवधिरूपांविरतिः कर्तव्या नावार्थयं ग्रामनदीगृहवनगलिकाशे

त्रयोजनादिलक्षणात्यरनः विरतिः इत्यर्थः यत्रदेशेपुरादिगमनेव्रतनंगो
नवतितत्रदेशेनगंतव्यंतत्कमनानावव्रतरक्षामत्संगतिकरणंअपिदेशविर
तिः नुच्यते अयंत्रनिपायः यत्रदेशेजिनावासाः सदाचाराः नृपामकाः नरिवा
रिधनंतत्रस्थातव्यंव्रतधारिणाऽतिवचनात देशावकाशिकव्रतनेदाः सम्य
गतयाज्ञातव्याः ३०। मूलम्० इतिविरतोवक्रदेशात्तदुछदिसाविशेषपरि
हारत तत्कालंविमलमतिः श्रयत्यदिसांविशेषणा ४०। व्या० वद्देशात्त
तिविरतोतदुदेशात्यर्थविरतिकरणं तदुछदिसाविशेषपरिहारात तस्मान
नछिन्नानन्यन्नायादिसातस्याविशेष. तस्यपरिहरणात् तत्कालंतत्समयमवि
मलमतिः निर्मलबुद्धिः पुमान्विशेषणा अदिसांश्रयति नावार्थायं देशावका

त्रिकेनसदृशमाणांऽपिपापानामीमावात्यानर्हत्रिनः मदावतित्वं ४० अथअनर्थदंड
पंचप्रकारःअपध्यानपापोपदेशप्रमादचरितहिंसाप्रदानदुःश्रुतिनेदात् तत्रअप
ानत्वरूपकथयन्नाह मूलम्० पापार्द्धिजयपराजयसंगरपरदारगमनचौर्यद्या
दावनापि वत्याः पापफलकवलयस्मात् ४१ व्या० दशविरतिमाख्यायानर्थ,
दंडाविरतिंदर्शयति पापार्द्धिजयपराजयसंगरपरदारगमनचौर्यद्याः कदाचनअ
पिनचिंत्याः।यस्मातकेवलंपापफलमेवेति पापार्द्धिः आखेटकंचजयः स्वस्योत्कर्ष
श्चपराजयःपरस्यगश्चसंगरः संयोगश्चपरदारगमनंपरस्त्रीगमनंचचौरीचौर्यकर्म
वस्त्रादिग्रहातअन्येपिवधबंधनताडनादयोकदावनऽपिकस्मिंश्चित्कालेपिनचिं
त्याः नस्मरणीयाः यस्मात्कारणात पापार्द्धयादीनांचिंतनातकेवलपापावफलं

नवतिनपुनफलवंधः।अतोऽपध्यानानर्थदंडस्याज्यः।४१ मूलम्० विद्यावाणि
ज्यमषीकृषिसेवाशिल्पिजीविनोपुंसो पापोपदेशदानंकदाचिदपिनववक्तव्यं४
२ व्या० द्वितीयमनर्थदंडः पापोपदेशः नम्यक्प्रपंदर्शयति।कदाचिदपिपुंसांपापो
पदेशदानंनववक्तव्यं। कदाचिदपिकस्मिंश्चित्कालेपिपुंसांपुरुषाणांपापोपदेशाज्ञानं
पापम्यनुपदेशः नम्यदानंनववक्तव्यं कीदृशानांपुंसां विद्याविद्यामंत्रयंत्रतंत्रादिश्च
वाणिज्यंक्रयविक्रयादिव्यवहारश्चमषीनामयांम्यादीवहुविद्वेत्रम्यकर्षणंवसे
वा राजादिसेवाशिल्पिः संसारिकंविज्ञानंचानीजीविनोत्येवंशीलाः विद्या०
तषांविद्यादिनिः आजीविकांकुर्वाणानांपुंसां ४२ अथप्रमादचर्यानामतृतीय
फलकुसुमोज्झयानपि ४३ व्या० तृणनलदलमोटनशाडुलदलनांवुसेचनादी

निनिष्कारणानकुर्यात् अपरंदलफलकुसुमोच्चयानपिनिष्कारणानकुर्यान् नु
व:पृथिव्या:खननंविदारणंनखननंचक्षुद्वास्पमोटनंत्रोटनं ग्राङ्गुल:तृण
विशेष:तस्यदलननखंडनंअवन: जलस्यसेचनंसेक: आदिग्राह्यादन्यपिनि
ष्कारणानकुर्यान् एतानिसर्वाणिकारणविनानकुर्यात चयुन:दलानांपत्रा
णांफलानांकुसुमानांतच्चया:समूहीकरणानितानयिकारणविनानकुर्यात ध
त्र अथहिंसाप्रदानचतुर्थानर्थदंड:कथ्यते। मूलम्॥ असिधेनुविषहुताग्
नलांगलकरवालकार्मुकादीनां वितरणमुपकरणानांहिंसाया:परिहरेत्
त्तान् धध व्या॰ हिंसाया:नुपकरणानांवितरणंयस्मात्परिहरेत् हिंसाया: नुप ६१
करणानांपरप्राणिघातकहेतूनांहिंसासाधनानांचेतनाचेतनानांवितरणंदानंयत्ना

तपरिहरेत् कीदृशानांतुपकरणानां॥ असिधेनु॰ असिधेनु: क्षुरिकाव विषंव
त्सनागंअहिफेनादिश्चहुताग्रान: अग्निश्चलांगलंहलंचकरवाल: तरवारि
श्चकार्मुक: धनुषश्चआदिग्राह्यात्तत्सदृशांप्युनमार्जारमर्यश्येनादीनांक्रव्यादि
वंधनशृंखलादीनांग्रहणादानंतकर्त्तव्यंनिष्कारणानकुर्यात धध अथक्रुश्रुति:यंच
मानर्थदंड:प्रकाशयति मूलम्॥ रागादिवर्द्धनानांदुष्टकथानांमवाधवद्धुलानांन
कदाचनकुर्वीतश्रवणार्जननिग्रहणादीनि धध व्या॰ दुष्टकथानांश्रवणार्जना
ग्रिहणादीनिकदाचननकुर्वीत दुष्टकथानांहिंसाप्रवर्त्तकाश्चमेधादिग्रास्त्रा
णाश्रवणंअर्जनंग्रिष्यणंपरकलत्रादीनिदुष्टकथानांश्रवणादिकदाचिदपि
नकुर्यात कथंभूतानांदुष्टकथानांरागादिवर्द्धकानांपुन:

अबोधबहुलानांअज्ञानप्रायाणां एवंपंचविधेप्यनर्थदंडः हिंसाकारणात्त्याज्यः पुनरपिअनर्थदंडस्वरूपंदर्शयति ४५ मूलम्॰ सर्वानर्थप्रथनंमथनंश्री॰ चस्यसद्ममायायाः द्यूतंत्रिधापरिहरणीयंचौर्यासत्यास्पदंक्रतं ४६ व्या॰ द्यूतंत्रिधापानंवस्त्रनः द्यूतंदेवपरिहरणीयं कथंनूतंद्यूतं सर्वानर्थप्रथनंसर्वनियनांश्रकीर्त्तिदरिद्रादीनांप्रथनंविस्तारकं पुनरपिकीदृशंद्यूतंश्रीवस्यमथनंश्रीवस्यधर्मादिलक्षणस्यमथनंवर्त्तते पुनः कीदृशंमायायाः सद्मामायायाः कौटिल्यताया: सद्ममंदिरं पुनः कीदृशं चौर्यासत्यास्पदं चौर्यंचत्रसत्यं चतयोः आस्पदंस्थानं ईदृशंत्रनथास्पदंद्यूतंत्याज्यं ४६ मूलम्॰ एवंविधमपरमपिज्ञात्वामुंचत्यनर्थदंडयः तस्यानिशंमनवद्यंविजयमहिंसाव्रतंलभते ४७

व्या॰ यःपुमानेवंविधंअपरंत्रिविधंअनर्थदंडंज्ञात्वामुंचतित्यजति तस्यपुरुषस्यानिशंनिरंतरंअहिंसाव्रतंलभते कीदृशंमहिंसाव्रतंत्वावृतानिकथयति तत्रसामायिकशिक्षाव्रतंदर्शयन्नाह मूलम्॰ रागद्वेषत्यागान्निखिलद्रव्येषु साम्यमवलंब्य तत्वोपलब्धिमूलंबहुशः सामायिकंकार्यं ४८ व्या॰ नन्वेः बहुशः निरंतरंसामायिकंकार्यं सामायिकंकिं निखिलद्रव्येषुकांचनमणितृणादिषुरागद्वेषत्यागात् अखिलद्रव्येषुरागः प्रीतिनाद्वेषः वरितातयोः त्यागः तस्मात्समतास्वरूपंत्रवलंब्यं कथंभूतंसाम्यं तत्वोपलब्धिमूलं तत्वमात्मस्वरूपस्यतत्प्राप्तिः स्वरूपप्राप्तिः एवमूलंकारणंभूतं जीवस्वरूपप्राप्तिकारणमित्यर्थः ४८ मूलम्॰ रजनीदिवयोरंतेतदवस्थानावनीयमविचलितं इतरत्रयु

नःसमयेनकृतंदोषायतत्गुणायकृतं ४९ व्या० रजनीदिवयोरंतेप्रातेसंध्यायांच
तत्सामायिकंअविचलितंनिश्चलंयथास्यात्तथाअवश्यंनावनीयं अवश्यंकर्त्तव्यं
पुनःइतरस्मिन्समयेकालातिक्रमेअन्यस्मिन्समयेकृतंसामायिकंदोषायन
भवतितत्सामायिकंकृतंगुणायनभवतिअतोनव्यःरजनीदिवयोःअंतेसामा
यिकंकार्यं ४९ मूलसू० सामायिकश्रितानांसमस्तसावद्ययोगपरिहारात्
नवतिमहाव्रतमेषामुदयेपिचरित्रमोदस्य ५० व्या० सामायिकश्रितानांसामा
यिकक्षपकानांचारित्रमोहनीयकर्म्मणःनवयःभवेत्।तेषांचारित्रमोहन्युदये ६२
यिमहाव्रतंनवति कस्मात् समस्तसावद्ययोगपरिहरणात्।त्रिगुप्त्यापंचहिंसादि
पातकत्यागात्।चेलोपसृष्टमुनिरिवमहाव्रतंनुपचर्यते।अतोसामायिकंनिरवद्यं

कार्यं।५० मूलसू० सामायिकसंस्कारंप्रतिदिनमारोपितंस्थिरीकर्त्तुंपक्षार्द्धयोर्द्व
योरपिकर्त्तव्यावश्यमुपवासः।५१।व्या० अथपोषधशिक्षाव्रतंकथयति पक्षा
र्द्धयोःद्वयोःऽपिनुपवासःकार्यः। पक्षार्द्धयोःद्वयोःअष्टमीचतुर्दश्योःचतुर्दश्यांवा
अष्टम्यांनुपवासःसदाकार्यः। सामायिकसंस्कारंअनुनवंस्थिरीकर्त्तुंआरो
पितंविदितंप्रतिदिनंतेःनुपवासःकार्यः। नावार्थयं सामायिकसंस्कारकालायुरुपे
णापोषधमयिकार्यमित्यर्थः ५१ मूलसू० मुक्तसमस्तारंनःपोषधदिनपूर्ववास
रस्यार्द्ध नुपवासंगृह्णीयान्ममत्वमपहायदेवादा ५२ व्या० पोषधदिनपूर्ववा
सरस्यपरार्द्ध पोषधदिनस्यपूर्वदिवसस्यपरार्द्धमध्यान्हदेवादासमस्त्वमपहायनुपवा
संगृह्णीयान नव्यःकीदृग्नाःमुक्तःत्यक्तःसमस्तारंनोयनसः।नावार्थयं पूर्ववत्।

ध्यान्हेचुक्काकरणदकोपद्वाल्यतत्रवयुक्त्यानियमंचतुर्विधाहारपरित्यागलक्षणंवि
धायत्तवनागदिनादोममत्वंदूरीकृत्यनुपवासः गृह्णीयात् पश्च मूलम्० श्रित्वा
विविक्तवसतिंसमस्तमावद्ययोगमपनीय सर्वेंद्रियार्थविरतः कायमनोवचन
गुप्तिनिस्तिष्ठेत् पञ्च व्या० सर्वेंद्रियार्थविरतः सर्वतिद्वाद्यार्थाः इंद्रियविषया
स्पर्शनादयः तेभ्यः विरतः रहितः सन्तत्तव्यः कायमनोवचनगुप्तिनिः नवकारणा
तमनोवाक्कायव्यापारान्तर्आत्मरक्षणाः सावद्यविवर्जिनः तिष्ठेत्समाधवन्नी
ज्ञयः किंकृत्वा समस्तसावद्ययोगंयंचदिसादिव्यापारमावद्यरूपंत्रपनीय
दूरीकृत्य पुनः विविक्तवसतिंपशुस्त्रीनपुंसकादिरहितावसतिंश्रित्वाआश्रित्य
पञ्च मूलम्० धर्मध्यानाद्याक्रोवासरमतिवाह्यविदितसाधुविधिः साधुविधिः सुचिसंस्त

रेत्रियामांगमयेत्स्वाध्यायजिननिद्रः षष्ठ व्या० नव्यः घासरंविवसंत्रतिवा
ह्यपूर्वाह्णीत्वाशुचिसंस्तरनृनागपमृज्यतृणसंस्तरंवानुज्वलसंस्तरेत्रियामांग
त्रिगमयेत् कीदृशः नव्यः धर्मध्यानेआज्ञापायादिलक्षणेआज्ञाक्र० किंकृ
विदितत्राधविधिः साधुविधिंकृत्वा सामायिकप्रतिक्रमणादिक्रियाकांडकृ
दित्यर्थः पुनः कीदृशः नव्यः स्वाध्यायजिननिद्रः स्वाध्यायेनाध्ययनेनजिताद्
रीकृतानिद्रायेनसः षष्ठ मूलम्० प्रातःप्रोत्थायतनः कृत्वातात्कालिकक्रि
याकल्पनिर्वर्त्तयेद्यथोक्तंजिनपूजोपासुकर्त्तव्यं पञ्च व्या० प्रातःप्रनानसमये
प्रोत्थायोत्थानंकृत्वातनः तदनंतरंतात्कालिकंतत्कालप्रनानसमयनवंतासा
मायिकादिक्रियाकल्पप्रतिक्रमणादिक्रियाकांडंकृत्वाथस्नानपासुकर्त्तव्यः

अर्हतः ईर्याजिनपूजायथोक्तआम्नायपूर्विकांस्तोक्तांवानिवर्त्तयतकुर्यात ५५
मूलम्० नक्तंनतोविधिनानीत्वादिवसंद्वितीयरात्रिंच अतिवाह्ययत्प्रयत्नाद
र्द्धंवृतीयदिवसस्य ५६ व्या० ननःतस्माद्धेतोःनक्तंनपूर्वोक्तविधिनाध
र्मध्यानंदिवसंचयुनःद्वितीयरात्रिंनीत्वागमयित्वाप्रयत्नातृतीयादिवसस्य
अर्द्धमध्यान्हंव्यतिवाहयतपूर्णतांनयेत ५६ मूलसूत्र इतियःषोडशयामा
नगमयतियरिमुक्तसकलसावद्यः तस्यतदानींनियतंपूर्णमहिंसाव्रतंनव
ति ५७ व्या०।परिमुक्तसकलसावद्यःत्यक्तसमस्तसावद्यःयःनरः इतिपूर्वो
क्तविधिनाषोडशयामानषोडशाप्रहरान्गमयति। तस्यनरस्यनियतंनिश्चित
महिंसाव्रतंपूर्णतादानींनवति ५७ अथनोगोपनागाख्यंनिरूपयति मूलम्०

नोगोपनोगहेतोः स्थावरहिंसानवेत्किलामीषांनोगोपनोगविरहाद्भवतिनलेशोपि
हिंसायाः ५८ व्या० किलइतिनिश्चयेनअमीषांपुरुषाणांस्थावरहिंसास्थावराणां।
पृथिव्यादिजीवानांहिंसावधः।।नोगोपनोगहेतोः नवति नोगोपनोगविरहात्नो
गोपनोगत्यागात्तेहिंसायाः जीववधस्यलेशोपिननवति ५८ मूलसू० वाग्गुप्तेर्नास्य
नृतंनसमस्तादानविरहतः स्तेयं नाब्रह्ममथुनमुचः संगातांगस्यमूर्च्छस्य ५९ व्या
वाग्गुप्तेर्वचनगोपनात्अनृतंनअस्तिअसत्यंननवति समस्तादानविरहतः
समस्तग्रहणात्नावात स्तेयंननवति मथुनामुचः मथुनंसंनोगंमुंचतीतिमथु
नमुचःपुरुषस्यअब्रह्मननवति कुशीलतानवतिब्रह्मचर्यंनवमीत्यर्थः
अमूर्च्छस्यअंगेपिसंगनअमूर्च्छस्यमूर्च्छारहितस्यपुरुषस्यरागादित्यागात्अंगेऽ

हेपिमंगनवाद्यान्यंतरलक्षणपरिग्रहरहितःस्यात ५१ मूलम्॥ इच्छमविरो
धसिद्धःप्रयातिसमहाव्रनित्वमुपचारात नदयतिचरित्रमोहलननेतुनसंयम
स्थानं ६०॥सपुरुषःनपचारातलक्षणायामहाव्रतित्वमुनिराजन्वंपात्रोतिनिश्च
यतस्कनास्ति नयवारनयापेक्षयवमहाव्रतित्वं कथंभूत॥ इच्छंश्रावोधहिंसः
इच्छंश्रमुनाप्रकारेणानश्रोषितान्नोषरूपान्श्रवशिष्टा॥ हिंसायस्यसः दूरीकृतहिं
सइत्यर्थः॥ननुसाद्यान्महाव्रतित्वंकथंननच्यते॥ हिनिश्चिनंचरित्रमोहनदय
ति॥चारित्रमोहनीयेकर्म्मणिनदयंलननमानेसतितुविशेषेणसंयमस्थानंम॥ ६६
हाव्रतादिरूपंलननेनपात्रोति ६०॥ मूलम्॥ नोगोपनोगमूलाविरताविरत
स्यनान्यनोहिंसा॥अधिगम्यवस्कतत्वं स्वशक्तिमपितावपित्याज्यो॥६१ व्या०

विरताविरतस्यपंचमगुणस्थानवर्त्तिनःश्रावकस्यहिंसानोगोपनोगमूलावर्त्त
ते॥ यःगकशोनुज्यतेसनोगः नोजनादि॥सएवमुहुः नुज्यतेसानुपनोगः स्त्रीवि
स्त्रादिनागश्चनुपनोगश्चतोमूलेयस्यासानोगोवर्त्तते॥नोगोपनोगसंवंधात हिंसा
जायते अन्यतःन॥नोगोपनोगाहतेहिंसानजायते॥अतःकारणात्वस्कतत्वं
अधिगम्यज्ञात्वास्वशक्तिंअपित्रात्मनुसारेणनोअपिनोगोअपित्याज्या ६१॥मू॥
लम्॥ गकमपिप्रविजिघांसुःनिहत्यनंतान्यतस्यनोवश्यं करणीयमशेषाणांप्र
रिहरणमनंतकायानां ६२॥व्या०॥ गकंअपिप्रविजिघांसुःअनंतानिनिहंतिअत.
अवश्यंअशेषाणांअनंतकायानांपरिहरणंकरणीयं॥ गकंअपिजीवंप्रविजिघांसु
र्यनुमिछुःपुरुषःततःएकादपिअनंतानिजीवानिनिहंतिमारयतिअतःकारणात्।

तत्रावश्यंत्रानंतकायानांसाधारणानांत्रसघातानांसर्वथापरिहरणंयथाशक्तिंकरणी
यंकार्यं तथाचोक्तंगोमट्टसारेण॥जत्थेकमरइजीवोतत्थदुमरणंहवेत्रणंताणं
चंकमइजत्थमेक्को चंकमणंतत्थणंताणं ॥ कंदेमूलेछल्लीपवालसालदलकुसु
मफलबीयमन्नंगेसदिणंताविसमेसतिट्ठोइपत्तेया॥ कंदस्सवमूलस्सवसा
लारंधस्सवाविवट्टलनरीछल्लीसाणंतरजयापत्तेयतियातुतणुकंदरी॥इ॥
मूलस्त्र० ।नवनीतंचत्याज्ययोनिस्थानंप्रभूतजीवानां॥यद्यपिपिंडशुद्धौ
विरुद्धमनिधीयतेकिंचित् ।६३॥व्या०॥पिंडशुद्धौयद्यपिविरुद्धंकिंचिन्त्रनिधीय
ते ।यन्नवनीतंपिंडशुद्धौपिंडस्यविशुद्धितायांविरुद्धंविरूपकंनवनीतंकिंचित्त्रनि
धीयते। मांसपिंडादितयाहेयतेकथ्यते ।अतःकारणात्तत्तन्नवनीतंत्याज्यं। कथंभूतं

६७

नवनीतं। प्रभूतजीवानांप्रचुरजीवानांज्योनिःस्थानंभूतत्यतिस्थानं।६३॥मूलस्त्र०
त्रअविरुद्धात्रपिनोगानिजशक्तिमपेक्ष्यधीमतात्याज्याः॥त्रोत्याज्येष्वपिसीमाकार्यकि
दिवानिशोपनोगनया॥६४॥व्या०॥त्रविरुद्धात्रपिनोगाःसुरवानुबंधात्रपिनोगाइह
लोकेधीमताबुद्धिवतापुरुषेणानिजशक्तिंत्रपेक्ष्यत्यजामथ्यंदृष्ट्वानोगाःत्याज्या त्र
त्याज्येष्वपित्रप्रपरिहरणीयेष्वपित्रंगीकरणीयेषुनोगेषुसीमामर्यादाकार्यकरणी
या कया। एकदिवानिशोपनोगतया॥एकदिवसेणैकरात्रेनुपनोगस्यनावनंत्र
गीकृतेषुनोगेषुत्रपित्रवधिःकर्त्तव्यः॥दिनेनोद्येत्रथवारात्रेनोद्येइत्यर्थः॥६४
मूलस्त्र० पुनरपिपूर्वकृतायांसमीक्ष्यतात्कालिकींनिजशक्तिं।सीमन्यंतरत्रसीमाप्रति
दिवसंनवनिकर्त्तव्या॥६५॥व्या०॥पूर्वकृतायांपूर्वगृहीतमर्यादायांविरतात्रपिपुनरपि

तात्कालिकीनिजांशक्तिंसमीक्ष्यदृष्ट्वासीमन्यंतरिमधत: विरतोऽपिसीमामर्यादांप्रति
दिवसंकर्त्तव्यानवतिदिनेदिनेगृहीतविरतावपियुन: विरतिस्तत्रापिकार्या॥इय मू
लस्य० इतिय:परिमितनोग: संतुष्टस्त्यजतिबहुतरान्नोगान्॥बहुतरहिंसाविरहात्त
स्याहिंसाविशिष्टास्यात् ६६ व्या० इतित्रयमुनापकारेणाय: पुमान्परिमितनोग:परि
भोगमुक्तनोग: अल्पनोग:बहुतरानपबहुरान्नोगान्त्यजति तस्यपुरुषस्यबहुन
रहिंसाविरहात्प्रचुरहिंसात्यागात्विशिष्टश्रेष्ठाअहिंसादयास्यात्॥ ६६ मूलसू०
विधिनादातृगुणवताद्रव्य'विशेषस्यजातरूपायस्वपरानुग्रहहेतो: कर्त्तव्योवस्त्रपम ६७
तिथयेनाग:॥ ६७॥व्या०॥अथअतिथिसंविनागव्रतंकथयति॥दातृगुणवतासप्तगु
णायुक्तेनदात्राविधिनानवपकारपुण्यविधिनाद्रव्यविशेषस्ययोगपस्पद्रव्यस्यात्राना

दिरूपस्यजातरूपायनग्नायपात्रमरूपायअतिथयेमुनयेनाग: अतिथिसंविनाग:
अवश्यंकार्य कस्यहेतो:॥स्वपरानुग्रहहेतो:॥निजपरसुखार्थं॥नावार्थयि॥संयम
मविराधयन्नोजनार्थंगच्छतिसअतिथि: उच्यतेअथवानविद्यतेतिथि:प्रतिपत्ति
नीयादिकायस्यसअतिथि: अतिथयेसमीवीनो नाग: स्वविशिष्टभोजनप्रदानंअ
तिथिसंविनाग: कथ्यते॥सअतिथिसंविनागश्चतुर्विध:॥आहारदान॥उपकरणादा
न॥ऊषधदान॥आवासदाननेदात्॥तत्रतपस्वीमुनि: संयमतत्पर: तस्मैनिर्दोषानि
दातव्या उपकरणादानंपिच्छीयंत्रतत्रयवर्द्धकानिपिच्छिकाकमंडलुपुस्तकपूजृतयो
ऽपिपकरणानिदातव्यानि ऊषधंसारीरसामर्थ्यवर्द्धकंरोगापहारकमपिदातव्यं आ
वासदानंवसतिकापिदातव्याऽसौअतिथिसंविनाग: कार्य: पुनरपिआर्हतपूजनस्तवन

वंदनादिरपिअतिथिसंविभागव्रतधारकैः कर्त्तव्यमितिभावः॥६७॥मूलम्॥संयतमुच्च
स्थानपादोदकमर्चनंप्रणामंचवाक्कायमनःशुद्धीरेषणाशुद्धिंचविधिमाहुः॥६८॥नवपु
कारपुण्यविधिंदर्शयति मुनयःविधिंआहुः तंआहि संयतसम्यक्गुणंपुनिगुणमि
त्यर्थः १॥उच्चस्थानंउच्चोपवेशनं २॥पादोदकंपादार्थंउदकंजलंपादप्रक्षालनं ३॥अर्च
नंपूजाद्रव्यैःपूजनं ४॥प्रणामंनमस्कार॥करणं॥५॥वाक्वचनशुद्धिः॥६॥कायकायशुद्धि
७॥मनःमनशुद्धिः॥८॥एषणाशुद्धिःनवकोटिविशुद्धपिंडशुद्धिः॥९॥इत्थंनवपुण्यप्रकारैः
चतुर्दशमलैर्मुक्तंअंतरायान्गिमुनेर्अवस्थाज्ञात्वाभोजनंदेयमित्यर्थः॥६९॥अथसमदा
त्तगुणान्कथयति॥मूलम्॥ऐहिकफलानपेक्षा॥क्षांतिर्निष्कपटतानसूयत्वं॥अविषादि
त्वंमुदित्वेनिरहंकारित्वमितिदित्तगुणाः॥६९॥व्या॥हिनिश्चितंइतिसप्तदात्तगुणान्भवंति

तष्टादि ऐहिकफलस्यइहलोकफलस्यधनादिरूपस्यअनपेक्षः अवांछकः एकोगुणः१
क्षांतिः क्षमायुक्तः २ निष्कपटताकपटानावः ३ अनसूयत्वंईर्षावर्जनं ४॥अविषादि
त्वंमनसिखेदरहितत्वंच ५॥मुदित्वंहर्षयुक्तश्च॥निरहंकारित्वंअहंकाररहितत्वं।
कोमलताइत्यर्थः ७॥इतिसप्तगुणैर्युक्तोभूत्वादेयं॥६९॥मूलम्॥रागद्वेषामंय
मंमदंदुःखनयादिकंनयत्कुरुते ऽवंतदेवदेयंसुतपःस्वाध्यायवृद्धिकरं॥७०॥व्या॰
द्रव्यविशेषंदर्शयति रागश्चद्वेषश्चअसंयमश्चमदश्चदुःखंचनयश्चआदिग्राह्यात्तत्रये
पियद्रव्यंअनिष्टंकुरुतेतदेवद्रव्यंवस्तुमुनयेदेयं नाचार्थेयं यदाहारसेवनानरा
गद्वेषादयोनात्यद्यतेऽहेतोर्निर्दोषंद्रव्यंआदारादिदेयमित्यर्थः कीदृशंद्रव्यं॥सुतपः स्वा
ध्यायवृद्धिकरं सुष्ठुतपसःद्वादशानेदरूपस्यस्वाध्यायस्यपंचनेदरूपस्यवृद्धिकरं॥ इत्ति

आहारादिदेयं ।७० पात्रानेदंदर्शयति ।मूल।७० पात्रंत्रिभेदमुक्तंसंयोगोमोक्षकारणगु
णानां अविरतसम्यग्दृष्टिःविरताविरतःसकलविरतश्च।।७१ व्या० पात्रंत्रिभेदमुक्तं
उत्कृष्टमध्यजघन्यानित्रिपात्रं।।अविरतसम्यग्दृष्टिः अविरतश्चासौसम्यग्दृष्टिः सम्यक्त्व
वान्जघन्यपात्रंनाणतेचतुर्थगुणस्थानवर्त्तीजघन्यपात्रं। १ विरताविरतः देशविरतः
मध्यपात्रं। पंचमगुणस्थानवर्त्तीश्रावकः मध्यपात्रइत्यर्थः।।२। सकलविरतः समस्तस
सावद्ययोगेभ्यः विरतःमुनिराजः उत्कृष्टपात्रं। षष्ठगुणस्थानवर्त्तीउत्कृष्टपात्रं।। ३ क
थंभूतःमोक्षकारणगुणानांसम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणांसंयोगः मूलभूतः ।७१ मूल
०।हिंसायाःपर्यायोलोन्नेत्रनिरस्यतेयतोदानेतस्मादंतिथिवितरणहिंसाव्युपरमणमेवे
ष्टं ।७२ व्या०।लोन्नोपिहिंसायाः पर्यायःनामांतरंअतोहिंसैवेत्यर्थः।।यतःकारणात्तदा

नेलोन्नःनिरस्यतेत्यज्यतेतदेवदानमित्यर्थः।।तस्मात्कारणात्नअतिथिवितरणंन्न।
तिथयेमुनयेवितरणंदानंहिंसाव्युपरमणंएवहिंसात्यागएवइष्टंमान्यं ।७२।कथंभू
तंहिंसामागतायगुणिनेमक्षकरट्यापरानपीडयते वितरतियोनातिथयेसकथंनहि
लोन्नवन्नवति।७३ ।व्या० यःपुमान्एतादृशायन्नअतिथयेमुनयेनवितरतिनन्न।
हारंददातिसपुमान्हिनिश्चितंकथंकनपुकारेणलोनवान्नवति। लोनसहितोन
वति काकत्यानुलोनीनवत्येवगुणिनेमुनिनेदानान्नावादित्यर्थः। कथंभूतायांति
थये मक्षकरट्यान्नमरट्यामक्षपुतिन्नागतायपुनः कीदृशाय।गुणिनेगुणयुक्ता
यमूलगुणोत्तरगुणसहिताय पुनःकीदृशाय। न्नमरट्यापरानन्नअन्यान्नपीडयते
क्लेशंनोत्पादयते नावार्थोयंयः नुपासकःस्वंन्नात्मानंऽपिपुष्णातिपुष्यसंवर्धयसेनत

यामुनिरपिइत्यर्थः १३ [illegible]॥ कृतमात्मार्थमुनयेददातिनक्रमितिनाविनिस्त्यागः
अरतिविषादविमुक्तःश्लथलितलोनोनवत्यहिंसेव १४ व्या॥ आत्मार्थंकृतंनक्रं
अन्तमुनयेददानिइतिपूर्वोक्तिपुकारेणनाविनःकृतःत्यागोदानंयेनसःतत्पुरुष
स्यअहिंसाएवनवति किंहत्रःनावित्यागःपुमान् ।अरतिविषादविमुक्तः॥अरतिः
असंतोषःविषादःखेदविन्नतानान्यविमुक्तःरहितः॥संतोषीप्रसन्नमनास्वा॥अतःए
वश्लथलितलोनः श्लथलितःमंदीकृतःलोनोयस्यसइदृग्विधःपुरुषोनवतिलो॥
नरहितत्वान्नम्यअहिंसेवदयेवनवति॥१४ मूलसू॥इयमेकैवसमर्थाधर्मस्त्वंमे ९१
यासमंनेतु॥सततमितिनावनीया॥पश्चिमसल्लेषणाचक्रा॥ १५ ।व्या॥ मेममधर्मस्त्वं
धर्मतन्त्वंमयासमंमयकासार्द्धंनेतुंएकीकर्तुंइयंसल्लेषणाएकैवसमर्थासततंनि

रंतरंइतिक्रमुनापुकारेणानक्रानिष्कपटवृत्त्यापश्चिमसल्लेषणानावनीया॥मरणां
तेकायकषायाणांकृशीकरणंपश्चिमसल्लेषणाउच्यते ।१५ मन्मसू॥ मरणांतेव
इयमहंविधिनासल्लेषणांकरिष्यामिइतिनावनायरिणातोनागतमपिपालयेदि
दंशील॥१६ व्या॥ स्वकीयपरिणामेनपूर्वजन्मेयदर्जितमायुःइंद्रियाणिबला
नितेषांकारणावशेनयोविनाशःतन्मरणंउच्यतेमरणमेवांतःतद्भावावसानंम
रणांतःतस्मिन्मरणांते॥ कायस्यवाकषायाणांकृशीकरणंसल्लेषणाउच्यते
कायसल्लेषणावाद्या॥ कषायसल्लेषणाअत्यंतमरणांतेनहवमरणंअहं
विधिनाशास्त्रोक्तविधानेननिष्कपटवृत्त्यासल्लेखणांमारणांतिकीं॥अवश्यंति
श्चयेनकरिष्यामिविधास्यामि इतिपूर्वोक्तिपुकारणानावनायरिणातःनावनाम॥

हितः पुरुषः अनागतेऽपि तन्नरकालसंबंधिऽपि इदंत्रीलिंगआचारंपालयेत् नस्यैव
सल्लेखणानवति ।७६। मूलसू० । मरणेवव्रपंनाविनिकषायसल्लेषणातनूक
रणमात्रे रागादिमंतरेणाव्यापियमाणास्यनात्मघातोस्ति ७७ व्या० ननुस्वयमे
वसल्लेषणायांक्रियमाणायांप्राणात्यागात्स्वकीयात्मावधायराधोनविध्यतिहिं
सास्वरूपत्वात् ।इतिपूर्वेआर्यसमाधानंकरोति । तस्मिंश्रवव्रपंनाविनिमर
णेरागादिमंतरेणरागद्वेषमदमोहाद्यंविनाव्यापियमाणास्यलग्नस्यप्रवर्त्तमानस्य
पुरुषस्यआत्मघातोनास्ति।कीदृशेमरणेकषायसल्लेषणातनूकरणमात्रे।क ९२
षायसल्लेषणायाऽल्पीकरणमात्रे। नावाद्येयिं।तत्वार्थसूत्रेइत्युक्तप्रमत्तयोगा
व्यपरोपणंहिंसेतिवचनात् । यःपुमान्प्रघातकरणेनसल्लेषणांकरोतितस्य

प्रमादसंयोगोनास्तिसल्लेखणायुक्तपुरुषस्यरागद्वेषकाममोहक्रोधाद्यानवर्त्त
तेअतःकारणात्आत्मवधोनास्ति रागादिमद्वितस्यांयुक्तनावप्रवृत्तेरेवआत्म
घातोनवतिनान्यस्य ।अतःसल्लेखणायांनावनाविधेयेति ।७७ मूलसू० योहि
कषायाविष्टःकुनकजलधूमकेतुविषशस्त्रैःव्यपरोपयतिप्राणानतस्यस्यात्सत्य
मात्मवधः ।७८। व्या० रागादिमद्भावेऽप्रयुक्तनावनप्राणविमोचनंसल्लेखनां
ननवतिइतिनिश्चितंकषायाविष्टःकषाययुक्तःपुमानकुं
नकःश्वासनिरोधश्चजलयानीयंधूमकेतुःअग्निश्चविषंनागवल्लादिश्चशस्त्र
छुरिकादिश्चअग्निःनयायःप्राणानइंद्रियादीनव्ययरोपयतिनाशयति । तस्ययुरु
षस्यसत्यआत्मवधःआत्मनोदननंनवेत् नावाद्येयिं रागद्वेषमोहादिनिःयु।

क्रोधुमानस्वासनिरोधनविषभक्षणोनकूपादौपतनेनअग्निप्रवेशेनशस्त्रेणात्यादिप्रयोगेनात्मानंहंतिसावधुमानआत्मघातपातकीभवति ननुस
ल्लेखणातस्यमंनवति उच्यते मूलसू० नीयंतेत्रकषायाःहिंसायाहेतवोयतस्त
नुतांसल्लेखणामपितत:प्रादुरादसाप्रसिध्यर्थं ।७ण। व्या०॥ यत:यस्मात्कारणा
न्नत्रस्थानेतत्वज्ञै:मुनीश्वर:कषाया:क्रोधाद्या.तनुतामदतांनीयंतेप्राप्यंते॥
कीदृशा:कषाया:हिंसाया:हेतव:॥हिंसाया: कारणानिकषायेहिंसाभवतिअ
तस्तेमंदीकार्यातत: कषायाणांतनुत्वातसल्लेखणांअपिमुनय: प्राहु:कथयंति। ७३
किमर्थं।अहिंसाप्रसिध्यर्थं।अहिंसाप्रसिध्येसल्लेखणापिदयाहेतुका॥इत्यर्थ:
नथाचोक्तंवसुनंदिना रागादीणमणुप्पाअहिंसगत्तेनिदेशियंसमये॥तेसिंचेदुप्पत्ती

हिंसेतिजिणेहिनिद्दिठा १ ।सल्लेखणापुवर्त्तक: पुमानअवश्यंमरणमागतेनिजगुणानआवि
राधयन्ज्ञाने:ज्ञाने:देहंपरिहरतिपथागुणानांविनाशोनस्यात्तथादेहविनाशेपयन्तंकरोतिक
थमस्वकीयात्माघातपातकी तेनसल्लेखणाप्रतियन्नकर्तृ:पुरुषस्यआत्मघातपातकोनास्तीतिना
वार्थ:॥७ण।मूलसू०॥इतियोव्रतरक्षार्थंसततंपालयतिसकलशीलानि॥वरयतिपतिंवरेवम्व
यमेवतमुत्तुंगश्रीवधूश्री:॥८ण॥व्या०॥इतिअमुनाप्रकारेणाय:पुमान्सततंनिरंतरंव्रतर
क्षार्थंअहिंसादिपंचपिरक्षार्थंसकलशीलानिसमस्तशीलसप्तकानिपालयतिंसल्लेख।
णाकारकनरंश्रीवधूश्री: मुक्तिलक्ष्मी: वरयतिहणाति। काइवपतिंवराकन्याइव। यथाप
तिंवरानारीस्वयंआत्मनापतिंहणातिइतिपतिंवरा: तथाश्रीवधूश्री:उत्कंठितामतीस्वयमेव
न्व्रतपालकं:पुरुषंवरयतिआडियतेइत्यर्थ:॥८ण॥मूलसू०॥अतिचारा: सम्यक्त्वव्रतेषुशी

लेषुपंचपंचेति सप्ततिरभीयथोदितप्रकृतिपुतिबंधिनोहेया:। ८१। व्या०। सम्यक्त्वेअतीचारा: व्रतेषुपंचसप्तगुणव्रतशिक्षाव्रतसप्तसुशीलेषुपंचपंचसंख्याका: नवंति। सम्यक्त्वादीनां सल्लेषणायर्यंतानामर्वाक्अतीचारा अभीवर्द्धमाणा: सप्ततिर्भवंति। गतेअतीचारा: य थोदितप्रकृतिपुतिबंधिन: यथोक्तशास्त्रोक्तप्रकृतिरोधका: वर्त्तंतेअतोहेया: त्याज्याइत्यर्थ: तथाचोक्तंअतीचारादीनांलक्षणं। अतिक्रमोमानसशुद्धहानि:। व्यतिक्रमोविषयानि लाष: तथातिचार: करणालसत्वंअनाचारइहव्रतानां। १। इतिवचनात्। व्रतस्यैथि ल्यंईषदसंयमसेवनंअतीचारइत्युच्यते। अतिक्रम्यधर्मंचरंतीत्यतीचार:॥ ८१। सम्यक्त्वेअ- 95
तीचारपंचकंदर्शयति। मूलसू०। शंकाकांक्षाविचिकित्सासंस्तवोन्यदृष्टीनांमन साचतत्प्रशंसासम्यग्दृष्टेरतीचारा:॥ ८२। व्या०। सम्यग्दृष्टेर्जीवस्यपंचअतीचारानवंति

तथाहि। शंकाजिनवचनेस्याद्दूषणमत्यंअसत्यइतिसंदेह:शंकाअतीचार:कथ्य ते। नयप्रकृति:तत्वेसंदेहताशंकानवति। १। तथैवाकांक्षा। इहनोगवांछाकांक्षा विनोगवांछायरत्नवनोगवांछाआकांक्षाअतीचार:द्वितीयोभवति। २। स्वपरशासयरति दाकथनंविचिकित्सा क्षुधादिपरीषहेषुआगमेषुमत्सुतथाअपवित्रेषुद्रव्येषुग्ला निकरणंविचिकित्साअतृतीयोतीचार:सम्यक्त्वस्यभवति ३। अन्यदृष्टीनांज्ञानाद्यागता यमादीनांमिथ्यात्विनावचनेनसंस्तव:स्तुतिकरणंपरिचयकरणंसंस्तवातीचार: श्चतुर्थोभवति ४। मिथ्यात्विनांतायमादीनांमनमाज्ञानचारित्रैकदेशकरणंचित्तवन नत्प्रशंसातीचार:पंचमोभवति ५॥ ८२। सम्यक्त्वातीचारकथनानंतरंव्रतानीचारानाह व्रतेषुप्रथमंअहिंसाव्रतस्यपंचातीचारानदर्शयन्नाह। मूलसू० छेदनताडनबंध:

नारस्यारोपणासमधिकस्य यातान्तयोश्चपंचाहिंसाव्रतस्येति॰ पञ्च व्या॰ ऽतिक्रमणा
पकारणान्यहिंसाव्रतस्यपंचातीचाराः भवंति। तथाहि छेदनबंधनाडनवबंधभक्ते
दनताडनवबंधः त्रयोतीचाराः गवादीनांकर्णाद्यवयवादेः छेदनंछेदनंअतीचारः कथ्यते
१ प्राणिनांनिर्दयतयादंडादिनाघातः ताडनातीचारः द्वितीयोभवति २ गवादीनांग
ज्वादीनांबंधनबंधः उच्यते ३ समधिकस्यभारस्यआरोपणा॥ नष्टगवादेः एष्यअधि
कभारारोपणाक्रियते तच्चतुर्थमतीचारः ४ चपुनर्यातंचअन्नंचतयोर्निरोधः॥ गो
महिष्यादीनांक्षुधातृषादिपीडाकरणान्नयाननिरोधः पंचमः ५ एतेऽहिंसाव्रत ९५
स्यातीचाराः ५ अथसत्यव्रतस्यातीचारान्दर्शयति। मूलसू०॥ मूलसू० मिथ्योपदेशादा
नंरहसोभ्याख्यानंकूटलेखक्रियान्यासापहारवचनंसाकारमंत्रभेदाश्च॥ ८४ व्या॰

नंतमस्यव्रतस्यअतीचाराः भवंति तथाहि मिथ्योपदेशादीनां ऽऽदीनांपदवीनां
साधकनिर्वाणपदवीसाधकंधर्मंअन्यथाप्रवर्तनधनादिनिमित्तंपरवचनंअसत्या
पदेशाभ्याख्यानंवामिथ्योपदेशादानंअतीचारंभवति। १ रहसः अभ्याख्यानं एकांते
स्त्रीपुंभ्यांयदाचरितंतत्कथनंअन्येषांतद्रहोभ्याख्यानमुच्यते॥ २ कूटलेखक्र
या क्रयविक्रयादिव्यवहारेणाकपटलिखनंअकरणंकूटलेखक्रिया ३ तथान्या
सापहारवचनं केनचित्पुरुषेणाकस्यचित्पुरुषस्यारंधनंनिक्षिप्तंकतिचिद्दिवसैः
आगतोपरंतद्द्रव्यंमत्वाविस्मृतोतदन्यामवानपुमानवदतित्वयान्यामधनंयत्त्वया
पितंतत्कुतोमयिन्यस्तंनतेनपुरुषेणयद्वचनमुच्यतेतन्न्यासापहारः ४ साकारमंत्रभेदाः
स्वकीयाद्यन्यमंत्रः कोतेनआलोचनंपश्चात्तदर्थंयान्वेषऽपरानिष्पायंद्वात्वात्मन्य

नेदःकथनंसाकारमंत्रभेदःकथ्यते ५ इतिसत्यव्रतस्यातीचाराः ५४ ।अथास्तेय
व्रतस्यपंचातीचारान्दर्शयतिमूलसू०॥ प्रतिरूपकव्यवहारःस्तेननियोगस्तदाहृता
दानं ।राजविरोधातिक्रमहीनाधिकमानकरणंच ५५ व्या० एतेपंचातीचाराःअस्ते
यव्रतस्यभवंति तथाहि प्रतिरूपकव्यवहारः ।गोधूमचूर्णाध्रुरणादिवस्तुतत्स
दृशावस्तुनांसंमेल्यक्रयविक्रयादिकरणंप्रतिरूपकव्यवहारःउच्यते १ तथास्ते
ननियोगः ।स्तेनानांचोराणांनियोगः नियोजनंसंबलादिस्तेननियोगः अतीचारोभव
ति २ तथातदाहृतादानं ।चोरःआहृतंआनीतंयद्धनादितस्यआदानंग्रहणंतदाहृ
तादानंभवत्यतीचारः ३ राजविरोधातिक्रमः ।राजविरोधस्यअतिक्रमःउल्लंघ
नं ।नृपस्यदेशेगमनंराजविरोधातिक्रमः ४ ।पुनःहीनाधिकमानकरणं तुलादिमा

नस्यन्यूनस्याधिकस्यवाकरणं ।हीनस्यमानकरणंअधिकस्यमानकरणंएकं ५ एते
नीचाराः पंचास्तेयस्य ५५ ।अथब्रह्मचर्यव्रतस्यातीचारान्पंचकथयति॥मूलसू
स्मरतीव्राभिनिवेशानंगक्रीडान्यपरिणायनकरणं अपरिगृहीतेतरयोःगमनेचे
त्वरिकयोः पंच ५६ एतेपंचब्रह्मचर्यव्रतस्यातीचाराः भवंति ।तथाहि ।स्मरतीव्रा
भिनिवेशा ।स्मरणंकंदर्पणंतीव्राभिनिवेशाः ।कामभोगेषुइंद्रियविषयेषुगाढाभिला
षः प्रथमातीचारः १ ।अनंगक्रीडा अनंगातत्कामात्क्रीडाकुचवदनादिषुरमणं
अनंगक्रीडातीचारः २ ।अन्यपरिणायनकरणं अन्येषांआत्मव्यतिरिक्ता ।नांयु
त्वपुत्रिकादिनांविवाहस्यकरणंतृतीयातीचारः ३ ।अपरिगृहीतयोःइत्वरिकयोः
गमनंअतीचारद्वयं ।अपरिगृहीतावेश्याविधवाकन्याच ४ ।इतरापरिगृहितविवाहि

नाचअपरिगृहीतेनयोःकोद्वयोःऽत्वरिकयोअसत्योः व्यतिचारिणोः गमने अ
परिगृहीताऽनरग्रहेनपरिगृहीतागम्याद्यागमनेजघनस्तनवदनादिपाणिना
दुश्चेष्टादिकृतेरागादिनानिरीक्षणेअतीचारद्वयं ४५ गावपंचातीचारः ८६ अ
थअपरिग्रवव्रतस्यातीचारानदर्शयति मूलसू० वास्तुक्षेत्राष्टापदहिरण्यधन
धान्यदासदासीना कुप्यस्यनेदयोरपिपरिमाणातिक्रमाःपंच ८७ व्या॥ एतेपंच
अपरिग्रहव्रतस्यातीचाराः भवंति। तद्यथा वास्तुक्षेत्रेच१अष्टापदहिरण्येच२ धन
धान्येच३दासदास्योच४वास्तुक्षेत्राष्टापदहिरण्यधनधान्यदासदास्याः तेषांवास्तु दा 99
सीनां कुप्यस्यनेदयोःऽपि ५ एतेषांनिरूपणा वास्तुगृहभूमिः क्षेत्रंधान्योत्पत्ति
स्थानंकेदारमित्यर्थः॥१॥अष्टापदसुवर्णं हिरण्यरूप्यं २धनंगामहिरण्यादि धान्यंगो

महिष्यादिधान्यंगोधूमादि ३ दासःचेटः दासीचेटी ४ कुप्यस्यद्वौनेदौ कुप्यंत्र
कुप्यंच कुप्यंस्थाल्यादि अकुप्यंघटिताघटितसुवर्णरूप्यंच अथवा कुप्यंद्वि
विधं क्षौमकौशेयनेदात् क्षौमकर्पासचंदनादिकंसुत्रपट्टोलकं कौशेयंपट्टसूत्र
यादिवस्त्रं ५ चत्वारिक्षेत्रेमिलित्वापंचमंकुप्यंकेवलज्ञातव्यंवास्तुनेदयोःसहितंकु
प्यंज्ञातव्यं परिग्रहस्यपरिमाणव्रतस्यपंचज्ञातव्याः। लोभवशात्अतिक्रमोनक
र्त्तव्यः ८७ पंचाणुव्रतानांअतीचारानावायसीलसप्तकअतीचारान्दर्शयते त
त्रदिग्व्रतस्यातीचाराःउच्यंते मूलसू० ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्व्यतिक्रमाःक्षेत्रवृद्धिरा
धानस्मृत्यंतरस्यगदिताःपंचेतिप्रथमशीलस्य ८८ व्या० प्रथमशीलस्यदिग्व्रतस्य
ऽतिपंचअतीचाराःगदिताः कथिता तद्यथा ऊर्ध्वव्यतिक्रमः शैलाद्यारोहणंऊर्ध्वव्य

तिक्रमः १ अवटाद्यवतरणामधोव्यतिक्रमः २ सुरंगादिप्रवेशः तिर्यग्व्यतिक्रमः ३ प्रा
च्यादिदिग्विदिग्विमयाएतावत्क्षेत्रपर्यंतंगंतव्यान्येवमूर्ध्वंतस्योल्लंघनं क्षेत्रस्यवृ
द्धिः स्वक्षेत्रादेसमीपस्थपरक्षेत्रादिप्रक्षेपेणवर्द्धनं ४ स्मृत्यंतरंविविक्षुस्त्रिः तस्यत्रा
क्षते योजनादिकृतावधोर्विस्मरणंइत्यर्थं कृतस्यपरिमाणस्यजानताऽजानताविं
स्मरणएतेपंचानीचाराःभवंति ००० अथदेशावकाशस्यानीचारानाह मूलसू० प्रेष्यस्य
संप्रयोजनमानयनंशब्दरूपविनियातौ क्षेपोपिपुद्गलानांद्वितीयशीलस्यपंचति ००
एए व्या० द्वितीयशीलस्यदेशावकाशस्यइतिइक्कंपंचानीचारानभवंति तथाहि प्रेष्यस्यैव ७८
कस्यसंप्रयोजनंवस्त्राद्युपकरणग्रहणामोचनंप्रेष्यसंप्रयोजनंनुच्यते १ कस्यचित्पा
र्श्ववर्त्तिनः आनयनं आनयनातीचारः २ कार्यादिशाद्यकरणंनशब्दविनियातातीचा

रः ३ रूपस्यदर्शनिनकार्यकथनंरूपविनियातानीचारः ४ आत्मज्ञापनार्थंपुद्गल
स्यकर्करादेःक्षेपणंपुद्गलक्षेपातीचारः एतेपंचानीचाराः ००० अनर्थदंडानीचा
रानाह मूलसू० कंदर्पः कौकुच्यंमौखर्यमतिप्रसाधनंपरीक्ष्यं असमीक्षाधिकरणं
तृतीयशीलस्यपंचेति ००० व्या० तृतीयशीलस्यानर्थदंडस्यपंचानीचाराःभवंति त
थाहि रागोद्रेकात्हास्यमिश्रोशिष्टवाक्प्रयोगःकंदर्पः १ कुत्सितश्चनयनोष्ठनासाक
रणमुखविकारैःसंकुचनीनिकुंचकुचः संकोचादिक्रियानाकतद्भावःकौकुच्यं नं
डिमोपेनकायव्यापारप्रयोगः २ सेव्यस्यनोगोपनोगलक्षणस्यजनकोयावानर्थस्तोधि
कस्यतत्करणंनोगोपनोगानर्थक्यं ३ अनालोचितनाधीवाचालःतस्यभावोधृष्टप्रा
यमसभ्यासंबंधबहुलापित्वंमौखर्यं ४ असमीक्ष्यताधिकरणं त्रिविधंमनोगतवाग्गत

कायगतनेदात् तेषुमनोगतंशृंगारादिरसप्रवृत्तिरूपंअनर्थकचिंतनंमनोगतं प्रयोज
नरहितंपरपीडाकारकंवचनंवर्जनं निःप्रयोजनंफलपुष्पादिछेदनंवृक्षादिपृ
दानादिकंकायगतंएवंत्रिविधंअसमीक्ष्याधिकरणं प्रयोजनमनालोच्यकार्यस्याधिक्यो
नकरणं ४ यथावदुमपिसकटमानयतयावतामेप्रयोजनंतावंतमहंकरिष्यामिशोभमत्ये
वदक्षोर्थिनः संतिनेपिक्रेष्यंतिइतिअसमीक्षिताधिकरणालक्षणंएतेपंच ए० मूल
सूत्र वचनमनःकायानांदुःप्रणिधानमनादरश्चैव स्मृत्यनुपस्थानमुनाःपंचेनिचतु 9ए
र्थशीलस्यां ए१ व्या० एतेचतुर्थशीलस्यसामायिकस्यपंचानीचाराःभवंति तथाहि
वचनदुःप्रणिधानं सावद्यकथाकथनं १ मनःदुप्रणिधानं पापव्यापारचिंतनं २
कायदुःप्रणिधानं स्थितस्यसामाधिकेहस्तपादादिचालनं ३ अनादरः अनुत्साहः ४

पाठकरणेअसत्कारइत्यर्थः ४ स्मृत्यनुपस्थानं स्मृतेःस्मरणस्यानुपस्थानेनअलाभेन
युतःकृतसामायिकस्यविस्मरणंअपरिपूर्णस्यसामायिकस्यधारणं ५ एतेपंचातीचाराः
ए१ मूलसू० अनवेक्षितप्रमार्जितमादानंसंस्तरस्तथोत्सर्गः स्मृत्यनुपस्थानमनादर
श्चपंचोपवासस्य ए२ व्या० एतेपंचानीचाराःप्रोषधोपवासस्यज्ञेयाः तथाहि अनवे
क्षितस्यादृष्टस्याप्रमार्जितस्यअप्रतिलेखितस्योपकरणस्यआदानं यथाअर्हदादिपू
जोपकरणपुस्तकादिपरिक्षनाद्यर्थस्यवादानं १ तथाअप्रमार्जितसंस्तरोच्चायनसं
स्तरानीचाराः २ तथाअप्रमार्जितोच्चारमात्रविण्मूत्रादीनात्यागःउत्सर्ग[illegible]गानी
चारः ३ स्मृत्यनुपस्थापनंप्रोषधेअनेकाग्रं ४ अनादरः अनुत्साहः ५ एतेप्रोषध
स्यातीचाराःपंच ए२ मूलसू० आहारोदिसचित्तसचित्तमिश्रःसचित्तसंबंधःदुष्पक्को

व्या०
निषवोपिचपंचामीषष्टशीलस्य एव एतेपंचानीचाराः षष्टशीलस्यनोगोपनोगास्पन
वंति अप्राप्युकस्यआहारकरणंसचित्तः १ प्राप्युकंवस्तुसचित्तेनमिश्रं यथागोध
मादिचूर्णकरणमिश्रंसचित्तमिश्रः २ सचित्तेनसंबंधः यथाशुष्कगोधमादीनांनद्यादिकि
चित्पक्वंकिंचिदपक्वंसचित्तसंबंध इव शुष्कः शुष्कपक्वाहारः ४ अभिषवः द्रवलाहारः
५ शुष्कपक्वाहारश्चअभिषवाहासेवनेवातादिप्रकोपइंद्रियमदश्च नवतिअतः प
रिहर्तव्यः आहारग्रहणप्रत्येकंयुज्यते एव मूलसू० परदातृव्यपदेशाःसचित्तनिधे
पतत्पिधानेच कालस्यातिक्रमणांमात्सर्यचेत्यतिथिदाने एव व्या० एतेपंचानीचारा
अतिथिदानेनवंति तदेवदर्शयति परदातृव्यपदेशाः परदातुःव्यपदेशाकथनंइ
देमोदकादिद्रव्यमदीयंनास्तिकिंतुपरस्येदंमोदकादिइतिकथनेतीचारः १ अचित्त

स्योपरिसचित्तस्यनिक्षेपस्थापनंसचित्तनिक्षेपातीचारः २ सचित्तेनफलादिनापिधानंद्रव्य
स्यवक्तनः आछादनंतत्पिधानातीचारः इव कालस्यातिक्रमणंतल्लंघनंकालस्यातिक्र
मेसतिआहारदानंकालस्यातिक्रमणमुच्यते ४ मत्सरस्यभवः मात्सर्यंअन्येनदरिद्रेणता
वदन्नंअतोमयाअधिकंदीयतेइत्येवंमात्सर्यंअतीचारः ५ पंचामीचाःतीचाराः एव
मूलसू० जीवितमरणाशंसेमित्रानुरागःसुखानुबंधश्च सनिदानःपंचैतेनवंतिस
ल्लेखनाकाले एव व्या० सल्लेषणाकालेएतेकथ्यमानाःपंचातीचाराःनवंति तथा
हि जिविते मरणेआशंसा सल्लेषणाकृतायांवदुपजातदृढाचिरंजीवतेइतिचिंतनंजी
विताशंसातीचारः १ तत्रवपूजाअनावरोगादिप्राप्तविनइतिचिंतनंतरणंम्रियते
तदाचारुइतिमरणाशंसातीचारः २ पुरानन्मित्रेणसहक्रीडानुस्मरणंहदानीष्टादिवि

तनंहृदानुरागातीचारः ३ अनुत्तरनोगोपनोगादीनांस्मरणंसुखानुबंधः ४ नोगाद्य
पकरणोवांछाविधानंमनसःआरोपणंनिदानानीचारः ५ एतेसल्लेषणातीचाराः ए
५ मूलमू० इत्येतानतिचारानपिसंपूर्णकर्मपरिवर्ज्य सम्यक्कृतशीलो।मलैःपु
रुषार्थासद्धिमत्यचिरान्न दृद् व्या० इतिअमुनाप्रकारेणएतान्पूर्वोक्तान्अतीचा
रान्समस्तादिमल्लेषणापर्यंतान्मननिसंख्याकान्संपूर्णकर्मविचार्यसम्यक्कृत।
शीलैःअमलैःनिरतीचारैःपुरुषैःपरिवर्ज्यअतीचारान्त्यक्त्वा।पुनःनेवपुरुषा।
पुरुषार्थस्यमोक्षस्यसिद्धिःतांअचिरात्शीघ्रमेवाप्नोति एद मूलमू० चारित्रे ८२
नर्नावातनयोपिमोक्षांगमागमेगदितं अनिगूहितनिजवीर्यस्तदपिनिषेव्यंसमाहित
स्वांतः ए७ व्या० चारित्रेसम्यक्चारित्रेवृत्तादि अतर्नावात्मध्यगतत्वात्घाद्यारु

योतयोपिअागमेजिनोक्तेमोक्षस्यअंगंअवयवंगदितंकथितं।तदपितपोपिसमाहि
तस्वांतःस्थिरचित्तःपुरुषैःनिषेव्यंसेवकैःपुरुषैः।अनिगूहितनिजवीर्यः
अनिगूहितंप्रकाशितंनिजवीर्यंस्वसामर्थ्यंयस्तैःपुरुषैः ए७ मूलमू० अनशा।
नमवमोदर्यंविविक्तशय्यासनंरसत्यागःकायक्लेशोवृत्तेःसंख्याचनिषेव्यमितित
पोवाह्यं ए८ व्या० बाह्यान्यंतरनेदाद्द्वादशविधंतपः तत्रबाह्यात्मकंतपःस्व
रूपंषविधदर्शयति इतिअमुनाप्रकारेणबाह्यंतपःषट्विधंनिषेव्यंसेव्यं तथा
थादि तत्रअशनंयत्रतदशनंचतुर्विधाहारत्यजनंउपवासादिकंपृथमंतपः १
अवमोदर्यंअल्पाहारःलघुनोजनमित्यर्थः २ विविक्तंत्यक्तंशय्यायाआसनंयेन
ततविविक्तशय्यासनं वनितादिरहितंएकांतस्थानं ३ रसत्यगंघृतादित्यागःरस

परित्यागः इंद्रियजयार्थंनिद्राजयार्थंसवलाहारघृतादित्यजनंरसपरित्यागः ४ का
यक्लेशाः केशोत्पाटनः मृमिश्रायनादि ५ चयुनःदृत्तेःपरिसंख्या वृत्तेःपरिगम्य
संख्यापरिमाणं द्रव्यक्षेत्रकालभावः अभिगृहः रूपायाः वृत्तेः संक्षेपः ६ उक्तंच
द्विधंवाह्यंतपः कर्त्तव्यं अथान्यंतरतपःस्वरूपंषड्विधं दर्शयन्नाह ।।२०।। मूलमू०
विनयोवयाहृत्यंपायश्चित्ततथवचोत्सर्गः स्वाध्यायोथध्यानंनवतिनिषेव्यंतपो
तरंगमिति ।।२१।। व्या० इतिअमुनाप्रकारेणाभ्यंतरंगमान्यंतरंतपःनिषेव्यंसेव्यं
नवति तथाहि ज्ञानादिगुणवतांज्ञानादीनांनक्रिकरणंविनयतपः सविनयःज्ञा ८२
नदर्शनचारित्रतपचारनेदाच्चतुर्विधोज्ञातव्यः १ आदारादिनामवनंवयाहृत्यं
नहृयाहृत्यंआचार्यनुपाध्यायतपस्विशैक्ष्यग्लानगणाकुलसंघसंघमनोज्ञनेदातद

ज्ञाविधानांपुरुषाणांवैद्याहृत्यंकर्त्तव्यं २ स्वाध्यायः वाचनापृछनाअनुप्रेक्षाआ
म्नायधर्मोपदेशनेदात्पंचविधः स्वाध्यायोनवति ३ पायःयायंतस्यचित्तंज्ञाधनंपा
पस्यआलोचनंपायश्चित्तंनवति तत्पायश्चित्तंआलोचनप्रतिक्रमणतदुनयविवे
कव्युत्सर्गतपश्छेदपरिहारोपस्थापनानेदान्नवविधंनवति ४ तथाऽव्यंतःस्वदे
हादः नावतःक्रोधादीनांवः तत्सर्गः त्यजनंपंचमोत्सर्गतपः तत्सर्गोद्विविधो
नवतिवाह्यान्यंतरपरिग्रहनेदात् ५ चिंतानिरोधोध्यानं ध्यानस्यवक्तव्यं
पद्यात्मापद्यात्मनेदाद्ध्यानद्विविधं अपद्यात्मध्यानोद्योआर्त्तरौद्रात्याज्यो प
द्यात्मध्यानस्वरूपंज्ञात्वामोक्षप्राप्तिनिमित्तंध्यानंकर्त्तव्यं ६ गतेर्ध्यानंयमास्वरू
पविशेषतयातत्वार्थटीकादौज्ञातव्यंग्रंथविस्तरत्वयान्नदर्श्यते उक्तंधर्मतः

त्वज्ञः आंतरंगआत्माश्रयत्वात्तनयनिषेव्यं ॥॥ मूलम्० जिनपुंगवप्रवचनमु
नीश्वराणांयदुक्तमाचरणं मुनिरूप्यनिजांपदवींस्वाक्रिंचनिषेव्यमेतदपि २०० व्या
० मुनीश्वराणांआचरणंजिनपुंगवस्यतीर्थंकरस्यप्रवचनेआगमरूपेमार्गयदुक्तंन
दंतमुनीश्वराणामाचरणंऽपिनिषेव्यंसर्वं किंकृत्य निजांपदवींस्वकीयस्थान
मुनिरूप्यज्ञात्वाचयुनःनिजंस्वाक्रिंचिन्यं।२०० मूलम्० इदमावश्यकषट्
कंसमतास्तववंदनाप्रतिक्रमणं प्रत्याख्यानंवपुषोव्युत्सर्गश्चेतिकर्त्तव्यं २०१
व्या० ।नव्यजनैःइदंआवश्यकानांषट्कंकर्त्तव्यं।।अत्यपदेस्थितंकर्त्तव्यंइतिना ८३
वः तथाहि समनांसुन्नासुन्नेषुपदार्थेषुतुल्यत्वंसमनानव्यते १। जिनानांगुणैःपु
ण्यैस्तवःउच्यते २ स्तुतिपूर्वंकंनमनंवंदनाप्रोच्यते ३ कृतपापेभ्योनिवर्त्तनं

प्रतिक्रमणमुच्यते ४ तपवामादिप्रत्याख्यानकरणंप्रत्याख्यानमुच्यते ५ व्
पुषःसरीरस्यव्युत्सर्गःत्यजनंकायोत्सर्गमित्यर्थः ६ ।इदंआवश्यकषट्कं
परमागमाद्ज्ञातव्यं २०१ मूलम्० ।सम्यग्दंडोवपुषःसम्यग्दंडस्तथावचनस्य
मनसःसम्यग्दंडोगुप्तितृतीयमनुगम्यं। २०२ व्या० इदंगुप्तितृतीयंअनुगम्यं
सेवनीयं वपुषःसम्यग्दंडोविधातव्यः।।परीषहादिषुअचलनंकायेनयायस्य
अकरणंकायदंडोकर्त्तव्यः १ तथाचवचनस्यसम्यग्दंडोकार्यः यत्नेननिरव
द्यजल्पनं २ पुनःमनसःसम्यग्दंडोधार्यः आर्त्तरौद्रत्यागेनसुन्नपरिणामभावे
नमननिगदोपिकार्यः ३ पंचसमितीरपिधार्याइतिकथयति २०२ मूलम्० सम्य
गमनागमनंसम्यग्भाषतथैषणासम्यक् सम्यगादाननिक्षेपाव्युत्सर्गःसम्यगितिसमिति

३ व्या० इतिअमुनापुकारेणासम्यगायरत्वंसमितिःनव्यते। पंचसुमितयोवर्त्तंति स म्यगागमनागमनंकार्यं मार्गसम्यगतयादर्शनेनागमनंकार्यंअजल्पेनागमनंकार्यं अजल्पेनागमनंकार्यइतिईर्यासुमितिः १ निरवद्यसत्यापरहितवचनस्यभाषासमय भाषासुमितिःसम्यग्ग्रहणानिक्षेपो। वस्त्रपात्रादीनांनयकरणादीनांसम्यकयत्ने नग्रहणंआदाननिक्षेपोमोचनंचचतुर्थासमितिः ४ सम्यावुत्सर्गः सम्यकयत्न पूर्वकंमलमूत्रादीनांउत्सर्गःपरिथापनंव्युत्सर्गसमितिपारिस्थापनकासमितिरि त्यर्थः दशमेकादशप्रतिमायांवृह्मचर्यपदेकर्त्तव्यमितिभावः २०३ मूलमू० ध र्म्मः सेव्यःक्षांतिःमृदुत्वमृजुताचशौचंसत्यसंयमश्चेति २०४ व्या० परिपूर्णाअहिंसावृतधारकैःनवैःधर्म्मःदशलक्षणिकःसे

व्यः तथाहि क्रोधत्यागःक्षांतिःधर्मोसेव्यः।१ मानस्यत्यागःमृदुत्वंसेव्यः।२ क पटस्यत्यजनंऋजुतासेव्यः ३ जीवानांअहिंसनेनपवित्रताकरणंशौचं ४ निरवद्यसापरहितवाक्यंसत्यं।५ समस्तधनादिषुमूर्छात्यागःआकिंचन्यं ६ मनोवचनकायेनमैथुनत्यागःवृह्म।७ लोकस्यपरित्यजनत्यागः। ८ द्वादशा नेदात्मकतपः ९ हिंसादिविरतिरूपःसंयमः १० इत्थंधर्मोपिसेव्यः एतेषांल क्षणंअन्यग्रंथातसविज्ञेयंज्ञातव्यं।४ मूलसू० अधुवमशरणमेकत्वमन्यता शौचमास्रवोजन्मलोकदुर्लभबोधिसंवरनिर्ज्जराःसतनमप्यनुप्रेक्षाः २०५ व्या ० नव्यःसतनमनुप्रेक्षापिचिंतनीयाः तथाहि समस्तपदार्थानांअनित्यताचिंत नंअधुवानुप्रेक्षाःअनित्यानुप्रेक्षाऽत्यर्थं धर्म्मविनाज्ञानेनकोपिरक्षणसमर्थं

इतिचिंतनंअशरणानुप्रेक्षा २ संसारीजीवःएकाकीसुखःदुखंसहते परजनवा
कोयातिएकआयातिपरजनवास्वकर्मवशात: ।३। त्वत्त:आत्मन: सर्वेअन्यते इ
तिचिंतनंअन्यत्वानुप्रेक्षा ४ इदंशरीरंअपवित्रमितिचिंतनंअशौचानुप्रेक्षा
५ मिथ्यात्वादिनि. जीवस्यकर्मबंध:इतिचिंतनंआश्रवानुप्रेक्षा ६ चतुर्गति
रूपेसंसारेजीवस्यपुन: नरभवनि: पंचपरावर्तन्त्रमणमितिचिंतनंजन्मानुप्रेक्षासं
सारानुप्रेक्षाइत्यर्थ: ७ चतुर्दशरज्जुप्रमितादिलोकस्यस्वरूपचिंतनंलोकानु
प्रेक्षा ८ जिनोक्तधर्मस्यचिंतनंबोधानुप्रेक्षाधर्मानुप्रेक्षाइत्यर्थ: ९ जीवस्यस
म्यक्त्वदुर्लभनंअन्यत्सर्वसुलभनंइतिचिंतनंबोधिदुर्लभानुप्रेक्षा १० यावद्देहनि
बरणंसम्यक्त्वादिचिंतनंसंवरानुप्रेक्षा ११ सकामतयाअकामतयाकर्मणांशा

तनचिंतनंनिर्जरा १२ एतेद्वादशानुप्रेक्षाचिंत्या: पुन: पुन: चिंतनंअनुप्रेक्षा:
२०५ मूलम्० द्वाविंशतिपरीषहा: आर्यत्रयेणाकथयति। क्षुत्पिपासाहिममुष्ण
नग्नत्वयाचनारतिरलाभ:दंशोमशकादीनामाक्रोशोव्याधिदु:खंमलसत्कार ३०
६ स्पर्शश्चतृणादीनामज्ञानमदर्शनंतथाप्रज्ञासत्कारपुरस्कार:शय्याचर्यावधो
निषद्यास्त्री २०७ द्वाविंशतिरप्येतेपरिषोढव्या:परीसहा:सतत संक्लेशमुक्तम
नसासंक्लेशनिमित्तनीतेन २०८ व्या० त्रिनि:कुलकं एताषमर्थंप्रतन्यतेकि
चित संक्लेशमुक्तमनसा संक्लेशेनेमुक्तमनोयस्यसतेनसंक्लेशेनमुक्तचित्तेन
क्षुधाद्दढचित्तेनानवद्यमाणा: द्वाविंशतिपरीषहा:सततनिरंतरंतरपरिषोढ
व्या:सहनीया: पुन: केनसहनीया: संक्लेशनिमित्तनीतेन संक्लेशाभिनिम।

त्तनीतेन संक्लेशास्यनिमित्तानिपरीषहाः तेन्योनीतेन परीषहाः क्लेशाकारणानिश्र
नोत्तीतननरेणसहनीयाः इत्यर्थः तथाहि क्षुत्वेदनातिनिदेषिआहारेअलब्धाक्षु
धयाः सहनंक्षुधापरिषहः १ तथैवतृष्णायाःसहनंतृषापरीषहः २ हिमरु
ताग्नीतत्रेग्नीतसहनंशीतपरीषहः ३ उष्णत्रैग्रीष्मनउष्णताआतापसहनउ
ष्णपरीषहः ४ वसनस्यवस्त्रस्यअभावेनग्नत्वपरीषहः ५ परगृहमार्गेऽःख
स्याकरणंयाचनापरीषहः ६ इष्टस्यवियोगेऽःखप्राप्तौअरतिसहनं ७ वस्का
निमार्गेतिश्रुपापाणंअलाभपरीषहः ८ मशकदंशश्रिपिपीलिकादीनादंशोत्त ८६
रणादंशमशकपरीषहः ९ मिथ्यात्वजनानांदुर्वचनसहनंआक्रोशपरीषहः
१० श्वासकाशादीनांरोगाणांसहनंव्याधिपरीषहः ११ मलप्रस्वेदादीनांसहनंऽः

खसंगमनपरीषहः १२ दर्भादितृणादीनांकठिनस्पर्शस्यसहनंतृणस्पर्शपरी
षहः १३ अवोधस्यमूर्खत्वस्यसहनंअज्ञानपरीषहः अज्ञोयंनकिंचिदपिवेत्ति
पशुसमऽन्येवमादिविद्वेषवचनसहनंचिरप्रव्रजितस्यविविधतयोविद्योपना
रार्क्षातमूर्त्तरद्यापिज्ञानातिशयोनोत्पद्यतेऽन्येवमनसिअसंदधतअज्ञानपरिष
हजयः १४ देवादिषुअसंदेहः अदर्शनपरीषहः १५ बुद्धेरभावेबुद्ध्यादिकेच
समना अथवाशब्दनायाध्यात्मनिपुणस्यममपुरस्तादितरेयथानास्करसमीप
एवद्योतन्तेनरामवन्तासंतेऽतेविज्ञानमदनिरासः प्रज्ञापरीषहजयः १६ व
दनिर्म्लोकः वचमादिनाकृतसत्कारमानस्यअकरणंसत्कारपुरस्कारपरीषहः
१७ असम्यक्चूर्णिकादिपरीषहसहनंन्यायपरीषह १८ विहारकरणंपरीषहः

चर्यापरीषहः १७ दंशादिमशकादिनवधपरीषहः २०॥ निषद्यावस्थानेऽप्रयुक्ते
परीषहः निषद्यापरीषहः २१ नारीसंगमनसरविचलनस्त्रीपरीषहः॥ २२ ए
तेऽविज्ञापरीसहापिवव्यवारिणामोढव्याः ६ ७ ८ मूलसू० इतिरत्नत्रयमे।
तत्पूतिसमयंविकलमपिगृहस्थेन परिपालनीयमनिद्यानिरत्ययांमुक्तिमनि
लषता २०७ व्या० इतिअमुनापूर्वोक्तप्रकारेणारत्नानाज्ञानदर्शनचारित्राणा
त्रयमेतन्नगृहस्थेनपूतित्रासमयंसमयंपूतिविकलंऽपिअसमग्रमपिरत्न
त्रयंपरिपालनीयं कथन्नूतेनगृहस्थेन। निरत्ययांविघ्ररहितांमुक्तिंसिद्धिंअनि ८१
लषतावांछतापुनः पुनः परिसामस्त्येनरत्नत्रयंविकलमपिगृहस्थेनपालनीयमि
तिनावः २०८ मूलसू० वद्योद्यमेननिन्द्यलङ्घासमयंवबोधिलाभास्य पदमव

लंब्यमुनीनांकर्त्तव्यंसपदिपरिपूर्णं १० व्या० वद्योद्यमेन वद्यःउद्यमोयेनसवद्यो
द्यमस्तेनपुरुषेणाबोधिलाभस्यसम्यक्प्राप्तेः समयंअवसरंलङ्घापाप्यसपदितत्का
लपरिपूर्णरत्नत्रयंसमस्तरत्नत्रयंमुनीनांयदंअवलंब्यनित्यंकर्त्तव्यं। नावार्थोयं
असमग्ररत्नत्रयसम्यक्पूर्वकंलङ्घागृहस्थेनमुनिवृत्तिः परिपूर्णरत्नत्रसरूपा
प्राप्या: २०९ मूलसू० असमग्रनावयतोरत्नत्रयमास्तिकर्मबंधोयः सविपक्षक
तोवज्रपमोक्षोपायानबंधतोपायः ११ व्या० असमग्रअपरिपूर्णरत्नत्रयंदर्शनज्ञा
नचारित्ररूपंनावयतः आलोचयतः पुरुषस्ययः कर्मबंधः आस्तिमबंधः विप।
क्षकृतः अपरिपूर्णरत्नत्रयत्वात्नकर्मबंधः अवज्रपंनिश्चयेनभवति मोक्षोपायो
बंधनोपाय. अवज्रपंन मोक्षस्यनपायकारणंनिश्चयरत्नत्रयात्मककर्मणोबंधन।

स्यद्यात्मोनास्तिमवेदिन्नीरत्नत्रयमोक्षस्येवोपायःनकर्मबंधः इत्यर्थः नावा
र्थोयंत्रयपरिपूर्णरत्नत्रयंकर्मबंधायनवति निश्चयरत्नत्रयंकर्मबंधायनवत्त्व
तीनि ११ [illegible] येनाज्ञानमुद्दृष्टिःस्तेनाज्ञानास्यबंधननास्ति येनाज्ञानमुरागस्त
नाज्ञानास्यबंधननवति १२ व्या० येनअज्ञानमुद्दृष्टिः नवति यनअज्ञानंनागन
सम्यग्दर्शननवति तेनमुद्दृष्टिरूपेणाअज्ञाननागेनअस्यसम्यक्त्वस्यबंधनकर्म
णोबंधोनअस्ति तुपुनःयेनाज्ञाननागेनरागोनवतिनेनरागरूपेणाअज्ञाननागो
नअस्यसम्यक्त्वस्यबंधनकर्मबंधोनवति १३ मूलसू० येनाज्ञानज्ञाननेनाज्ञाना ८८
स्यबंधननास्ति येनाज्ञानमुरागस्तेनाज्ञानास्यबंधननवति १३ व्या० येनाज्ञानज्ञा
नेनज्ञानबंधोनवति तेनज्ञानरूपेणाज्ञाननागेनअस्यज्ञानस्यबंधनकर्मबंधो

नअस्ति येनाज्ञाननागेनरागःअस्तितेनरागरूपेणाज्ञाननागेनअस्यज्ञानस्यबंध
ननवति १३ मूलसू० येनाज्ञानचरित्रंतेनाज्ञानास्यबंधननास्ति येनाज्ञानमुरा
गःस्तेनाज्ञानास्यबंधननवति १४ व्या० येनाज्ञाननागेनचारित्रंनिरवद्यंनवति
तेनअज्ञानचारित्रंनागचारित्ररूपेणनागेनास्यचारित्रस्यकर्मबंधोननवति येन
अज्ञाननागेनरागोनवतितेनाज्ञानरागरूपेणनागेनास्यचारित्रस्यकर्मणोबंधो
नवति नावार्थयं सरागरत्नत्रयबंधः वीतरागरत्नत्रयअबंधः अत्रअबंधत्व
दर्शनात् १४ मूलसू० योगात्प्रदेशबंधः स्थितिबंधात्रवांतमुकषायात् दर्श
नबोधचारित्रमयोगरूपकषायरूपंच १५ व्या० योगात्मनोवचःकायरूपात्क
र्मणःप्रदेशबंधोनवति तुविशेषस्थितिबंधः सरागादिरूपोबंधःकषायात्को

धोदिनवति नावार्थयं जोगात्पकृतिपदेशमङ्किकावंधाजीवःकरोति ।स्थ
तिबंधस्त्रनुनागबंधोकषायतः जीवःकरोति तस्कंच पकृतिःपरिणामःस्था
न ।स्थितिःकालावधारणं स्त्रनुनागोरसोड्डायो पदेशोदलसंचयः १ योग
कषयाणांतत्कृतिनिरूपनेदातबंधस्यापिविचक्षताज्ञातव्या पुनःदर्शनबोध
चारित्रयोगरूपंतनवतिपुनःकषायरूपंतनवति दर्शनंसम्यग्दर्शनंचबो
धोज्ञानंचचारित्रंचारित्रंचतथासमादारदर्शनबोधचरित्रंतत्पूर्वक्रियोग
रूपंतनवतिचपुनःक्रोधरूपंतनवति योगानांस्वरूपंकषायाणांस्वरूपंनि ८९०
त्तनिन्तवर्त्तते दर्शनबोधचरित्रयोगकषायोतनवतः स्त्रतःकारणात्कर्म
बंधनस्यात् १५ मूलसू० दर्शनबोधचरित्रकर्मबंधतनवतीत्युक्तंतत्कथं

इतिप्रश्नदर्शनादीनांस्वरूपमाह दर्शनमात्मविनिश्चितिरात्मपरिज्ञानमि
ष्यतेबोधःस्थितिरात्मनिचारित्रंकुतएतेन्योतनवतिबंधः १६ व्या० स्त्रा
त्मविनिश्चितिःदर्शनंतनवति स्त्रात्मनःविनिश्चितिःनिश्चयस्त्रनोदर्शनंस
म्यक्तनवति स्त्रात्मपरिज्ञानंबोधःइष्यते स्त्रात्मनःपरिज्ञानंपरिसामस्ये
नबोधचिंतनंबोधोज्ञानंइष्यतेतच्चते स्त्रात्मनिस्थितिचारित्रं स्त्रात्मनि
स्थितिकेवलरूपंस्थानंचारित्रंतनवति एतेन्योबंधःकुतःतनवति एतेन्याद
र्शनज्ञानचारित्रेन्यःकुतःकस्माद्धेतोःकर्मणांबंधोतनवति सम्यक्त्वादिन्यः
बंधातनवतीत्यर्थः १६ मूलसू० सम्यक्त्वचारित्राभ्यांतीर्थंकराहारकर्म
णाबंधःयोप्युपदिष्टःसमयेतनयविदांसोपिदोषाय १७ व्या० तीर्थंकरकर्म

णः आहारकशरीरकर्मणश्चबंधापि आर्हन्त्यकारणंतीर्थकरनामपुद्ग
लनिबंधन आहारकनामकर्मोदयनिमित्तआहारकशरीरपुद्गलनिबंधनं
इतिउक्तागमायःसमयशास्त्रद्वितीयक्रमेसिद्धांतवानुपदिष्टःकथितः सतीर्थं
करआहारकशरीरकर्मबंधशरीरमपिनयविदांनेयान्नविधिमनुजाननीति
तेषांनयज्ञानादाघायनन्नवति १७ पूर्वोक्तंएवस्पष्टयति मूलम्० सतिसम्य
क्त्वचरित्रेतीर्थकराहारबंधकान्नवतः योगकषायानासतितत्पुनरस्मिन्मुदा
(A४) सीनं १८ व्या० सम्यक्त्वचारित्रेसतितीर्थकरस्याहारकशरीरस्यबंधकोबंधान्नव
नः सम्यक्त्वचारित्राभ्यांविनातीर्थकराहारकोनस्याताइत्यर्थः यत्रताद्वायोग
कषायोनासतिनातष्टेत् पुनःअस्मिन्दर्शनज्ञानचारित्रेसतितत्पूर्वोक्तं

तीर्थकराहारकर्मबंधरूपंनदासीनं योगकषाभ्यांदर्शनादौसत्यःपित
र्थकराहारकर्मबंधन्नवतीत्यर्थः १८ मूलम्० ननुकथमेवंसिद्धयतुदे
वायुःपुन्नृतिमत्पुद्गलबंधः सकलजनसुप्रसिद्धारत्नत्रयधारिणांमुनिव
राणां १७ व्या० ननुपूर्वंपद्धसिद्धयति एवंसतिकथंकेनपुद्गलाभिधयति
वक्ष्यमाणांदेवायुरादिनांसत्पुद्गलीनांपुनपुद्गलीनांबंधःबंधनंनवति
एवंसृतिसत्पुद्गलबंधः कथंस्यात इत्यर्थः कथंनूतःदेवायुःपुन्नृतिमत्पु
द्गलबंधः सकलजनेषुसमस्तजनेषुसुप्रसिद्धःअत्यर्थंप्रसिद्धः केषां रत्न
त्रयधारिणांमुनिवराणांरत्नत्रयधरंनीनिरत्नत्रयधारिणस्तेषांमुनिवराणांमु
निश्रेष्ठानां १७ मूलम्० रत्नत्रयमिदहेतुर्निर्वाणस्यवन्नवतिनान्यस्य आ

श्रवतियस्तुपरंपरयानोपयोगोयमपराधः २२ व्या० इदमत्रतात्पर्यंनिरन्तरंत्रयंवि
तरागरत्नत्रयानवर्णास्यवमोक्षमार्गस्यहेतुःकारणंभवति नान्यस्य अन्यस्यदे
वायुरादेःकारणंभवतीतिपर्यः यत्रिरन्तरंत्रयंपुण्यंसाश्रवतिपुण्यंमिश्री
भवतिसरागावस्थादीनांपुरुषतीनावधःस्यादित्यर्थः मुख्योपयोगस्तुसं
पूर्णविधेत्रयंसाश्रवःमिश्रीभावःएवंत्रयंपराधःदेवायुरादिरूपः अन्यथा
रत्नत्रयंमोक्षनिमित्तंभवतीत्यर्थः २० मूलसू० एकस्मिन्समवायात्त्रय
त्यंतविरुद्धकार्यद्वयारंभेहि इदृदहनिंधनमितिन्यायाव्यवहारस्तादृशोपिरू ५५
दमितः २१ व्या० अथात्रार्थदृष्टांतेनामूनेवार्थंकथयति द्वियुक्तोयमर्थः ए
कस्मिन्वस्तुनिसमवायात्तमिश्रीभावात्त्रयंतविरुद्धंयुगपत्पुनरूपेयका

र्यंतयोरपित्रयंत्यंतविरुद्धकार्यद्वयारंभेपिएकत्रसमवायोभवतीत्यर्थः तत्रदृष्टांतंव
दति इदृलोकेधृतंदहनंइतिन्यायाव्यवहारोभवतितादृशोपित्यंकारको
पिरूढिनिश्चितिइतःप्राप्तः २१ मूलसू० सम्यक्त्वचारित्रबोधलक्षणोमोक्षमा
मार्गइत्येषः मुख्योपचाररूपःप्रापयतियःपदंपुरुषं २२ व्या० इतित्रयमु
पाधिकारेणाधः सम्यक्त्वचारित्रबोधलक्षणः मोक्षमार्गः निर्वाणपथावर्तते
मुख्योपचाररूपः मुख्योयः उपचाररूपःमुख्योपचारस्तन्नवः सन्नुत्कृष्ट
स्थानंमोक्षरूपंप्रापयति २३ मूलसू० नित्यमपिनिरुपलेपःस्वरूपसमव
स्थितोनिरुपघातः गगनमवपरमपुरुषः परमपदेस्फुरतिविज्ञादतमः
२४ व्या० गगनादृशःपरमपुरुषःपरमपदमिद्धिपदेस्फुरतिप्रकाशतेकी

दृश्यः परमपुरुषः अपिपुनः नित्यसदानिरुपलेपः कर्मादिलेपरहितः पुनः
कीदृशः स्वरूपसमवस्थितः स्वरूपेआत्मस्वरूपेसमवस्थितः स्थितः पुनः कीं
दृशः निरुपघातः निश्चलनयानुपघातोपघातः नुपहननतनरहितः ग
गनइव यथागगनआकाशानुपलेपरहितः स्वरूपेअवस्थितः कर्मापिन
पघातरहितोभवति एवंपरमपुरुषः ज्योतीरूपः सिद्धिपदेस्फुरति कथं
भूतः विमदतमः अनिद्रायेनविमलः इत्र मूलम्० कृतकृत्यः परमपद
परमात्मासकलविषयविरतात्मा परमानंदनिमग्नोज्ञानमयोनंदतिसदैव ७२
२४ व्या० ईदृक्लक्षणः परमात्मायुद्धात्मापरमपदेमुक्तपदेसदैवनित्यंनंद
तिमग्नोभवति कीदृशः परमात्मा परमपदेपरमोत्कृष्टपदेसिद्धिस्थानेकृतकृत्यः

कृतकार्यः कृतंकृत्ययेनसः कृतकृत्यः पुनः कीदृशः परमात्मासकलविषय
विरतात्मा सकलविषयेः समस्तसंसारसंबंधिनिः विषयेः विरतः निर्दृत्तः।
आत्मायस्य सर्वविषयरहितइत्यर्थः पुनः कीदृशः परमात्मा परमानं
दनिमग्नः परमश्चासौआनंदश्चपरमानंदपरमानंदस्तेनसुखलक्षणो
निमग्नः लीनः तत्मयतापन्नः इत्यर्थः पुनः कीदृशः ज्ञानमयः ज्ञानस्व
रूपयस्यसः ज्ञानमयः इदृशः परमात्मावीतरागपदत्वात्मुक्तोममृक्षान
वतीत्यर्थः २४ मूलम्० गकेनाकर्षतीश्लथयंनीवस्कनत्वमितरगा अंत
नजयतिजनीनीतिर्मंथाननेत्रमिवगोपी २५ व्या० जनीनीतिः जयति किं
कुर्वती गकेनसम्यक्नवस्कनत्वंआकर्षतीवशीकुर्वती पुनः किंकुर्वती

ऽतरगाज्ञानज्ञानज्ञानयदार्थरदमंस्थयंतीपदार्थपरमार्थंचान्यंतीगुका
तीत्यर्थः पुनःअंतेनचारित्रेणमिद्धिरूपकार्यात्यादातजयनिमवोत्कर्षगाव
त्ति जैनीतिःकाऽव गोयीऽव यशागोयीगकेनदस्तनमंथानंतत्रंकर्षणा
रज्जुंआकर्षंती अन्यंनदस्तनंस्थयंतीस्वकार्यात्यादातगोयीदर्षयुक्ता
नवतितथैवःजैनीनीतिः २५ मूलमू० वर्णाःकृतानिचित्रैःपदानितुप
दैःकृतानिवाक्यानिवाक्यैःकृतंपवित्रंशास्त्रमिदंनयुतरम्मानिः। २६ वा
० ग्रंथकारःस्वल्पकृतावस्कि चित्रैःविविधैःवर्णैःनानाहारैःपदानिवा ए३
णसमूहरूपाणिकृतानि तुविशिष्टपदैःविन्यस्तैःवाक्यानिकृतानि सु
वंतनिऽतममूदैःवाक्यैःपवित्रंऽदंशास्त्रंकृतंनिर्मितं पुनरम्मानिःऽदंशा

स्त्रंनकृतं एतेनस्वकृतेरनोऽतंकृतं २६ ऽत्यमृतचंऽसूरीणांकृतिःपुरु
षार्थसिद्ध्युपायोयंनामजिनप्रवचनरहस्यकोशःसमाप्तमिति २७ अथं
पुरुषार्थसिद्ध्युपायः ग्रंथःऽतिअमृतचंऽसूरीणांअमृतचंऽनहारकाणांऽ
यंकृतिःऽयंकर्तव्यता अस्यपुरुषार्थसिद्ध्युपायस्यायरनामजिनप्रवचनरह
स्यकोशःवर्त्ततेऽतिकथनेनसमाप्तमिति २७ ऽतिश्रीपुरुषार्थसिद्ध्युपायःसमाप्तः

ed with financial assistance fr
Government of Maharashtra